Digitized by Google

Digitized by Google

XLVII·C.
8
8 C
40
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
7
10 A
5
8, 8, C, 40
Digitized by Google

NOBILISS. VIRGINIS

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN.

OPUSCULA

HEBRÆA, | LATINA,
GRÆCA, | GALLICA,

Proſaica & Metrica.

Editio tertia, auctior & emendatior.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

TRAJEC. ad RHENUM,
Ex Officina Johannis à Waeſberge,
CIↃ IↃ CLII.

Digitized by Google

Digitized by Google

FRID. SPANHEMIUS
LECTORI
S.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

HAbes hîc, Lector, Opus, quale ſuperiora ſecula non vidêre, & quod ut ad felicitatem & gloriam ævi noſtri pertinet, ſic pertinebit aliquando ad admirationem poſteritatis. Una tibi Belgica Virginem exhibet non à linguarum tantùm, quæ eruditis ſunt propriæ, verùm etiam ab o-

Digitized by Google

mni propemodum eruditione inſtructam, cujus admirandum ingenium, & omnium rerum capacem animum, ultimum naturæ in hoc ſexu conatum jure dicas. Iſtis decoribus accedunt innumera alia, quæ vix omnia percenſeri poſſunt; ita prodigè ſe Dei benignitas in unum effudit caput. Si vaſtum illi obtigit ingenium, cui nihil inacceſſum, manus etiam mirum in modum obſequens tali obtigit Du-
Digitized by Google

Duci. Nec quicquam illud imperare poteſt, quod non exequatur illa in omni materiâ, ad ſtuporem uſque videntium. Sed dona iſta inferiora longè ſunt illis, quæ prę-cipua ducit, pietatem ſine ſchemate, modeſtiam ſine exemplo, & miram morum vitæque ſanctitatem, ad exemplum omne comparatam. Et quamvis maximè laudari mereatur, nihil minus tamen, quàm laudari cupit. Quod ipſum etiam

Digitized by Google

ſupra laudum eſt. Ne credas etiam, Lector, Nobiliſsimam illam Virginem ultro in publicum prodire: non prodit, ſed producitur ab iis qui publicè intereſſe cenſuêre, ne tanta virtus tota domi lateret. Et ſanè quæ hîc tibi exhibentur, extorta illi potius ſunt, quàm ab ea impetrata. Acceſſêre quædam ex aliorum ſcriniis, qui elegantiſsimam & verè incomparabilem in omni charactere manum, ut

Pi-

Digitized by Google

על כנפי ארץ שמועתו איש האלהים

אביר הרועים עטרת ראשי אדוני
אנדראש רות בהנח׃

מי יתן לי עט סופר מהיר למלא חשקי לבוא בכתבי לפניך אבי היקר אחלי יוצק חן בשפתותי ויהיה נחל נובע מקור בינתי יען אשר פציתי פי אל תפארתך אדבר אל אדוני אבי בלשון קודש והיו לו בכורי לקחי אבל אמללה אני במאד מאד לאגור מעין הדעת ולא חשתי לקנות חכמה ובינה על־כן אחרתי להתראות לפניך וסתרתי כיענה שיראה מאור עד כי אחשב כי דברי עוללים אשר דוברים המה בלעגי שפה ימצאו חן בעיני אבותם מאמרי הזר אשר דבר ידבר בחלקות וזאת נחמתי בהעניי כי לך לבת אנכי ולכן לא ימעט לפניך מעשה אצבעותי ׃ וחיית ורבית אתה וביתך׃

בתך ואמתך חנה מרים שורמן

שפתיו רעות רבים פעלים נר יהודה אביר

הרועים אדוני גישברת ווטיום׃

קוה קויתיך אלופי ורועי מניח חשבי ומשוש רגלי בואילות כי אמנם דבריך לי כדרבנות ומקור חיים פיך אבל הסתרת את־פניך ממני ועמדתי בתוחלת ממשכה׃ אקנא באשרי יושבי ביתך וכול ההולכים מחיל אל־חיל לשתות מים ממעיני חכמתך אשר כך נמשלתי כחציר גגות או כסוס כפרד אין הבין׃ מי יתנני כירחי

קדם

Digitized by Google

קדם ברוה תורתך את נפשי כשתילי זיתים שתולים
על פלגי מים מי יתנני אך ללקוט שבלים אחרי למודיך׃
חיית ורבית אתה וביתך׃

תואבת לחכמתך מכסף לחכך מחרוץ
נבחר חנה׳ מרים שורמן׃

לעיר הגדלה רובלין״ לבעלה כבודה
דורותאה׳ מוור״ לאלמנת האיש הנגבר
בן-חורים מוור״ מעיר וטרכת׳

לבעלתי כבודה שלום

שמעתי את-שמעך רעיתי בעלת כבודה וגלתי ושמחתי לאחת הטובה אשר נשאו לנו השמים בימינו לחדש את כבוד עמך כי אני אמרתי בבלי דעת גלתה׳ החכמת מקרב הנשים שבאנגלנד אחרי מות הגברת יוחנה׳ גריה ומלכה אלישבע״ זל״ אבל באה המכחה בלבך ודעת לנפשך נעמה בך בחר יי״ להיות לעטרת תפארת לכל-הנשים. נהלה שפרה עליך ותמצאי את-מטמני מסתרים על-כן בפעליך ששתי • כעל אור השמש לצאתו ונכסף נכספתי לאהבתך ואמרתי בלבי אבוא נגד יקר תפארתך בעשרת הדברים האלה לפי עניות דעתי לכרות ברית מלח ביני ובינך נחד נא לסחור ולקנות חכמת ובינה׃ כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה׃ ועתה אם מצאתי חן בעיניך הודיעי לי כל-חפצך וברוכה את לייי הוד והדר לעמך מקקי וטרבתי׳ בשנת המשיח אם לח״ דאב

רעיתך ואמתך חנה׳ מרים׳ שורמן׳

Meyen

Pici aurum ſuum, cuſtodiunt. Haudquaquam verò vel curioſitati meæ imputabis, vel otio, quod hoc negotium curatum voluerim, ſed Amicorum aliquot præſtantiſsimorum, qui id à me efflagitarunt, precibus, & ſtudio omnes ad ſeriam tanti exempli imitationem excitandi. Videbis etiam, variis quæſtionibus decimam hanc Muſam à quibuſdam laceſsitatem, ut feliciſsimi ingenii ſui copiam faceret, & divi-

tias ſuas explicaret. Tu, Lector, quod Regiis etiam Capitibus admirationem expreſsit, Caput, mirare juxta nobiſcum, & quod ſtolatus ille Muſarum & Gratiarum doctor exemplo æque docet ac calamo, & decus ſuum præcipuum cenſet, tuum etiam cenſeto, PIETATEM nimirum & VIRTUTEM. Perſcriptum Lugduni Batavor. Idib. Jul. cIↄ Iↄ cXLVIII.

פסוק

Digitized by Google

פסוק מורכב
להפארת ולכבוד האשה חכמה בת חורים בתולת השם
חנה מרים שורמן

הוֹי כֹּל אֲנָשִׁים אֶל דְּבָרַי שִׁמְעוּ
אֶל סִפְלָאוֹת עוֹלָם בְּקֶשֶׁב קִשְׁבוּ
וְאֹת עַלְמָה הַרְבֵּה לְשׁוֹנוֹת יֹדְעָה
סֵפֶר קְנוּ הַזֶּה אֲשֶׁר הִיא כָּתְבָה
קִרְאוּ בָּזֶה אוֹמֶן דְּבָרַי תִּמְצְאוּ
קִרְאוּ בָּזֶה דוֹמוּ אֲבָל הִתַּמְּהוּ
פֶּלֶא בְּעוֹלָם שֶׁבְּתוּלָה חוֹכְמָה
מֵרֹב זְקֵנִים גַּם לְשׁוֹנוֹת יוֹדְעָה
רוּצוּ מְרוּצַת הַבְּתוּלָה בִּרְחוּ
עַצְלָה בְּעִתּוֹ אֵת גְּמוּלוֹת תִּקְחוּ ׃

JOHANNES LEUSDEN
Lib: Art: Mag. & linguæ
Sanctæ Profeſſor.

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Non niſi dimidia ſpectatur imagine virgo
Maxima quod totam nulla tabella capit.

ANT. ÆMIL.

Digitized by Google

Ampliſſimo, Eruditiſſimoque Viro,

D. JOHANNI BEVEROVICIO,

Senatori & Archiatro Dordrechtano,

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

POSTREMÆ tuæ, Vir Ampliſſime, varie me affecerunt: multumque dubitavi, utrum uberior eſſet nobis ipſis gratulandi, an vero potius erubeſcendi materies, quod ad celeberrimi hujus Lycei exercitationes nos quoque invitare dignatus ſis. Nihil equidem antiquius, vel glorioſius duxerim, quam ὑπὸ σοῦ ἀγωνοθέτου καὶ βραβευτοῦ ad palęſtram hanc literariam introduci; ubi cœleſtis veritatis certamen, victoria, & denique triumphus, cum tanta celebritate ſpectan-

Digitized by Google

da exhibentur, ut ejus fama fructuſque copioſiſſimus non una amplius regione aut regno circumſcribi queat. Nullis profecto æque ac hujuſmodi deliciis oblectari ſoleo, nec te hac in parte fefellit tua de noſtris ſtudiis opinio. Verum enimvero haud leviter rubore ſuffundor, quod, ſive amico quodam errore, ſive humanitatis quadam exuperantia tantam mihi eruditionis laudem tribuis, ut etiam à noſtro ingeniolo aliquid luminis illuſtri huic quæſtioni fœnerari poſſe exiſtimes; prę̨ſertim vero cum tot primaria huius ſę̨culi ingenia in hoc unum nervos omnes intendiſſe videantur. Humanius igitur facis quam pro viribus meis, quod à me petis ut marmoreum è Parnaſſo faſtigium imponam huic operi omnibus undequaque numeris abſoluto. Quod ſi ultro mihi arrogarem, jam vel nullum plane tenuitatis noſtræ ſenſum retinerem, vel certe rei, de qua quæritur, difficultatem neutiquam perſpicerem. Ne tamen in ſuſpicionem veniam apud te, quaſi in caſtra

caſtra Arceſilai Scepticorum principis, qui in neutram controverſiæ partem decidendum eſſe putabat, ne erroris periculo vir ſapiens ſe objiceret, transfugere animum induxerim: non poſſum quin aliquid reſpondeam ad exagitatam hanc quęſtionem, quàm uti cenſeo, veritatis, quàm nobis non tam inveſtigandæ, ingenii noſtri exercendi cauſa proponere voluiſti. *Vides*, inquis, *vitæ humanæ terminum à quamplurimis diſtingui ratione Dei & noſtri; hac mutabilem, illa fixum plane & immobilem eſſe.* Quam aſſertionem eorum eſſe video, qui ſingulis mortalibus certum immotumque vitę ſuæ terminum ęterni Numinis decreto immutabiliter conſtitutum eſſe affirmant. Quorum ſententię ut ego libens ſubſcribam; haud exigua me movet veritatis hujus evidentia. Nam uti in ſe continet omnia divina majeſtate digniſſima, inque admirationem ejus cultumque animos hominum convertit; ita per omnia ſymmetriâ quadam pulcherrimâ ſibi reſpondet.

Quocirca nemini melius, quod olim Cicero de Stoicis prędicabat, quàm hujus doctrinę aſſertoribus adaptaverim: *Mirabilis eſt*, inquit, *apud Stoicos contextus rerum. Reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus. Quid ſequatur, quid repugnet, vident: & ut in Geometria, prima ſi dederis, danda ſunt omnia.* Minime injucundum nobis foret hæc paulo fuſius proſequi, niſi id affatim ante me præſtitiſſent quotquot in hoc ſcripto clariſſimorum virorum pro hac ſententia militant. Tanta autem orationis tum pondere, tum elegantia hanc telam prętexuêre eximii inter alios Theologi, D Rivetus, & ὁ μακαρίτης D. Weſterburgius, denique vero vel ipſis cornucopiis locupletior D. Voetius, ut: dum mea circumſpicio, non minus quidquid habeo ad manum ſuppellectilis, quam quod non habeo, nobis deeſſe videatur. Quidquid ſit, ſaltem libere, & quemadmodum à me ſtipulares, ἐξ ἄκρου μυελοῦ ψυχῆς, quod ſentio, ediſſeram. Jam redeo ad tuam queſtionem. Ajunt itaque noſtri, vitę humanę ter-

5. De finib.

terminum & mobilem, & immobilem recte appellari. Atqui lepide contra hæc infers: *nonne quocunque modo diſtinguatur, idem eſt terminus, cum ſit terminus?* Videntur ſane prima fronte meram λογομαχίαν exercere, & verborum inaniis eruditas aures delaſſare, ſi terminum ſcilicet in ſe conſideres quod ad ipſam, ut loquuntur, ἐνέργειαν: nam hic valet axioma illud Philoſophicum, *Vnumquodque dum eſt, neceſſario eſt.* Verum quia non ſolum hic de ipſo termino, quatenus ille extra cauſas ſuas jam actu exiſtit, ſed inprimis de virtute ac proprietate cauſarum controverſia eſt; quid per terminum mobilem, quidve per immobilem intelligant, operæ pretium fuerit aliquanto altius repetere. Per hunc nihil aliud eos deſignare arbitror, quam vitæ noſtræ exitum in ordine ad cauſam primam, hoc eſt, ſi eum in divina præſcientia ac diſpoſitione ſpectemus, vel ut futurum quoddam contingens immutabiliter determinatum: per iſtum vero mortem fortuitam & ἀόριστον φύσει in ordine ad cauſas inferiores, inque ſuo genere liberas

& contingentes. Proinde, licet idem hic terminus ad immutabile τῆς πρώτης καὶ καθολικῆς αἰτίας decretum, ejuſque perpetuum cum cauſis ſecundis concurſum comparatus certus ſit, nec ulla ratione mutandus; tamen quia vi pariter ac virtute cauſę ſubordinatæ & particularis, ejuſque proprio quodam operandi modo libere ac contingenter producitur, vertibilis mobiliſque nuncupari optimo jure poteſt. Illud apertius nobis declarat Scholaſticorum coryphæus, cum ſic inquit: *Effectus ultimus non ſequitur cauſam primam in neceſſitate, vel contingentia, ſed cauſam proximam, quia virtus cauſæ primæ recipitur in ſecunda ſecundum modum recipientis, & non ſecundum modum recepti.* Nimirum id omni cura præcavere ſatagunt, ne cauſis ἐνδεχομέναις, præſertim voluntariis, vim ullam à virtute, ſive influxu cauſę principis, quæ omnis libertatis fons eſt & origo, inferri concedant. Graviſſime in hanc ſententiam peroravit Picus Mirandula, quem Phœnicem ac delicias Muſarum, atque alumnum Philoſophiæ vocat alter ſeculi ſui Phœnix

Thom. tract. de præſc. & prædeſt. Cap. 4.

Joſ.

Joſ. Scaliger, quando fatum Theologice notare dicit, *pendentem à divino conſilio ſeriem ordinemque cauſarum, ſub quo nihil noſtra libertas periclitetur, cum ſimus & nos inter has cauſas, nec in hac chorea fati patiamur tantum, ſed agamus.* *In Aſtrolog. lib. 4. cap. 5.* *Sive igitur Dei prævidentiam, ſive providentiam, hoc eſt, ſive mentem illius omnia præcognoſcentem, ſive voluntatem ex ſuo placito omnia diſponentem attendas, nullum fit præjudicium liberis actionibus noſtris. Nam ſi prævidentiam, cur non libere facio quod prævidit Deus me facturum: nam ſi erit quod ille prævidit, utique libere faciam, quod libere me facturum ille prævidit. Sed & quia erit quod voluit, voluit autem me eſſe liberum libere agam quicquid agam, niſi ipſe mihi voluntatem ademerit.*

Quæ cum ita ſint palam eſt, utrumque hoc (ut phraſi utar Philoſophica) περὶ ἑτέρου λεγόμενον, uni eidemq; termino non inepte aſſignari: pręſertim cum ſine hac diſtinctione neque primæ cauſæ, neque ſecundæ, ſua dignitas ordoque conſtare queat. Supereſt alius nodus quem poſtremo annectis. *Quid ei*

opis à mutabili, cui inſtat decretorius? Quid tum proderit Medici prudentia? quid ægroti temperantia? quid denique medicamentorum uſus, ſi mortem fato imminentem nullo pacto remorari valent? Nihil utique fatendum eſt; quando ſcilicet hæc ἐξ ἐναντίας divinæ voluntatis tantummodo aſpicimus. Unicum illud oraculum Regum ſapientiſſimi ſatis eſt omnibus (ut ita dicam) dejiciendis mortalium machinis: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יְהוָה סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה׃. *Non eſt ſapientia, non prudentia, neque conſilium contra Dominum. Equus inſtruitur ad diem belli, à Domino autem datur ſalus.* Libet hic adſcribere verba Aben Eſræ Rabbinorum facile doctiſſimi, qui hunc locum egregie παραφράζει כלומר ינצל מידו באחת מחם אף על פי שיכינו סוס לנום בעבור יום מלחמה אין יכולת להמלט ולהושיע נפשם כי לשם התשועה והוא יתננה למי שירצה. Id eſt, ſi ad verbum reddatur, non eruetur *ex manu ejus*

Prov. 21.30.

jus (ſcilicet Domini) *per unum ex illis* (nempe ſapientiam, prudentiam, conſilium.) *Quamvis enim parent equum ad fugiendum propter diem prælii, non erit potentia evadendi & ſalvandi vitam ſuam: quia Iehovæ eſt ſalus, & dabit eam cuicunque voluerit.* Cęterum nihil magis ad normam ſanioris Philoſophiæ, quam ut Deum Opt. Max. ſuo fine excidere non poſſe ſtatuamus. Quandoquidem ipſe ſolus eſt ἄιτιον αὐτοτελὲς, & ut præclare ait Seneca, *prima omnium cauſa à qua cæteræ pendent.* Omnia nimirum huc quaſi ad centrum ſuum ultro contendunt: quoniam (teſtante Apoſtolo) ἐξ αὐτοῦ καὶ δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Accedit experientia & conſenſus quidam univerſalis: cujus ſegetem uberrimam à nobiliſſimo doctiſſimoque viro D. Salmaſio jam pridem reſpublica literaria exſpectat. Mihi vero hic paucula tantum delibaſſe ſuffecerit; & quidem inter alia eminet aurea illa Alcorani, quamvis cętera ſtolidi & deteſtabilis, ſententia: ع قدّر لله أغا

Lib.4. de ben. cap.7.

Rom. 11.36.

Surat. Joſeph. Mech.

verſ.12. غَالِبٌ عَلَي أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ *&c.* *Deus triumphat in ſua cauſa, etiamſi id homines plerique ignorent.* Omnes fere Poëtæ Gentiles in hoc conſentiunt: quorum unum audiamus è multis:

Pind. Pyth. ode.12.

---Τό γε μόρσιμον οὐ παρ-
φυκτόν.
Fatale decretum inevitabile eſt.

Quocirca quidquid hic contra homines moliuntur, non injuria irridet vatum ingenioſiſſimus:

Tantumne aliquis ſibi poſſe videtur,
Fata quoque ut ſuperet.

In Eurip. Supp. Nec id modo perſpexêre, verum aliquando altius penetrant, ut Adraſtus ille apud Erupidem:

Ὦ Ζεῦ, τί δῆτα τοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς
Φρονεῖν λέγουσι; σοῦ γὰρ ἐξηρτήμεθα,
Δρῶμέν τε τοιαῦθ', ἂν σὺ τυγχάνῃς θέλων.
O Iupiter, quidnam miſeros homines
Dicunt ſapere? ex te enim pendemus,
Et talia facimus quæcunque tu vis.

Sed examuſſim ad ſcopum noſtrum collimat graviſſimus ille Lyricorum Simonides.

Ὦ

Ὦ παῖ, τέλος μὲν Ζεὺς ἔχει βαρύκτυπος
Πάντων ὅσ' ἐστὶ, καὶ τίθησ' ὅπῃ θέλει.
Νόος δ' ἐπ' ἀνθρώποισιν οὐκ ἐφημέροις
Ἐστ', ἀλλ' ἐφημέριοι βροτοὶ δὴ ζώομεν,
Ὅπως ἕκαστον ἐκτελευτήσῃ Θεός.

Quæ Buchananus ſic vertit.

Penes tonantem eſt exitus rerum Iovē,
Fili, arbitratu cuncta qui gerit ſuo:
At mens hominibus nulla momentaneis
Eſt, in diemque vivitur mortalibus,
Prout quidque Numen ſingulis finiverit.

Neque mirum, cum peſtis bellique tempore nunquam non invitis pectoribus divina ſe ingerat providentia, ſi vim caſu majorem rerum motibus intervenire animadverterint. Id paſſim teſtantur melioris notæ hiſtorici, qui, dum accuratius eventuum cauſas obſervant, ultro in partes veniunt. Non te latet quid olim hac de re ſenſerit Græcorum antiquiſſimus, cujus verba hæc ſunt: Ξεῖνε, ὅ, τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ: *O hoſpes, quod divinitus contingere debet, homo à ſe nulla arte avertet.* Et auguſta ſane oratione rem *Herod. 9.*

rem expreſſit rerum Eccleſiaſticarum *Niceph. Greg. lib. 7.* ſcriptor eximius: τῆς θείας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλεύμασί τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος, καὶ σφόδρα τοῖς ἐννοήμασιν ἐναντιώτατον. οὔτε γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφόρος, οὔτε ἀνδρεῖος ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ τά τε σοφὰ βουλεύματα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρας, καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρικώτατα πράγματα, ἄνανδρόν τε καὶ μάλα αἰσχρὰν τὴν ἧτταν καρποῦνται. *Vbi divina providentia non commilitat conſiliis actionibuſque hominum, malus iis exitus obvenit, & cogitationibus valde adverſus. Nam tunc neque vir conſultus, conſultus eſt; nec fortis; fortis ſed etiam ſapientiſsima conſilia inſipienter deſinunt, & generoſa maxime ac fortia facta turpem & infamen exitum conſequuntur.*

Quin & ea, quæ paſſim apud hujus generis autores occurrunt, nullo ſtudio, nullaque prudentia humana, vel minimam circumſtantiarum à Deo præfinitam, eludi poſſe demonſtranti. *Lib. 8.* Ut Livius narrat, Alexandrum Epiri regem, tametſi omnia præcavere ſtuderet, ne ad locum ſibi (uti præmonitus erat)

erat) fatalem accederet, tamen effugere non potuiſſe, quo minus ibidem morti occumberet: eoque hanc ſententiam, ceu vulgo notam, orationi interſerit: *Vt ferme fugiendo in media fata ruitur.* Haud multum abludit quod de Macrino ſuo commemorat Herodianus, qui, poſtquam nihil non ad celerem hujus Imperatoris perniciem vergere perſpexerat, ita concludit: Ἐχρῆν δὲ ἄρα Μακρῖνον ἐνιαυτοῦ μόνου τῇ βασιλείᾳ ἐντρυφήσαντα, ἅμα τῷ βίῳ καὶ τὴν ἀρχὴν καταλῦσαι. Quod interpres ejus elegantiſſimus ita reddit. *Sed ita ſcilicet fato datum fuerat, ut uno duntaxat anno princeps Macrinus in diliciis abſumpto ſimul cum vita imperium amitteret.* Ultimam lineam libet afferre è divinis hiſtoriis, à quibus nullum provocandi jus eſt. Locus eſt de Propheta regio perquam eximius Actor. 13. 36. Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. Quæ doctiſſimus interpres ſic vertit, *Nam David quidem poſtquam ætate ſua inſervivit Dei conſilio, obdormivit, & appoſitus eſt patribus ſuis.* Unde recte elicimus,

rem expreſſit rerum Eccleſiaſticarum
Niceph. Greg. lib.7. ſcriptor eximius: τῆς θείας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλεύμασί τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος, καὶ σφόδρα τοῖς ἐννοήμασιν ἐναντιώτατον. οὔτε γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφόρος, οὔτε ἀνδρεῖος ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλά τά τε σοφὰ βουλεύματα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρας, καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρικώτατα πράγματα, ἄνανδρόν τε καὶ μάλα αἰσχρὰν τὴν ἧτταν καρποῦνται. *Vbi divina providentia non commilitat conſiliis actionibuſque hominum, malus iis exitus obvenit, & cogitationibus valde adverſus. Nam tunc neque vir conſultus, conſultus eſt; nec fortis; fortis ſed etiam ſapientiſſima conſilia inſipienter deſinunt, & generoſa maxime ac fortia facta turpem & infamen exitum conſequuntur.*

Quin & ea, quæ paſſim apud hujus generis autores occurrunt, nullo ſtudio; nullaque prudentia humana, vel minimam circumſtantiarum à Deo præfinitam, eludi poſſe demonſtranti.
Lib.8. Ut Livius narrat, Alexandrum Epiri regem, tametſi omnia præcavere ſtuderet, ne ad locum ſibi (uti præmonitus erat)

erat) fatalem accederet, tamen effugere non potuiſſe, quo minus ibidem morti occumberet: eoque hanc ſententiam, ceu vulgo notam, orationi interſerit: *Ut ferme fugiendo in media fata ruitur.* Haud multum abludit quod de Macrino ſuo commemorat Herodianus, qui, poſtquam nihil non ad celerem hujus Imperatoris perniciem vergere perſpexerat, ita concludit: Ἐχρῆν δὲ ἄρα Μακρῖνον ἐνιαυτοῦ μόνου τῇ βασιλείᾳ ἐντρυφήσαντα, ἅμα τῷ βίῳ καὶ τὴν ἀρχὴν καταλῦσαι. Quod interpres ejus elegantiſſimus ita reddit. *Sed ita ſcilicet fato datum fuerat, ut uno duntaxat anno princeps Macrinus in diliciis abſumpto ſimul cum vita imperium amitteret.* Ultimam lineam libet afferre è divinis hiſtoriis, à quibus nullum provocandi jus eſt. Locus eſt de Propheta regio perquam eximius Actor. 13. 36. Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. Quæ doctiſſimus interpres ſic vertit, *Nam David quidem poſtquam ætate ſua inſervivit Dei conſilio, obdormivit, & appoſitus eſt patribus ſuis.* Unde recte elicimus,

Digitized by Google

cimus, vitæ noſtræ terminum eſſe propria ſua periodo divinitus circumſcriptum; ac proinde à nutu ſummi Numinis, in quantum certo futurus eſt, totum ſuſpendi. At quis forte excipiet, vocem γενεὰν eſſe πολύσημον, & ſępe aliud quam ętatem hominis ſignificare. Fatemur quidem aliâs aliter eam accipi: hic tamen id, quod volumus, deſignare, ex ipſo contextu luce clarius evincitur, quia de vita Davidis, morte ac ſepultura loquitur Apoſtolus. Ad majorem vero hujus rei evidentiam conferre licebit alia S. Scripturæ loca, in quibus ſpatium vitæ noſtræ proprie denotat, ut Actor. 14. verſ. 16. nec non Actor. 8. verſ. 33. ubi reſpondet Hebræo דור, Jeſaiæ 53. quod hic & alibi non raro ſonat ſeculum, ſive ſeriem temporis conſtitutam: & à Græcis 70. interpretibus vertitur γενεά, Verum hic tempus aliquod commune, ſeu ἀόριστον non indicari, reſtrictio hęc ἰδία ſatis perſpicue oſtendit. Hinc itaque manifeſtum eſt, fruſtra mortales, quod Deus decrevit, irritum facere conari. Quoniam vero id potiſſimum controvertitur, an
ab

ab æterno omnia futura, tam contingentia, quam neceſſaria, prædeterminarit, & ſic quidem, ut, quæ ſemel voluit, ipſe immutare nequeat: juvat hic mentem noſtram aliquanto latius explicare. Ne vero præ nimia ſedulitate tædioſæ prolixitatis rea peragar, uni tantum Scripturæ loco, qui inſtar omnium erit, preſſo, ut ajunt, pede inſiſtam. Is occurrit Jeſaię 46. ubi Deus noſter ſic loquitur. *Ego ſum Deus, & nullus ultra Deus, neque quidquam mihi ſimile eſt. Quia annuncio à principio poſtrema, & ab exordio ea quæ nondum facta ſunt, qui dico, & conſilium meum ratum eſt, & quidquid volo facio.* Quis non videt, hæc tria velut ἁλύσει ἀλύτῳ inter ſe connecti, & divinæ præſcientię certitudinem, & decreti ἀμεταβλησίαν, & exequutionis ἐξουσίαν? Quicunque hic aliquid laxat, totum amittit: quippe totidem ſignis diacriticis ab idolis ſe vult diſcerni unicus ille opifex rectorque univerſi. Quanta igitur foret audacia: ne dicam ſacrilegium, ſi quis decretum à præſcientia, exequutionem vero à decreto ſejungere moliatur?

Olim

Digitized by Google

Olim de virtutibus moralibus aſſeruit Philoſophus, eas ſcilicet in modum coronæ ſibi invicem inſeparabiliter eſſe innexas: id multo magis de divinis exiſtimandum eſt. Unde enim præſcientiæ certitudo, ſi decretum hic nullum agnoſcimus? An à cauſarum, ſive apoteleſmatum contingentium μελλȣσία? An quidquid contingens eſt antequam exiſtit, plane incertum eſt, & in neutram partem determinatum: ſiquidem id quod nondum eſt, ſe ipſum determinare non poteſt. An igitur ab ipſa præſcientia? At illa, juxta hanc opinionem, non magis certitudinis futurorum, quam noſtra ſcientia rerum præteritarum, & jam actu exiſtentium, cauſa eſt. Enimvero quantum à divina diſcrepet noſtra ſciendi ratio, egregie *P.1.qu. 14.art. 8.* declarat Aquinus: *Res naturales ſunt mediæ inter ſcientiam Dei, & ſcientiam noſtram. Nos enim ſcientiam accipimus à rebus naturalibus, quarum Deus per ſuam ſcientiam cauſa eſt. Unde ſicut ſcibilia naturalia ſunt priora quam ſcientia noſtra, & menſura ejus, ita ſcientia Dei eſt prior quàm res naturales, & menſura*

ipſa-

ipſarum. Sicut aliqua domus eſt media inter ſcientiam artificis, qui eam fecit, & ſcientiam illius qui ejus cognitionem ex ipſa jam facta capit.

Recte igitur cum B. Auguſtino magno illo Eccleſiæ tibicine *illum Deum colimus, qui naturis à ſe creatis & ſubſiſtendi, & movendi initia fineſque conſtituit, qui rerum cauſas habet, novit atque diſponit.* Et ut idem alibi loquitur: Qui *ſecundum illam voluntatem ſuam quæ cum ejus præſcientia ſempiterna eſt, profecto in cælo & in terra omnia quæcunque voluit, non ſolum præterita, vel præſentia, ſed etiam futura, jam fecit.* *De civ. Dei lib. 7.c.29.*

Nihilo levius peccat is qui mutabilitatem ejus Decreto adſcribit: ſiquidem hic jure nobis vindicamus illud,

---διὸς ἐτελέιετο βȣλή,

--- *Iovis eſt perfecta voluntas.*

Quod autem imperfectionem involvat voluntatis vertibilitas, utpote quæ aut inconſtantiam animi, aut ignorantiam neceſſario præſupponat, manifeſtum eſt. Quomodo enim niſi ex cognitione boni antea ignorati, quod nondum voluerat, velle inciperet: vel ex improviſa,

ſa, ſive rerum, ſive propoſiti ſui mutatione, quod ante voluerat, velle deſineret? Hinc Seneca de Natura Dei diſſerens non injuria quærit: *An majeſtatis diminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe?* & continuo hac argumentatione concludit: *Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minus liber & potens eſt, ipſe enim eſt neceſſitas ſua.*

Natur. quæſt. lib. 1. cap. 1.

Huic optime reſpondet quod de ſimplici natura adſtruit Philoſophus: ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν. Tanta hujus veritatis ἐνέργεια eſt, ut Seneca vel ipſos adverſarios judices appellare non dubitarit: *Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari: Quanto magis Dei? cum ſapiens, quid ſit optimum, in præſentia ſciat, illius divinitati omne præſens ſit.* Quæſt. nat. lib. 2. cap. 36. Ad ſummam, quę pręclare admodum de numinis immutabilitate ratiocinatur magnus ille Plato, optimo jure huc transferimus: Πότερον (inquit) ἐπὶ τὸ βέλτιόν τε καὶ κάλλιον μεταβάλλων ἑαυτὸν, ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ αἴσχιον ἑαυτοῦ; Ἀνάγκη (ἔφη) ἐπὶ τὸ χεῖρον, εἴπερ ἀλλοιοῦται. οὐ γάρ

Plat. de Rep. lib. 2.

που

που ἐνδεᾶ γε φήσομεν τὸν θεὸν κάλλους ἢ ἀρετῆς εἶναι. Ὀρθότατα (ἦν δ' ἐγὼ) λέγεις. Καὶ οὕτως ἔχοντος, δοκεῖ ἄν τις σοὶ, ὦ Ἀδείμαντε, ἑκὼν αὑτὸν χείρω ποιεῖν ὁπηοῦν ἢ θεῶν ἢ ἀνθρώπων; Ἀδύνατον ἄρα (ἔφην) καὶ θεῷ ἐθέλειν αὐτὸν ἀλλοιοῦν. ἀλλ', ὡς ἔοικε, κάλλιστος καὶ ἄριστος καὶ ὢν εἰς τὸ δυνατὸν ἕκαστος αὐτῶν, μένει ἀεὶ ἁπλῶς ἐν τῇ αὐτοῦ μορφῇ.

Vtrum (inquit) *in melius & pulchrius mutatur vel in pejus & turpius ſe ipſo? Neceſſe eſt in pejus, ſi modo mutatur. Non enim indignum pulchritudinis & virtutis eſſe Deum dicemus. Rectiſsime loqueris. Verum cum hæc ita ſe habeant, crediſne, ô Adimante, tu, ſua ſponte aliquem, ſive Deum, ſive hominem, deteriorem ſe facere? Impoſsibile illud. Impoſsibile igitur, Deum mutare ſe velle. Sed, ut videtur, pulcherrimus optimuſque cum ſit Deorum quiſque, quoad fieri poteſt, omnes ſua in forma ſempiterna & ſimplici permanent.* Hic ſi quis eſſentiam magis quam voluntatem divinam ab autore intendi putet, non magnopere reſiſto: verum id mihi concedi velim, duo hęc unum idemque eſſe, nec in Deo revera diſtingui. Nam apud Chriſtianos extra omnem

dubitationis aleam eſt effatum illud S. Hilarii: *Quidquid in Deo eſt, Deus eſt: totum quod in eo eſt, unum eſt.* Sed næ ego hæc operoſe proſequor, cum Apoſtolus aperte teſtetur de Patre luminum, quod apud eum non ſit παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Jam vero Deum, quęcunque ſic decrevit, etiam potenter exequi, ipſi gentiles conſtanter aſſeverant. Noſti illud pindari,

Jac. 1. 17

Pindar. Ryth. Ode 11.

Θεὸς ἅπαν ἐπὶ ἐλπίδεσι τέκμαρ ἀνύεται.

Deus omnem pro votis
exitum peragit.

Omnia huic regimini ſubeſſe, ſumma pariter & infima, neceſſaria & voluntaria, tam perſpicue ex utraque Theologia probatum eſt à noſtris heroibus, ut ſatius fuerit hac opera ſuperſedere, quam ad faſtidium uſque eadem, ut ajunt, oberrare chorda. Quomodo autem Deus regat agentia κατὰ προαίρεσιν: an tanquam cauſa moralis ſeu αἴτιον (uti vocat Philoſophus) συμβουλευτικὸν: an vero tanquàm cauſa Phyſica, ſcio in ſcholis quam graviſſimas moveri quæſtiones. Mihi vero optime hanc litem di-

dijudicare videtur magnus ille Mirandulanus comes, quando inquit: *Certe non ſolum præcognovit Deus voluntates noſtras, ſed & præordinavit. Nec cum id Gregorius Nyſſenus, Damaſcenuſque negant, videntur aliter negare, quam ut admoneant, cætera quidem per voluntatem divinam, electiones noſtras per illam cum noſtra etiam voluntate diſponi: ita tamen, ut non modo cogitationum noſtrarum eventus, ſed & ipſæ cogitationes, ipſa conſilia, ipſa propoſita, nec regum tantum, ut ſcriptum eſt, ſed omnium corda, in manu Dei ſint, qui ſolus omnia moderatur, & nunc in his, quæ nec ad vitium attinent, nec ad virtutem, inclinans voluntatem quo libitum illi, ſi ſic decreti alicujus ſui exigat abſolutio, nunc virtutes in nobis, ſed & nobiſcum, inchoans, & perficiens inchoatas, nunc à virtutibus ad vitium motos, permutans ad juſtitiam, vel admovens virgam pædagogi pro miſericordia, vel comminuens hallucinatus pro juſtitia, omnia ſemper, aut bona, aut occaſiones certe faciens bonorum.* Fatemur quidem nulli mortalium pervium eſſe, quomodo ſcilicet arcana illa & mirabilis divinę

In Aſtrol. lib. 4. cap. 5.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

providentiæ vis ita voluntates homi-
num ſuaviter potenterque flectat, ut li-
bere ac ſponte ſua id ipſum quod Deus
decrevit, eligant ac proſequantur. Ve-
rum quis dicat mentem humanam
menſuram eſſe rerum, nec ideo pro ve-
ris recipi debere; quia captum noſtrum,
cujus anguſtias vel in minimis ſcientia-
rum experimur, excedunt? Quemad-
modum in montem altiſſimum aſcen-
ſurus, hoc magis ſollicite viæ, quan-
tumvis difficili, inſiſtit, quo periculo-
ſius infra ſe videt præcipitium: ita nos
quoque, dum errorum exitialium ſyr-
mata nexuſque deprehendimus, cum
primis veritati adhæreſcamus, ne ab
abyſſo hujus myſterii abſorbeamur, ut
præclare in ſua epiſtola præfatus eſt vir
nobis amiciſſimus D. Colvius. Hacte-
nus ea ſum proſecuta, quæ magis reli-
gionem tangunt: nunc quomodo inter
hanc Theologiam, & inter Medici-
nam conveniat, pauciſſimis attingam.
Non intempeſtive hic mihi in mentem
venit graviſſimi illius Philoſophi, qui
binas rei cuilibet anſas eſſe affirmat,
multumque intereſſe utrum hanc, vel
illam

illam primo arripias. Etſi vero noſtra ſententia ab hac parte, qua nobis eam objeciſti, durior quibuſdam videtur: tamen ne hic quidem adeo incommoda eſt, ut non multis nominibus cæteras antecellat. Atqui ſtatuit, nullam curam, aut ſcientiam, quidquam valere adverſus ea quæ Deus fieri decrevit. Sit ita ſane, nec tamen hinc, vel utilitatis aliquid, vel exiſtimationis decedit medices profeſſoribus. Scimus enim illorum eſſe officii, non ut occulta Dei conſilia eludere laborent, ſed ut vim morbi frangant, dolores deleniant, vireſque naturales refocillent; etiam tum maxime, quando mortem certo imminere vident. Porro ipſa conſcientiæ lege conſtringimur, ut ſuam quiſque vitam, ceu depoſitum aliquod pretioſiſſimum devinitus ſibi conceſſum, omni ſtudio & induſtria conſervet. Huc ſpectat egregium illud monitum Ciceronis: *Piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec injuſſu ejus à quo ille eſt datus, ex hominum vita migrandum eſt.* *In ſomn. Scip.* Adhæc experientia paſſim teſtatur, cujuſlibet ætatis ac temperamen-

Digitized by Google

ti ęgrotos, poſt omnem curam à medicis, etiam peritiſſimis, adhibitam, in fata concedere. Jam vero quid medicinæ intereſt, utrum nudam Dei præſcientiam, an cum decreto conjunctam; voluntatem ejus immobilem, an potius, ob περιστάσεων περιπέτειαν, mobilem ſtatuamus, cum interim & ars medici fine ſuo excidat, & morientis ſemper idem ſit terminus? Nec ideo adſpernamur Hippocrates, Æſculapios, Galenos, quod eos Apollinis, ſive idoli cujuſdam vice, ut olim mos erat Gentilibus, non adoremus: ſed multo pluris à nobis fiunt, quando illos tanquam organa, vel potius συνεργοὺς ipſius vitæ ſanitatiſque autoris, veneramur. Deinde ut ut res evenit, nunquam non benigne de iiſdem judicabimus. ſi enim feliciter; in eorum opera & dexteritate peculiarem Dei manum favoremque agnoſcimus: ſin vero ſecus; ſcimus quam vere dixerit Nazianzenus, Θεοῦ μὴ διδόντος μηδὲν ἰσχύει πόνος. Unam tantum ſollicitudinem nobis reliquit, ut quam nobis impoſuit, provinciam curemus ſedulo ante rerum eventum, poſt

poſt vero in hoc uno ſecure acquieſcamus, quod ille ſic voluit, qui niſi optima velle non poteſt. Audiamus, obſecro, divinam illam Epicteti vocem; Α᾽εὶ μᾶλλον θέλω τὸ γινόμενον· κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγώ προσκείσομαι, διάκονος καὶ ἀκόλουθος ἐκείνῳ συνορμῶ, ὀρέγομαι, ἁπλῶς συνθέλω. *Semper magis volo quod Deus vult, quam quod ego. Adjungar & adhærebo illi, velut miniſter & aſſecla: cum illo appeto, cum illo deſidero, & ſimpliciter atque uno verbo, quod Deus vult, volo.* Hic unica halcyonia curarum æſtibus; hic animorum per ancipitia fluctuantium ſtatio tutiſſima: hic denique terminus in quo mente & calamo acquieſco. Vale vir eximie, cum lectiſſima tua conjuge, liberiſque cariſſimis, & nominatim cum illa filiola quam ſapientiæ ac linguarum ſtudiis te nuper initiaſſe accepimus. Deum Opt. Max. ex animo precamur, ut annuere velit laudatiſſimo huic inſtituto; alioſque ad tui imitationem incitare: quo plures umbratilis hujus vitæ brevitatem ſcientia ac virtute penſare diſcant. Ultrajecti VI Id. Feb. CIↃ IↃ CXXXIX.

Digitized by Google

EPISTOLÆ

Aliquot de eodem Problemate, inter excellentiſſimam Virginem.

ANNAM MARIAM A SCHURMAN,

ET

D. ANDREAM RIVETUM, S.S. Theol. Doctorem.

Viro Clariſſimo

D. ANDREÆ RIVETO, S. D.

QUOTIES mecum cogito, Vir Reverende, in quantum me tua devinxerit humanitas, quamque apud alios de me ſenſeris honorificè, nihil gratius fateor, neque felicius obtigit unquam, quam à cultura etiam tenui, tam uberes fructus. Atqui jam mirari deſinet, quęnam ad tanta mihi concilianda bona impulerit ratio, quicumque eas in te novit virtutes ac colit; cumque vagæ hac tempeſtate ſtellæ & caducæ plerumque ſint, converterim me ad unicum hoc amicitiarum firmamen-

mentum. Nec tamen adeo ſeculi hujus ignara ſum, ut credam malevolorum exiſtere neminem, qui vana oſtentandi ingenii ſpe, huc me adductam fuiſſe aſſeveret: ſed Deus mihi teſtis eſt, quam ob inſtitutum vitæ genus habuerim ſcopum longè ab ejuſmodi ambitione averſum. Hæc quanquam feram levius, quorum aliter conſcia mihi ſum, gaudeo tamen te nullum reliquiſſe ſcrupulo locum: quippe qui, pro animi in me candore, tam benignè interpretatus es omnia, ut ſpem certè hactenus quam in uno magnam conceperam, fefelleris nunquam. Hinc igitur, augeſcente nimirum fiducia, fas amplius non puto te quicquam ſtudiorum meorum vel nugarum potius, celare. Annus nunc, aut circa eſt, ex quo libellum conſcribere Gallicè (quod nempe virginibus quam maximè probari linguę illius lepos ac elegantia ſolet) conatus aliquis fuit: in quo optimam otio noſtro fruendi rationem iiſdem perſuadere (licet ab effectu magis quam à viribus) contendam. Quoniam verò præter ordinem in partibus ejus excultum

tum eſt nihil, nec alio loco imagines inventioneſque quam umbræ ac tenebræ habendæ ſint, nondum eum cenſui cenſura tua dignum, ut tantæ nimirum lucis minimè capacem. Neſcio tamen quo occulto Genii ductu ad te, utique ducem ſuum & auſpicem futurum properet, imò aliquando, ſi Deus faverit, per omnia obſtacula perventurus. Illum intereà intimis venerabor precibus, ut diu incolumem te cum tuis omnibus ſervet, ſingulorum exemplo, atque omnium, hoc eſt Eccleſiæ ſuę ornamento. Vale vir candidiſſime, & me inter amantes ac colentes tui haud poſtremam cenſe. Trajecti XII. Idus Jan. Anno cIↃ IↃ CXXXII.

Tibi, ac perinde optimo cuique placere ſtudens.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

AN-

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN, PROBLEMA PRACTICUM.

NVM *Fœminæ Chriſtianæ conveniat ſtudium Literarum?*

Nos *affirmativam* tueri conabimur.

Pręcognita hęc præmittimus. Primo, ex parte Subjecti; deinde etiam Prædicati.

Voces ſubjecti omnis ambiguitatis ſunt expertes; nam *Chriſtianam* fœminam cum dico, intelligo profeſſione atque reipſa talem.

Voces Prædicati ſunt primo ſtudium Litterarum.

Studium inquam (ut cæteras ejus ſignificationes pręteream) hic ſumitur pro ſedula atque alacri animi applicatione.

Litterarum vocabulo intelligimus cognitionem linguarum, & hiſtoriarum,

rum, Diſciplinas omnes; tum ſuperiores, quas facultates; tum inferiores, quas ſcientias philoſophicas appellant. Solam Theologiam Scripturariam, propriè ſic dictam, excipimus: quippe quam omnibus Chriſtianis convenire extra controverſiam ponimus.

Secundo, occurrit vox an *conveniat*, hoc eſt an expediat, aptum ſit, ac decorum?

Vocibus ita diſtinctis, res ipſæ diſtinguendæ ſunt.

Sunt enim *fœminarum* aliæ ingenioſę, aliæ verò ſtupidiores; aliæ iterum inopes, alię locupletiores; alię denique negotiis ſeu curis domeſticis magis, alię minus, involutæ.

Studia litterarum diſtinguuntur vel in *Vniverſalia*, quando nempe omnibus Diſciplinis ſimul operam damus; vel in *particularia*, quando unam aliquam linguam, aut ſcientiam cum facultate quadam addiſcimus.

Limitationes itaque adhibemus.

Primò, ipſius *Subjecti*; ut fœmina noſtra ingenio ſaltem mediocri ſit prædita,

dita, & ad diſcendum non prorſus inepta. Secundò, ſit mediis neceſſariis inſtructa; nec obſtet omnino res anguſta domi. Quam exceptionem ideò hic affero, quia paucis contingit ea felicitas, ut parentes habeant qui eas ipſi erudire, aut velint, aut poſſint: nec abſque ſumptibus præceptorum opera hac in regione conduci queat. Tertiò, ut ea ſit temporum & ſortis ejus conditio, ut à vocatione generali ſive ſpeciali, nimirum exercitiis pietatis, ſive rei familiaris negotiis aliquando ei vacare liceat. Quod ut conſequatur facile, præſtabit partim in ætate puerili à curis negotiiſque immunitas, ac libertas: partim, in provectiori ætate vel cælibatus, vel miniſterium ancillarum, quæ etiam matronas locupletiores à negotiis domeſticis magna ex parte liberare ſolent. Quartò, Finis ei ſit, non vana gloria, & oſtentatio; aut inutilis quædam curioſitas; ſed præter finem generalem, Gloriam Dei, ſcilicet, & animæ ſuæ ſalutem; ut & ipſa tanto melior evadat ac felicior; & familiam (ſi id ei muneris incumbat) erudiat ac dirigat, & toti etiam

Depuellarum eruditione quæ partim apud divites extraneos, partim domi erudiebantur, legendi *Liv. lib. 3. Plin. Epiſt. 17. lib. 1. Athen. lib. 1. Plut. lib. de Educ. liber. Gordia. l. 15. de negot. geſt. Fornar. ad Caſſiod.*

etiam Sexui , quantum fieri poteſt proſit.

Limitationes Prædicati.

Studium Litterarum ſic limito , ut omnes quidem honeſtas diſciplinas , ſive univerſam ἐγκυκλοπαιδείαν , ut vocant , Chriſtianæ fœminę (tanquam proprium ac univerſale hominis bonum ſeu ornamentum) convenire omnino arbitrer: ſed ita tamen ut pro dignitate , ac natura cujuſque ſcientiæ, ſive artis ; nec non pro ipſius puellæ ſeu fœminæ captu, ac ſorte, ſingula ſuo ordine , loco ac tempore ſibi invicem inter diſcendum ſuccedant , aut commode conjungantur. Imprimis verò ratio habeatur iſtarum ſcientiarum , ſive artium quæ proximam habent cum S. S. Theologia atque virtutibus moralibus connexionem , iiſque primario miniſtrant ; quo in genere eſſe putamus Grammaticam , Logicam , Rhetoricam ; cum primis autem Logicam, quam clavem omnium ſcientiarum non nemo diſertè nuncupavit : deinde Phyſicam , Metaphyſicam , Hiſtoriam, &c.

Digitized by Google

&c. nec non Linguarum præſertim Hebraicę ac Græcæ notitiam : quæ omnia ad faciliorem ac pleniorem S. Scripturæ intellectum, (ut nihil jam de aliis autoribus dicam) nos promovere poſſunt. Cætera, nempe Mathematica (quo etiam refertur Muſica) poëſis, &c. Pictura, & ſimiles quaſi liberales artes egregii cujuſdam ornamenti ſive oblectamenti vicem obtineant. Denique illa ſtudia quæ praxin ſpectant juriſprudentiæ forenſis, rei militaris, artes perorandi in Templo, Curia, Academia, velut minus propria aut neceſſaria non admodum urgemus. Interim tamen à Scholaſtica, ſive Theoretica (ita loqui liceat) iſtarum rerum, præ cæteris autem nobiliſſimæ Diſciplinæ Politicæ cognitione fœminam excludi nequaquam concedimus.

Limitamus verbum quod *conveniat*, ſive expediat ſtudium litterarum, non tanquam proprium, ſeu requiſitum, præciſe ad ęternam ſalutem neceſſarium : nec quidem tanquam bonum, quod ad eſſentiam ipſam faciat beatitudinis hujus vitæ : ſed ut officium ſeu

medium quod plurimum ad ejuſdem integritatem conferre queat: Atque adeo per rerum pulcherrimarum contemplationem ad amorem Dei, & æternam ſalutem tanto ſacilius promovere.

Sit igitur Theſis noſtra.

Foeminæ Chriſtianæ convenit Studium Litterarum.

Cui confirmandę argumenta hæc adferimus primo ex parte Subjecti: deinde etiam, Prędicati.

I. *Argumentum ex proprio Subjecti.*

Cuicunque naturâ inditâ ſunt principia, ſeu potentię principiorum omnium artium, ac ſcientiarum, ei conveniunt omnes artes ac ſcientiæ: Atqui fœminis naturâ inditâ ſunt principia ſeu potentiæ principiorum omnium artium ac ſcientiarum.

Ergo Fœminis conveniunt omnes artes ac ſcientiæ.

Propoſitio probatur: quia cui conveniunt

niunt principia ſeu potentię principiorum, ei convenit notitia concluſionum, quæ ſua natura ex iiſdem educuntur.

Aſſumptio probari poteſt, tum ex proprio formæ hujus Subjecti, ſive rationis humanæ: tum ex ipſis actibus ſeu effectis, ſiquidem fœminas actu ſcientias & artes quaſlibet addiſcere manifeſtum eſt: actus verò nulli ſine principiis eſſe poſſunt.

II. *Argumentum à proprio Subjecti.*

Cui naturâ in eſt ſcientiarum artiumque deſiderium, ei conveniunt ſcientiæ & artes:

Atqui Fœminæ naturâ ineſt ſcientiarum artiumque deſiderium. Ergo.

Majoris ratio patet, quia Natura nihil facit fruſtra.

Minor probatur, quia quod ineſt toti ſpeciei; ineſt etiam ſingulis individuis. Atqui omnis homo (ut exſerte ſtatuit Philoſophus *Metaphyſic. lib.* 1. *cap.* 2.) naturâ ſcire deſiderat.

III. *Argumentum à proprio ſeu adjuncto externo.*

Quemcunque Deus creavit vultu ſublimi, & in cœlum erecto, ei convenit rerum ſublimium ac cœleſtium contemplatio ac cognitio.

Sed Fœminam Deus creavit vultu ſublimi, & in cœlum erecto. Ergo.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, &c.

IV. *Argumentum.*

Quicunque maxime indiget ſolidâ ac perpetua occupatione, ei ſtudium Litterarum maxime convenit:

Atqui Fœmina maxime indiget ſolida ac perpetua occupatione. Ergo.

Majoris conſequentia probatur: quia nihil perinde omnes animi motus in ſe intendit, & (ut magnus inquit *Eraſmus*) nihil ita totum puellæ pectus occupat, ut ſtudium, quò ipſi tanquam ad Aſylum, quacunque occaſione confugere licebit.

In Epiſtola ad Budeum ubi de inſtitutione filia.

Minor probatur duplici hac ratione.

1. Cui-

1. Cuicunque propter imbecillitatem ac inconſtantiam ingenii ſive temperamenti, nec non innumeras mundi illecebras maximum eſt à vanitate periculum, illa maxime indiget ſolida ac perpetua occupatione; *rum Thomæ Mori differit.*

Atqui Fœminę propter imbecillitatem, &c. Ergo.

Majorem iterum probare licet: quia contraria contrariis optime curantur: nec quicquam vanitati validius reſiſtit, quam ſeria ac perpetua occupatio.

Minorem extra controverſiam eſſe putamus; cum vix ulla quamvis heroica virtus, ſeculi ac juventutis Sirenas, niſi circa res ſerias ac ſolidas occupetur, ſuperare poſſit.

2. *Ratio* qua probatur *Aſſumptio*, ſive *Minor* IV. Argumenti.

Quicunque abundat otio, is maxime indiget ſolida ac perpetua occupatione:

Atqui Fœminæ, quibus ſplendidior ſors eſt, ut plurimum abundant otio. Ergo.

Majoris conſequentia iterum probatur, primo quia otium per ſe eſt tædio-

Digitized by Google

dioſum, imo oneroſum ; ita ut merito dixerit divinus Nazianzenus , Μεγίςη πρᾶξις ἡ ἀπραξία. 2. quia Otia dant vitia. Nam

Homines nihil agendo male agere diſcunt.

V. *Argumentum.*

Cui contingit vita tranquillior ac liberior, ei convenit ſtudium Litterarum.

Atqui Fœminis paſſim contingit vita tranquillior ac liberior. Ergo Fœminis paſſim convenit ſtudium Litterarum.

Majoris ratio manifeſta eſt, quia nihil eſt tam amicum ſtudiis, ac tranquillitas & libertas.

Minorem probamus hoc argumento:

Cuicunque, ut plurimum , ſibi ipſi vacare, & à curis negotiiſque publicis immunem eſſe contigit, ei contingit vita tranquillior & liberior:

Atqui Fœminæ (præſertim in cælibatu) ut plurimum contingit ſibi ipſi vacare, &c. Ergo.

VI. *Ar-*

Digitized by Google

VI. *Argumentum.*

Cui convenit ſtudium ſcientiarum principalium, ei & convenit ſtudium ſcientiarum inſtrumentalium ſive adjuvantium.

Atqui Fœminę Chriſtianæ convenit ſtudium ſcientiarum principalium &c. Ergo.

Conſequentia *Majoris* valida eſt; quia.

Cui finis convenit, ei quoque conveniunt media ligitima, quibus ad finem iſtum conſequendum facillime promovemur:

Sed ſcientię inſtrumentales, ſive adjuvantes ſunt media legitima, &c. Ergo.

Minor probatur eò, quod fœminæ Chriſtianæ convenit ſtudium, ſive aſſidua ac ſeria meditatio verbi divini, notitia Dei, ejuſque operum pulcherrimorum inſpectio, ut quæ ad omnes Chriſtianos ex æquo pertineant.

Quemcunque domi potius apud ſe quam foras apud alios, oblectationem quęrere oportet, ei convenit ſtudium Litterarum:

Atqui fœminæ domi potius apud ſe,

Digitized by Google

quam foras apud alios , &c. Ergo.

Major eſt veriſſima, quia ſtudia hanc prærogativam obtinent, ut ſemper comitem habeant voluptatem , quamvis alios inſuper comites non habeant : unde juxta Græcum Proverbium ſapiens dicitur, αὐτοπροαίρετος καὶ αὐτοπειθής.

Minoris ratio nihilo obſcurior eſt; quia Apoſtolus vult fœminas eſſe, οἰκουρὰς Tit. 2. 5. Deinde experientia ipſa teſtatur, quarum linguæ, aures, oculi ſæpius peregrinari, & foris delicias aucupari ſolent, earum fidem, diligentiam, imo pudicitiam à pleriſque in dubium vocari.

VII. *Argumentum à genere Prædicati ſeu ſcientiæ.*

Cui convenit omnis virtus in genere, ei & conveniunt ſcientiæ & artes:

Atqui Fœminæ convenit omnis virtus in genere.

Ergo Fœminæ conveniunt ſcientiæ & artes.

Major patet ex diviſione virtutis , in intellectualem & moralem , ſub qua, priori inquam, ſcientias & artes complectitur Philoſophus. *Mi-*

Minor probatione non indiget, ſiquidem virtus (ut ait *Seneca*) nec cenſum nec ſexum eligit.

VIII. *Argumentum à Fine ſcientiarum.*

Quidquid intellectum hominis perficit & exornat, id fœminæ Chriſtianæ convenit.

Atqui ſcientię & artes intellectum hominis perficiunt & exornant. Ergo.

Majoris ratio eſt; quia omnibus creaturis convenit ſui ipſius ultima ac ſumma perfectio, ad quam omnibus viribus eas contendere oportet.

Minor probatur; quia ſcientiæ & artes ſunt habitus, quibus potentiæ naturales intellectus humani perfeciuntur.

Bonum additum bono (ut ait Philoſophus in topicis) *facit majus bonum.*

IX. *Argumentum.*

Quæcunque ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem, ac reverentiam in nobis excitandam conferunt, ea conveniunt fœminæ Chriſtianæ:

Atqui ſcientiæ & artes ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem ac reverentiam excitandam conferunt. Ergo.

Digitized by Google

Majoris veritas luce clarior eſt; quia omnibus hominibus convenit amor Dei perfectiſſimus, & ſumma reverentia: adeo ut hîc in exceſſu peccare nemo poſſit.

Minor probatur hoc Argumento:

Quidquid Deum ac divina opera cum gradu eminentiori nobis ſpectanda ac cognoſcenda exhibet, id ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem ac reverentiam in nobis excitandam confert:

Atqui ſcientię & artes Deum ac divina opera cum gradu eminentiori nobis ſpectanda ac cognoſcenda exhibent. Ergo.

Majorem iterum probamus tali argumento:

Quidquid revera eſt pulcherrimum, optimum ac perfectiſſimum, id quanto magis cognoſcitur, tanto magis diligitur, ac reverentia ſeu celebratione dignius habetur:

Sed Deus, omniaque ejus opera ſunt pulcherrima, optima, &c. Ergo.

Minor item probari poteſt, ex fine ſeu effectis ſcientiarum, quarum nulla eſt quæ non ad faciliorem magiſque diſtin-

ſtinctam Dei, ac divinorum operum cognitionem quamplurimum conferat.

X. *Argumentum.*

Quicquid nos præmunit contra hæreſes, earumque inſidias detegit, id Fœminæ Chriſtianæ convenit:

Atqui Scientiæ, &c. Ergo.

Majoris rario evidens eſt; quia nemo Chriſtianorum in hoc communi periculo ſuum officium negligere debet.

Minor probatur; quia ſanior illa Philoſophia eſt velut lorica, & ſepes (ut Clementis Alexandr. verbis utar) Dominicæ vineæ, ſeu doctrinæ Servatoris: vel (quæ ſimilitudo magno Baſilio placuit) cum Euangelio collata; eſt inſtar foliorum quæ ornamento ac *præſidio* ſunt ipſius fructibus. Nimirum rectâ ratione ratio notha ſive currupta, quâ hæreſes potiſſimum nituntur, facillime revinci poteſt.

XI. *Argumentum.*

Quæcunque prudentiam docent abſque ullo famę ac modeſtię detrimento, ea Chriſtianę Fœminæ conveniunt.

Digitized by Google

Atqui ſtudia Litterarum prudentiam docent abſque ullo famæ &c. Ergo.

Major eſt in confeſſo ; cum nemo ignoret honorem fœminei ſexus eſſe tenerrimum, nec ullius fere rei eam magis indigere, quam Prudentiæ : deinde quam difficilis res ſit atque aleæ (quod dicitur) plena , ex ipſo uſu ſive experientia prudentiam haurire.

Minor probatur, quia ſcripta doctorum virorum non tantum præclara pręcepta, ſed & exempla pulcherrima nobis depromunt , & quaſi manu nos ad virtutem ducunt.

XII. *Argumentum.*

Quicquid facit ad veram animi magnitudinem , id fœminæ Chriſtianæ convenit.

Atqui Studium Litterarum facit ad veram animi magnitudinem. Ergo.

Majorem probo , quia quo quiſque ſuâ naturâ ad vitium puſillanimitatis eſt proclivior, hoc magis virtutis oppoſitę ſubſidio indiget. Sed fœmina ſuâ naturâ &c. Ergo.

Minor probatur , quia ſcientia animos

mos hominum erigit, & iis rebus, quæ vulgo timeri, aut impotenter affectari ſolent, larvam detrahit.

XIII. *Argumentum.*

Quicquid eximia atque honeſta voluptate animum hominis perfundit, id fœminæ Chriſtianę convenit:

Atqui ſtudium Litterarum eximia atque honeſta voluptate &c. Ergo.

Majoris ratio probatur; quia nihil eſt naturæ humanæ magis conſentaneum, quam eximia ac honeſta voluptas, quæ ſimilitudinem quandam divinæ lætitiæ in homine repræſentat: quod & magnifice deprædicat Ariſtot. 7. Ethic. 13. his verbis. Voluptas natura divinum quid eſt inſitum mortalibus.

Minor probatur, quia nulla eſt voluptas (ſola ſupernaturali illa Chriſtianorum excepta) neque ingenua mente dignior, neque major iſtâ, quæ ex ſtudio Litterarum conſequi ſolet, quod cum exemplis, tum rationibus variis facile eſt evincere.

XIV.

XIV. *Argumentum ab oppoſito.*

Cui non convenit inſcitia ſeu ignorantia ; ei convenit ſtudium Litterarum :

Atqui fœminæ Chriſtianæ non convenit inſcitia, &c. Ergo.

Major confirmatur hoc argumento:

Quicquid per ſe non tantum eſt cauſa erroris in intellectu , ſed vitii in voluntate ſeu actione , id fœminæ Chriſtianæ non convenit.

Atqui inſcitia ſeu ignorantia per ſe eſt cauſa erroris &c. Ergo.

Majoris ratio iterum oſtenditur. Primo, reſpectu erroris in intellectu ; quia ignorantia ſeu inſcitia in intellectu (qui animæ oculus dicitur) nihil aliud eſt quam cæcitas & caligo, quæ omnis erroris cauſa exiſtit. Secundo , oſtenditur reſpectu vitii in voluntate ſeu actione ; quia. Quidquid per ſe reddit homines ſuperbos , feroces, &c. Id eſt cauſa vitii in voluntate ſeu actione :

Εἰ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐϛὶ, τὸ σκότος πόσον; *Mat.* 6.

Atqui ignorantia ſeu inſcitia per ſe reddit homines ſuperbos, &c. Ergo.

Majoris ratio eſt evidens.

Mi-

Digitized by Google

Minor probatur; quia quo quiſque ſe minus noverit, eo magis ſibi ipſi placebit, alioſque contemnet: Et qui, quantum neſciat, neſcit, is pulchre ſapiet ſibi. Deinde (ut de ferocitate ſubjiciam.) Nihil eſt intractabilius inſcitiâ, quod Eraſmus non ſemel expertus teſtatur: &, ut divini Platonis ſententiam hic referam, ὁ ἄνθρωπος παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν, θεώτατον ἡμερώτατόν τε ζώων γίγνεσθαι φιλεῖ. μὴ ἱκανῶς ἢ ἡ μὴ καλῶς τραφὲν, ἀγριώτατον μὲν ὁπόσα φύει γῆ. *6. de Legib.* Adde quod ingenuas didiciſſe fideliter artes, Emollit mores nec ſinit eſſe feros.

Denique, oſtendi poteſt periculum inſcitiæ reſpectu vitii, ex ipſius vitii, ac virtutis natura; Cum enim ad omnem actionem virtutis requiratur tanta *ἀκρίβεια*, ut eam omni ex parte ad normam rectę rationis reſpondere ſit neceſſe, ad plenam vitii rationem vel minima *ἀταξία*, quæ ſponte ignorantiam ſequitur, ſufficere poteſt.

Teſtimonia & exempla hic brevitatis cauſa omitto.

RE-

Digitized by Google

REFUTATIO ADVERSARIORUM.

PRæcognita hæc, præmittenda eſſe putamus.

Primò ſunt quidam adverſariorum qui neſcio quibus præjudiciis quaſi exoculati, non limitant noſtrum ſubjectum: ſed putant ex theſi noſtra ſequi, nullum neque ingeniorum, neque ſortis delectum eſſe habendum, quo minus illi conveniat prædicatum.

Sunt præterea, qui non alium ſtudiorum finem videntur agnoſcere, quam aut lucrum, aut gloriam inanem: quod eſt πρῶτον ac ſatis prudendum ψεῦδος; quaſi prorſus ſupervacaneum ſit, διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν philoſophari.

Ariſt. lib.1 Metaphyſ. cap.2.

Sunt denique, qui ſtudia convenire fœminæ non utique negant: ſed tantum eminentiorem ſcientiæ gradum; quos forte divexat æmulatio, aut certe metus, ne aliquando eveniat illud: πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. Et alterum illud antiquiſſimi Poëtæ:

Vos etenim juvenes animos geritis muliebres,
Illa virago viri.

THE-

THESIS ADVERSARIORUM.

FOeminæ Chriſtianæ (niſi ſiqua forte peculiari quodam motu ſivę inſtinctu ad id fuerit divinitus excitata) non convenit ſtudium Litterarum.

I. *Argumentum ex parte ſubjecti.*

Cuicunque eſt ingenium imbecillius, ei non convenit ſtudium Litterarum; Atqui Fœminæ eſt ingenium imbecillius. Ergo.

Majorem probabunt, quia ad ſtudium Litterarum requiritur ingenium firmum ac validum: niſi fruſtra laborare velimus: aut in periculum incidere *ἀῤῥωστίας τῆς διανοίας*. *Minorem* in confeſſo ponent.

Reſpondemus ad *Majorem*; limitatione noſtra tales eximi, quæ ob imbecillitatem ingenii ad ſtudia ſint prorſus ineptę, quando mediocria ſaltem ingenia hic requiri ſtatuimus: deinde dicimus non ſemper heroica ingenia ad ſtudia præciſe eſſe neceſſaria: ſiquidem & doctorum virorum numerum ex mediocribus paſſim colligi videmus.

Ad *Minorem* reſpondeo ; non eſſe illam abſolute veram ; ſed collatè tantum ad ſexum maſculinum. Nam etſi fœminæ cum excellentioribus illis viris (qui ſunt velut ἀετοὶ ἐν νεφέλαις) non poſſint ingenio comparari : tamen res ipſa loquitur, non paucas tales reperiri, quæ non ſine fructu ad ſtudia admitti queant. Sed

Quin è contrario inferimus.

Quicunque minus ingenii dexteritate pollet, ei maxime convenit ſtudium Litterarum.

Atqui fœmina minus ingenii dexteritate pollet. Ergo.

Majorem probamus, quia

Quicunque naturæ donis minus eſt inſtructus , ei maxime conveniunt ea media ac ſubſidia , quibus iſtis defectibus mederi poſſit :

Atqui ſtudia Litterarum ſunt ea media ac ſubſidia, &c. Ergo.

II. *Objectio.*

Cuicunque animus ad ſtudia non inclinat, ei non conveniunt ſtudia :

Atqui fœminis animus ad ſtudia non inclinat. Ergo. Ma-

Digitized by Google

Majorem probant, quia nihil agendum eſt invitâ (ut ajunt) Minervâ.

Minorem probabunt ex ipſa conſuetudine; quia rariſſimè fœminæ ad ſtudia animum applicant.

Reſpondemus ad majorem, dicendum fuiſſe; Cuicunque omnibus legitime tentatis mediis animus ad ſtudia non inclinat, ei non conveniunt ſtudia: Alioqui negatur conſequentia.

Ad minorem dicimus; non poſſe quemquam de noſtra erga ſtudia inclinatione rectè judicare, priuſquam nos optimis rationibus ac mediis ad ſtudia capeſſenda inſtigaverit: ſimulque eorum dulcedinis guſtum aliquem dederit; quamquam interea exempla nobis non deſunt, quæ contrarium verum eſſe evincunt.

III. *Objectio.*

Quemcunque deſtituunt media ad ſtudia Litterarum neceſſaria, ei non conveniunt ſtudia Litterarum:

Atqui Fœminas deſtituunt media &c. Ergo.

Major non eſt controverſa.

Digitized by Google

Minorem probare conantur, quia non dantur hodie Academię & Collegia in quibus ſeſe exercitare queant.

Sed conſequentiam hanc negamus: ſufficit enim ut ſub ductu Parentum, aut privati cujuſdam præceptoris ſe domi exercitent.

IV. *Objectio.*

Quorum ſtudia fine ſuo proprio excidunt, ei parum conveniunt ſtudia.

Atqui Fœminis ſtudia fine ſuo proprio excidunt. Ergo.

Major probari poteſt, quia finis eſt cujus gratia omnia fiunt.

Minorem probant eò, quod ad munia publica Politica, Eccleſiaſtica, Academica &c. rariſſimè, aut nunquam promoventur.

Reſpondemus ad *Majorem*, fœminas in ſpeculativis ſcientiis fine ſuo nequaquam fruſtrari: in practicis verò, (quas modo commemoravimus) etſi non primarium, ſive publicum illum finem; tamen ſecundarium, ut ita dicam, magiſque privatum conſequuntur.

V. *Ob-*

Digitized by Google

V. *Objectio.*

Cuicunque ad vocationem ſuam excolendam pauca ſcire ſatis eſt , ei non convenit ἐγκυκλοπαιδεία, neque ſublimior ſcientiæ gradus : Atqui fœminæ ad vocationem ſuam excolendam pauca ſcire &c. Ergo.

Majoris conſequentiam probant; quia ſupervacua , aut à vocatione ſua aliena agere nemini convenit.

Minorem probabunt ; quia ſcilicet fœminæ vocatio arctis omnino limitibus includitur ; nimirum vitæ privatæ ſive œconomicæ terminis.

Omiſſa *Majore.*

Ad *Minorem* reſpondemus, ambiguitatem eſſe in vocibus , primo *vocationis* : nam ſi hic intelligunt vocationem vitæ privatæ, quæ publicis muniis opponitur, dicimus eadem ratione omnibus etiam viris vitam privatam degentibus ἐγκυκλοπαιδείαν ſeu ſublimiorem ſcientiæ gradum denegari ;. cum tamen graviſſima Plutarchi ſententia de omnibus & ſingulis , cujuſcunque ſtatus hominibus jure pronuntiet , Δεῖ

τὸν τέλειον ἄνδρα καὶ θεωρητικὸν εἶναι τῶν ὄντων, καὶ πρακτικὸν τῶν δεόντων. Sin vocationem intelligunt ſpecialem, quæ aut rei familiari, aut curis œconomiæ inſervit; dicimus univerſalem illam quę ad omnes, qua aut Chriſtiani, aut ſaltem homines ſumus, cum primis pertinet, per iſtam neutiquam excludi. Imo auſim aſſerere, virginem poſtremę huic potiſſimum vacare poſſe ac debere; utpote quæ à prioris iſtius impedimentis ut plurimum liberior eſſe ſolet. Ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου. 1. Cor. 7. v. 34. Secundò, ambiguitas eſt in vocibus, *ſatis eſt*: cui tollendæ ſuffecerint quæ ſupra, ſub limitatione vocis. An *conveniat*, de neceſſitate ſtudii Litterarum, diximus.

Stat igitur Theſis noſtra.

Fœminæ Chriſtianæ convenit ſtudium Litterarum.

Unde conſectarium hoc elicimus.

FOeminas optimis ac validis rationibus, Sapientum teſtimoniis, ac denique

nique illuſtrium fœminarum exemplis, poſſe ac debere ad hoc vitæ genus amplectendum excitari; imprimis autem eas quæ otio, aliiſque mediis ac ſubſidiis ad ſtudia Litterarum prę cęteris ſunt inſtructæ. Et quia præſtat ab ipſa infantia melioribus ſtudiis mentem imbui: igitur ipſos parentes primariò inſtigandos, atque ſui officii ſeriò admonendos eſſe putamus.

Excellentiſſimæ & Eruditiſſimæ Virgini,

ANNÆ MARIÆ
A SCHURMAN,

P. S.

Nobiliſsima virgo. Si laudes tuas apud alios deprædicaverim, feci quod debui. Neque enim eſt ingenui & candidi pectoris, intus premere & apud ſe ſolum admirari, quod aliis ſi innoteſcat, & honorificum eſt ei cujus dotes laudantur? & aliis utile eſſe poteſt, tum ut exemplo ad honeſtam æmulationem incitentur; tum ut Deo adſcribant grati, quod ſexum etiam veſtrum ornaverit tali ſplendore literarum

& bonarum artium: documento præſentibus & poſteris, non ingenii aut judicii defectu pleraſque fœminas talia non tractare, ſed quod animum ad ea applicare nolint, vel non liceat per alias & humiliores occupationes, nec etiam expediat multas hoc vitæ genus eligere, ſufficiatque ſi nonnullæ ad id ſpeciali inſtinctu vocatæ, aliquando emineant, maximè hoc tempore, quo plerique adoleſcentes viri, ſtudia potius profitentur, quam ſeriò colunt, & ſolo nomine contenti, rem ipſam contemnunt: quos certè, à talibus, qualis tu es, argui juvat, & rubore perfundi. Hæ me cauſæ moverunt, ut ea quæ modeſtia tua penè occultat, in aperto ponerem, quantum in me fuit, quod etiam data occaſione, facturus ſum. Addo, quod mihi præterea in ea re conſulo, qui certè glorior, non immerito, quod tali ingenio, tali pietate puella, ultrò amicitiam meam ambierit, & me tam benignè ad hanc communicationem provocarit. Quo beneficio ita me ſentio commotum, ut de facie hactenus ignotam, affectu tamen paterno proſequar, cujus effectus utinam aliquando poſſim producere! Dabitur, ſi Deus voluerit, occaſio, ut præſens præſenti cor

ape-

Digitized by Google

aperire poßim , & vultum contemplari quem tam elegans ornat ingenium. Addo, tam candidum, & de ſe tam modeſtè ſentiens; quam virtutem hactenus non audivi quemquam tibi ereptam velle. Me quod attinet, exiſtimavi te potius in defectu peccare, quam in exceßu, niſi defectum etiam illum ad perfectionem facere exiſtimarem. Reddidi tuos verſus Gallicos Principi Eliſabetha, quos, me præſente, legit & laudavit, promiſitque ſe, manu ſua, gratias acturam. Opuſculum autem quod in eadem lingua meditaris, rogo ne patiaris diutius à me deſiderari: Legam avidißimè. Et ſi quid ſit in lingua quæ mihi eſt materna, tibi adſcititia, de quo monenda ſis, agnoſces candorem meum & παῤῥησίαν. Quamvis non exiſtimem cenſura opus eſſe, poſtquam ſpecimina vidi ſtyli tui, quæ mihi admodum placuerunt. Non dubito quin intellexeris me, poſt bimeſtre Hagam migraturum, quò nova me occupatio vocat, & in qua mihi repueraſcendum, ſed cum magno puero, quem ſi virum dare poſſim Patriæ & Eccleſiæ, operam meam non malè collocatam putabo. Sive ibi vi-

vam ſive alibi, habebis me ſemper dum vivo.

Virtutum Tuarum, in primis eximiæ pietatis & modeſtiæ tuæ admiratorem,

Lugd. Batavor. Kalend. Martii cIɔ Iɔ XXXII.

ANDREAM RIVETUM.

Viro Clariſſimo, & Patri in Chriſto Venerando,

D. ANDREÆ RIVETO,

S. P.

NIHIL mihi gratius accidere potuiſſet, (Vir reverende & in Chriſto venerande Pater,) quàm quod intelligam te quantulumcunque nobis in neptem veſtram conferre per noſtram mediocritatem licuit, animo tam benevolo complecti. Quòd ſi rem ipſam per ſe penſitare velles, parum id profecto fuit: ſin verò affectus noſtri propenſitatem, nihil utique acceſſit quod non antiquo amicitiæ noſtræ jure vobis deberi exiſtimem. Libellos quibus Bibliothecam meam exornare voluiſti, hilari, ut par erat, fronte, accepi; munus ſanè mihi pergratum, ſive ad perſonam donantis oculos con-

convertam, ſive ad ipſum argumentum, hoc eſt triumphi tui materiem. Quid referam? nihil prorſus ad manum eſt quo redhoſtire valeam, etiamſi maximè velim: niſi fortè putetur is qui gratiam habet, retuliſſe. Inſuper non minus beneficium arbitror, quod cum omnibus meis ſtudiis juvandis, tum & dubiis gravioribus ſolvendis operam tuam polliceri non dedigneris. Magni certè, prout decet, facio tuum judicium: quod ubi non ſatis percipio, anceps hęreo, & quaſi ſuſpenſo pede cogor incedere. Illud autem in re non levi (ut quę officium ac conditionem virginei ordinis maximè tangit) jam dudum avidè deſidero, nec quicquam mihi antiquius aut glorioſius fore cenſeo, quam ut ſententia & quaſi reſcripto tuo, mea confirmetur opinio. Sin verò aliter ſentis, non me pudebit ſecus edoctam receptui canere. Dubitandi autem mihi, quid hac in re in univerſum ſtatueres anſam præbuêre tuæ olim ad me datę literę, in quibus poſtquam de me meiſque ſtudiis multa, ut ſoles, amanter ac honorificè deprædi-

caſti,

Digitized by Google

caſti, ita ſcribis: *Nec forte expediat multas hoc vitæ genus eligere; ſufficere ſi nonnullæ ad id ſpeciali inſtinctu vocatæ aliquando emineant.* Quòd ſi hic matronas rebus œconomicis implicitas, aut quaſcunque alias rei familiari neceſſario conſulentes intelligimus, protinus aſſentior: ſi autem ingenio præditas puellas liberaliuſque educandas, quales ætas noſtra producit quamplurimas, difficilius accedo. Movet me ingens ſcientiarum admiratio, ſeu legis communis æquitas, ut in noſtro ſexu rarum eſſe non feram, id quod omnium votis digniſſimum eſt. Nam cum ſapientia tantum generis humani ornamentum ſit, ut ad omnes & ſingulos (quoad quidem per ſortem cujuſque liceat) extendi jure debeat, non video, cur virgini, in qua excolendi ſeſe ornandique ſedulitatem admittimus, non conveniat mundus hic omnium longè pulcherrimus. Nec cauſa eſt, quare ab ejuſmodi mutatione ſibi metuat Reſpublica, ſiquidem literarii ordinis gloria nihil officit dominantium Luminibus. Imò contra, omnes ad unum conſentiunt,

eum

eum tandem ſtatum fore florentiſſimum, qui plures ſubditos, non tam legibus, quàm ſapientiæ parentes habiturus ſit. Adde quod neque virtuti, neque ipſi eruditorum choro ſuus honos conſtare, aut dignitas poteſt, niſi pars potior ſit eorum, qui non tam cæca admiratione, quàm vera æſtimatione decus & ſplendorem literarum ſuſpicere norunt. Sed ne in propylęo diutius hęream, ad ipſum controverſiæ ſtatum accedo; quo bene conſtituto univerſa rei pateſcet veritas. Quæſtio eſt igitur principalis: Num virgini, hiſce temporibus potiſſimum, conveniat literarum bonarumque artium ſtudium? Mihi quidem cur affirmativa magis allubeſcat, haud levibus adducor argumentis. Etenim, ut à jure civili telam ordiar, memini me legiſſe aliquando, teſte Ulpiano, fœminas ab omnibus officiis civilibus ſeu publicis remotas eſſe. Qua autem æquitate hoc ſancitum ſit jam non operoſe diſquiram, ſaltem, non obſcurè inde puto probari, otium in quo degimus laudatum eſſe legitimumque. Hinc videlicet nobis larga temporis copia,

copia, & Muſis amica quies ; maximè verò cum ſpeciali quadam prærogativa nobis contingat liberior ab operibus neceſſitatis vacatio, tum à curis negotiiſque domeſticis immunitas. Verùm enimverò amplum hoc & inane vitæ ſpatium, ubi per luxum & negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur, fit omnibus vitiis opportunum. Egregiè Baſilius, ἀργία κακουργίας ἀρχή. Et quoquo modo hanc Charybdim evitemus, nunquid paulatim effœminatur animus, & in ſimilitudinem otii & pigritiæ, in qua jacet, ſolvitur? Quid igitur? Ecce viam inter ſcopulos aperit ſublimioris animi cultor Seneca. Quando, inquit, ſoli omnium otioſi ſunt (hoc eſt otio ſuo optimè fruuntur) qui ſapientiæ vacant, ſoli vivunt, neque enim ſuam tantum ætatem benè tuentur, omne ævum ſuo adjiciunt. Non enim otium à rebus optimis, ſed in otio res optimas quærere oportet: Sic neque moleſtiam, neque faſtidium nobis creabit altior in receſſu tranquillitas. Duæ quippe res (ut ait Cicero) quæ languorem afferunt cęteris, ſapientem acuunt,

acuunt, otium & ſolitudo. Atqui ſolent objicere, colum & acum tractare mulieribus ſatis amplum Lyceum eſſe. Fateor quidem non paucis ita perſuaſum eſſe, nec non ævi noſtri κακόηθες iis paſſim aſtipulari. Sed Lesbiam hanc Regulam non recipimus, rationis nimirum vocem quærentes, non conſuetudinis receptæ. Quo enim jure, quæſo, hæc nobis in ſortem cecidêre? Divino an humano? Nunquam probabunt hos limites, vel fatales eſſe, vel οὐρανόθεν præſcriptos, quo in ordinem cogeremur ſcilicet. Nam ſi ab antiquitate teſtimonium petimus, contrarium evincent tum omnis ævi exempla, tum etiam maximorum virorum authoritas; Uti non minus lepidè quàm eruditè oſtendit nobiliſſimum Gornacenſium decus in libello quem inſcripſit, *L'egalité des hommes & des femmes*. Sed ne quod dicitur actum agam, hiſce recenſendis ſuperſedebo: Sufficit mihi perſpicuis verbis adſtruere, majora nos non decere modo, verùm etiam in hoc vitæ genere expectare. Neque enim generoſiores indoles tam arctis cancel-

lis

Digitized by Google

lis ſeſe coërceri: neque ſemper altioris ingenii acumina, infra naturam ſuam ſe deprimi patiuntur. Mihi ſanè, ſi hæ leges Draconis obtinere deberent, non adeo mirum videri poſſet, nonnullas aliquando mundi blandientis illecebris abripi ob vilioris hujus penſi contemptum. Accedit quod nullus honos, nulla dignitas, nullum denique virtutis præmium, quibus animę non degeneres ad laudabilia ſectanda potiſſimum impelli ſolent, hic nobis ſpem ſui relinquat. Fruſtra jactamus noſtram quam à majoribus accepimus nobilitatem, ſiquidem mox eandem ignava involvit obſcuritas. Hinc eſt, quod in hiſtoria legenti longiſſimo ſæpe temporis tractu, noſtri nominis monumenta non magis comparent, quàm navis per mare tranſeuntis veſtigium. At, inquient, unde vobis gloria? Unde immortalitas? Nunquid etiam ab otio? Quidni? Sed ab otio ſcientiarum lumine illuſtrato. Nobis enimverò non tam armatæ, quàm togatę Palladis præſidio clareſcere decorum eſt. Cæterùm ubi vera Philoſophia mentis noſtræ ſolium occupa-

cupavit, nullus vanis aut vagis animi fluctuantis agitationibus uſquam patet aditus: Quod & inſignis omnis politioris literaturę patronus Eraſmus, ubi de Educatione filiarum Thomæ Mori diſſerit, hiſce verbis diſertè notavit: Nulla res, inquit, ſic totum puellæ pectus occupat ut ſtudium. Quomodo enim mundi hujus choragium, exemplorum ſpecioſam authoritatem & ſeculi impotentis vanitatem, non tutò ſperneremus, cùm ex alto ſapientiæ faſtigio hæc terrena deſpicimus? Deinde, cum non minus ad officium, quàm ad fœlicitatem omnium pertineat, ad primigeniæ noſtrę originis perfectionem (à qua nemo noſtrum non defecit) contendere, utique allaborandum eſt, ut in ſuprema mentis noſtræ Regia imago illius qui lux & veritas eſt, magis ac magis relucere incipiat. Quamvis autem Theologiam (ut quæ intellectum maximè perficit) hic utramque paginam facere non inficior: tamen neſcio quomodo mihi tantæ Reginæ majeſtatem non ſatis perſpexiſſe videntur ii, qui eam ſolam incomitatamque incedere volunt.

Etenim quando rerum naturalium volumen introſpicimus, quis non videt quàm pulchra inter ſe harmonia conveniant utriuſque hujus ſcientiæ partes? quantum altera alteri ſubſidii adferat, quantum luminis? Nec quicquam nos morari debet quod quidam tam anguſtis lineis hoc ſtudium includunt, parum noſtra intereſſe exiſtimantes. Num hæc mundi machina ex atomis confluxerit? Num ex chao informi emerſerit? Num corpora quædam cœleſtem ſortiantur naturam, quædam terrenam? Num ſuprema mundi moles in gyrum volvatur; an verò vertigine laborent ii, qui non ſupremam ſed infimam circumagi contendunt? Num Sol occidens immergatur Oceano? Num & antipodibus lumen ſuum debeatur? Num terra figuram acceperit quadratam, vel rotundam? Num denique univerſus hic orbis horizonte terminetur? An verò oculorum noſtrorum acies? Tales voces quæ in dedecus noſtrum vulgò jactantur, ſi nobis eſſent audiendæ, etiam per nos liceret, Deum omnium conditorem, qui ad pul-

pulcherrima ſua opera illuſtranda, cognoſcenda, celebrandaque nos in hoc Theatrum introduxit, ſuo fine fruſtrari. Neque enim natura nobis uſque adeò noverca fuit, ut inſpectione ſui nobis interdicere voluerit. Quorſum alioqui nobis indidiſſet illud, quod omnibus hominibus ineſſe affirmat Philoſophus ſciendi deſiderium? Quorſum ſtaturam dediſſet erectam, niſi ut in contemplationem ſui oculos & mentes quoque noſtras erigeret? Utique ſtipites eſſemus, non homines; hoſpites, non incolæ hujus mundi, ſi ad tam pulchra, tam auguſta, in quibus æternę divinitatis refulget Majeſtas, non afferremus animum excitatum, & velut divino amore accenſum. Nec eſt quod putemus nos officio egregiè defungi, modo hæc aliquoties quaſi per tranſennam aſpiciamus. Ita enim non ut cognoſcamus, videmus, ſed hoc ipſo nos non videre oſtendimus, quod ulterius cognoſcere non cupimus. Nihil oculis noſtris ſubjicitur homine mirabilius, Nihil animæ domicilio pulchius: At quantulum illud eſt quod ſola cuticula, aut

externa tantum ſpecie æſtimatur? Quam miſere nobis erubeſcendum ad tam præclaros Ethnicorum hymnos, quibus illi paſſim dum altius naturam rimantur, & rimando propius ad primam omnium cauſam accedunt, laudes ſummi opificis de cantare ſolent. Præterea quotieſcunque ad ſanctarum literarum ſidus animo convertimur, quis negabit nos tot exemplis ſanctorum hominum, qui hinc Deum ſuum celebrandi materiam arripuerunt, ad ejuſdem gratitudinis præſtationem obligari? Cæterùm, ut nihil jam in genere dicam de hiſtoriarum ſtudio, quod hodie fere in gynæceis & magnatum aulis obtinet, tantum obiter luſtrabimus num & privato cuique conveniat rerum publicarum notitia? Ad praxim quidem uſumque Reipublicæ illam directè conferre facilè conceſſerim: tamen propter theoriam fructuſque peculiares, qui inde ad ſingulos redundant, eam nemini negligendam eſſe putamus. Præeunt & hic nobis ſancti Codices, nec præeunt tantum, ſed nos eo manu ducunt. Ibi temporum ſeries per Monarchiarum cone-

nectuntur periodos; Ibi maximorum populorum tum ortus, tum interitus, vel deſcribuntur, vel prænuntiantur: neque mirum, cùm ſtupenda Dei judicia quæ nos jugiter obſervare par eſt, ſplendidiori in materie appareant; cumque hæc univerſa in unius hominis ætatem incidere nequeant, ſi Deus hoc ſtudium omnibus cordi eſſe voluerit, an non & cytharas noſtras excitabis admirandi hujus regiminis contemplatio? in quam regius Pſaltes tota mente defixus, nuſquam non exclamat. מַה-גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ Forſan hic objiciat aliquis, Totum hoc nihil aliud eſſe, quam vitam commendare monaſticam, vel ſpeculatione ſola officii noſtri terminos circumſcribere. Verùm ſic ratio poſtulare videtur, ut prius nobis ipſis, quantum ad noſtri ipſius fœlicitatem ſatis ſit, proſpiciamus: deinde proximo. Fruſtra enim aliis vacandi partes ſibi deſumet is, qui ſibi ipſi nunquam rectè vacavit. Fruſtra aliis conſilio, aut factis prodeſſe ſataget, qui ſibi ipſi prodeſſe nequit; Fruſtra denique ad converſationem civilem, ſive ὑψηλοτέ-

ρης Chriſtianorum *πολιτείας* vinculum adſpirabit, qui domi ſuæ peregrinus eſt. Quænam obſecro temeritas foret ignorantiæ, aut vulgi opinionibus ſuperſtruere velle totam illam *οἰκονομίαν* moralium virtutum : immo ſi caſum excipias, omnis ævi exempla docent, tantis Divis, niſi magna & ſolida ſcientia inſtructus accedat, fœliciter litare neminem. Illa nimirum nos præparat, diſponit, redditque idoneos ad bene agendum, & ad molimina præclariorum facinorum mentem attollit. Rurſum nihil virgini utilius, nihil magis neceſſarium quàm turpe ab honeſto, noxium ab innoxio, decorum ab indecoro diſcernere. Verumtamen id ipſum quanta rerum peritia, quanta dijudicandi dexteritate indiget? Atqui cum hujuſmodi prudentiam uſu diſcere non ex uſu noſtro, neque ſatis tutum ſit, utique ad hiſtoriam nobis confugiendum eſt, *ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον.* Nos inquam, quibus, ubi vel è ſequiore ſuſpicione labes cœpit adhæreſcere, cum bona fama in gratiam

tiam redire licet nunquam: adeo nimirum puellis cura incumbit, non tam declinandi mala, poſtquam irruêre; quam, ne obruant aliquando, præveniendi. Denique ut jam ſilentio prætercam artes ſcientiaſque (ut vocant) inſtrumentales, (quippe quæ principales tanquam pediſſequæ reginam ſuam neceſſario ſequuntur) non poſſum, quin verbulo attingam, quibus in delitiis nobis eſſe debeat πολυγλωττία, prę-ſertim ſi ad uſum, non ad oſtentationem habeatur. Linguæ enim, fidi cuſtodes ſunt, immo interpretes eorum quæ nobis ſapiens reliquit vetuſtas: quæ ubi in ſuo idiomate nobis loquitur, genuinam animo exhibet ſui imaginem, & mira quadam gratia ac lepore ſenſum noſtrum afficit: quod jure merito in omnibus verſionibus, quantumlibet optimis, deſideramus. Quam porro jucundum, quamque frugiferum ſit ex ipſis fontibus doctrinam cœleſtem haurire, explicare, probare, ſi apud te perorare vellem, nihil aliud eſſet qnam, quod in proverbio dicitur, ἡλίῳ τὸ φῶς δανείζειν. Sed ut colophonem tandem

his imponam, unum exemplar, quod ſemper animo meo obverſatur, hic afferam. Unum, inquam, exemplar Principiſſæ incomparabilis Joannæ Grayæ: cui nulla gens, nulla ætas (cum omnium pace dixerim) parem ſuppeditabit. Michael Angelus, Florentinus, qui vitæ neciſque ejus hiſtoriam plenè ac patheticè deſcribit in colloquio, quod ipſi cum Fecknaimo, vicinæ mortis nuntio, interceſſit, hæc inter alia notavit: illam ſcilicet poſthabitis, quas prætereà inſignes à Deo acceperat, dotibus, & ſanguinis nobilitate, & formæ decore, & florentis ætatis juventa, quibus cætera gloriam ac gratiam in hoc mundo ſibi comparare potuiſſet, magno animo pronuntiaſſe, ſibi nihil in omni vita tam gratum fuiſſe, quàm quod trium linguarum, quas eruditorum vocant, notitiam haberet. Quod ſi voluptas ſive oblectatio, quæ nobis ab illa re obvenire in hac vita poteſt, veræ fœlicitatis nomine venire debeat, ſe fateri eam ſibi in bonarum literarum & prȩſertim ſanctæ Scripturȩ ſtudio obtigiſſe. Et licet in fœmina hujuſmodi ſtu-

dia

dia non pauci magnopere vituperent, ſe tamen ob magnum animi ſolatium, quod inde tandem percepiſſet, & etiamnum intus perſentiſceret, illorum ſententiam à ratione diſſonam judicare. En voces cygneas, non ſub umbra ſcholarum, ſed ſub poſtremum glorioſiſſimi Martyrii actum prolatas, quas oraculi vice quis, obſecro, non veneretur? Et hæc quidem de rebus minimè ludicris apud te garrire non dubitavi, freta nimirum paterni tui erga me amoris indulgentia. Sed abrumpo, ne nihil non dicere voluiſſe, aut tuarum occupationum prorſus immemor fuiſſe videar. Vale multis nominibus mihi chare pater, & conjugi tuæ dilectiſſimæ meis verbis ſaltem impertiri ne graveris. Trajecti, VIII. Idus Martii, CIↃ IↃCC XXXVIII.

Quæ à nutu tuo tota pendet

ANNA MARIA à SCHURMAN.

No-

Nobiliſſimæ & in omni virtutum genere excultiſſimæ Virgini,

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN

S. P.

DIſſertatio tua elegantiſſima pro tuo ſexu, & ingeniorum muliebrium ad omnes liberales artes & ſcientias capeſſendas aptitudine, virorum ingenia adæquante, forſan & ſuperante, me aliquandiu ſuſpenſum tenuit. Ab una parte pudebat vadimonium deſerere, & cauſam noſtram indefenſam relinquere. Ab altera ingratum erat ei adverſari, cui potius manum dare animus eſſet, à qua etiam vinci jucundum & ſuaviſſimum, præſertim cum id agas ſumma cum modeſtia, nec tamen quicquam omittas eorum quæ ad cauſam tuam faciunt, oratione diſertiſſima & argumentis denſa. Occaſio tibi enata eſt ex meis verbis in quadam Epiſtola, in qua cum inſtitutum tuum laudarem, & profectum admirarer, non patiebar id commune fieri, quod tibi & paucis aliis proprium exiſtimabam. Noluiſti ergo ferre ut inter

ter admiranda referrem quod in te videmus. Plurium hoc eſſe voluiſti, ut in turba lateres, & nihil tibi ſingulare tribueretur. Multum vales ad perſuadendum, ſed hic tamen fruſtra es: Neminem qui te novit in ſententiam tuam es pertractura. Sed hoc etiam eſt modeſtiæ tuæ, quod averſos à tuis virtutibus cupis omnium oculos, ut in alias plures ſe convertant. Ignoſce mihi, ſi dicam rem verba tua non ſecuturam, nec ſi à nobis obtineas quod moliris, poſſes in ſententiam tuam pertrahere mundum muliebrem. Itaque aut ſola pugnabis, aut cum paucis, ab aliis omnibus deſerta, quarum nec ingenia, nec mens ad talia inclinat. Dices voluntatem deeſſe non facultatem, quod etiam in viris accidit. In quibuſdam non negarem, ſed tamen ſi mores & ſtudia ſequuntur temperamentum corporis, certum eſt autorem naturæ, ita efformaſſe diverſos ſexus, ut ſignificaverit ſe ad alia deſtinaſſe viros, ad alia mulieres. Non ignoras qua ratione ſagax Ithacus à filiabus regis hoſpitis Achillem, quantumvis indutum amictu muliebri, diſcreverit. Non dicam cum veteri Poëta, dedit natura τοῖς ἀνδράσι φρόνημα, γυναιξὶν οὐκ εἶχε.

rum ſtudia idoneas eſſe. Itaque, ſi quod ſcripſi tantum ſpectes, nulla erit inter nos controverſia, aut perexigua erit, etiamſi quæſtio agitetur, quam poſtea principalem ſtatuis. Num virgini, hiſce temporibus potiſſimum conveniat literarum bonarumque artium ſtudium? Niſi Virginis nomen indefinitè poſitum univerſaliter intelligas, vel communiter accipias. Alioquin id de nonnullis facilè conceſſi, ad id ſpeciali inſtinctu vocatis. *Quid ſi addam id etiam me concedere de quamplurimis, vel expetere? Sed vellem id ſtudium prius limitari quouſque procedere deberet, quibus in artibus & ſcientiis ſubſiſtere, qua ratione inſtituendum eſſet & promovendum, ut etiam in eo locum habeat, ne quid nimis. Vellem præterea, muliebrium ſtudiorum finem conſtitui, quo poſito ea ſeligerentur quæ ad eum finem eſſent idonea vel neceſſaria. Nam cum extra controverſiam poſitum ſit, ſexum fœmineum ad munia Politica & Eccleſiaſtica, maximè ad publicè docendum non eſſe idoneum, cur de ea eruditione acquirenda laborarent virgines, quæ ad eos fines ſpectat à quibus arcentur? Niſi fortè paucas excipias, quæ in nonnul-*
lis

lis populis ad ſucceſſionem regnorum, ubi maſcula proles deficit, admittuntur. Docere (ait Apoſtolus) mulierem non permitto, neque authoritatem habere in virum: ſed eſſe in ſilentio. Id ſi mulieribus injunctum ſit, virgines maximè decere non ibis inficias, proinde, nec eis opus eſſe exacta eruditione quæ ſpectat rationem bene dicendi, ſi uſum reſpicias; niſi fortè id objicias, quod etiam facis, ad id profuturam bene dicendi artem, ut de aliorum qui praxin illam exercent, induſtria judicent. Sed apud quos illud enim judicium premere debebit præ honeſto pudore. Idem dicam de arte diſſerendi: mihi enim id facile dabis, non ſatis convenire cum omnibus moribus virgineis argutias căptare, & inter diſputantium greges contentionis funem ducere: Sufficiat ſi naturali ſolertiæ uſus aliquis, & experientia accedat tam ex communi converſatione, quam ex publica in Eccleſiâ inſtitutione, in qua eis non denegatur λόγος ἀκοῆς. Quod autem ex eo infers, eas ad diſciplinas vel aptiſſimas eſſe, vel ſaltem iis commodis abundare, quæ viris non ſuppetunt; quia in otio honeſto verſantur, exemptæ civilibus curi id mihi non videtur evin-

vincere quod intendis. Primò, quia ſi ſpectemus eam ætatem quæ ad diſcendum eſt aptiſsima, virilis ſexus eſt in pari gradu uſque ad μέτρον ἡλικίας, *antequam non admovetur publicis curis. Secundò, quia in tali otio non debent educari virgines, ut poſsint ſemper vacare ingenii culturæ; habent enim & illæ quod agant domi, quamdiu ſunt ſub parentum poteſtate, ita ut non poſsint illud otium ſibi adſcribere, de quo Seneca, otium ſine literis mors eſt & vivi hominis ſepultura. Nec tamen omnes ad colum & fuſum damnare vellem, ita ut graviores curas nunquam admitterent, quamvis id non ſint dedignatæ Principes olim fœminæ, ſive apud Græcos, ſive apud Romanos, ſive Ethnicos, ſive Chriſtianos. Non exiſtimo tibi non lectum fuiſſe elegantem* Ludovici Vivis *de fœmina Chriſtiana libellum: Perpende ſodes lib.* I. *cap.* III. *totum de primis puellarum exercitamentis: ibi videbis in laude ſemper fuiſſe poſitum, ſi non ſolum matronæ, ſed potiſsimum virgines, etiam Regiæ, ſe occuparent in iis opificis, quæ manuum operationem requirunt, etiam judice Spiritu ſancto. Nec ideo tamen in aliud illud extremum*

imus,

Digitized by Google

imus, quod nec ille fecit, qui quartum caput adnectit de doctrina puellarum, in quo elegantur & ſolidè quæſtionem illam pertractat; Quænam eruditio ſequiori ſexui conveniat? Mihi enim non ſuccenſibus, quamvis reluctante Gornacena, ſi cum Apoſtolo cenſeam, τὸ γυναικεῖον σκεῦος ἀσθενέστερον, ſi in Vivis ſententiam pedibus eas, facilè inter nos conveniet, nec vobis invidebimus Sempronias, Cornelias, Lælias, Mutias, Cleobulinas, Caſſandras, Hortenſias: Non Chriſtianas Enonias, Paulas, Albinas, Pellas, Zenobias, Valerias, Probas, Eudocias. Non Grayas, non Olympias Moratas, & quaſcunque veteribus addere volueris, quæ noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, ſexum veſtrum decoraverunt: Dummodo id conſtet apud omnes raras eſſe aves in terris: non quòd fortaſſe plures eſſe non poſſint, ſed quòd neque ſit ex uſu, neque è republica; quodque in viris commune eſſe debet, in fœminis, ſi ſpectemus Reipubl. & Eccleſiæ commodum, ſit minus frequens & prodigii inſtar, quale id fuit olim, quod mulieres viſæ ſunt in armis ſtare & viris occurrere in acie, atque dimicare. In populo Dei raræ fuerunt Deboræ,

&

& Iaëles: nec ſatis fœliciter ceſſit Ioannæ Lotharingæ hæc palæſtra, quam vivicomburio addixerunt Angli, quantumvis Aurelianenſibus noſtris velut altera Pallas colatur, cujus tamen pudicitia, etiam inter ejus adoratores in ambiguo eſt. Sed id genus vitæ aſſerendum non ſuſcepiſti, ſat ſcio. Aliud eſt quod moliris & convenientius, fateor. Sed priuſquam perſuadeas, vellem ut mihi inſtitueres collegia mulierum eruditarum, in quarum Academiis virgines illæ, quas his ſtudiis addiceres excolerentur. Vt enim ſint omnes αὐτοδιδάκτοι, vel parentes domi habeant, qui id in ſe ſuſcipiant, quod tibi fœliciter contigit, non facile ipſa admittes. Nec tamen deceret eas virorum ſcholas, mixtim cum pueris frequentare. Ipſa mihi hoc ipſum concedes, quantumvis literarum bonarum ſtudium & linguarum, præſertim earum in quibus verbum ſuum nobis conſignavit Deus, maximo ſint adjumento iis qui verum Spiritus ſenſum eruere debent, non cuivis tamen dari ex ipſis fontibus immediatè haurire, nec eo quoſvis pollere judicio, ut poſſint ambiguas voces, vel phraſes ita diſtinguere, & aptiſſima ſeligere. Multis ſalu-

brius eſſe, ſi rivis ſint contenti, quibus ſæpe id evenit, ut quæ in vulgari ſua lingua habent ab aliis parata, dum humiliter & demiſſè, invocato Dei nomine, legunt attentè, eos ſenſus inveſtigent & eliciant qui linguarum peritiſſimos latuere. Non tamen id propterea dico, ut laudes earum imminuam, quæ uſque adeò tecum profecerunt, ut codices ſacros ſua lingua loquentes poſſint intelligere. Sed ne ea quibus uteris argumenta ſcrupulum injiciant earum animis, quæ deſperant ſe paria vobiſcum facere poſſe. Opera Dei magnifica, de quibus Pſaltes, celebrari poſſunt ab omnibus, quamvis pauci ſint qui cœlorum rotatus, planetarum aſpectus, & ſtellarum influxus, aut ſimilia ad unguem noverint. Imo ſæpe accidit, ut qui in talibus maxime verſati exiſtimantur, à Deo deflectere videas, ut naturæ omnia tribuant: Et contra, qui ſimplici aſpectu utuntur admirabilia Dei opera attoniti celebrent, & in eorum autore toti acquieſcant, quando doctiſſimi quique in talibus fruſtra ingenia ſua fatigant, & poſt longas diſquiſitiones vento paſcuntur, de quorum ſapientia illud ſapientiſſimi regis interpretor, בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב. *Sed*

tu

tu veram illam quæris & ambis, quæ in Dei timore & mandatorum ejus obſervatione conſiſtit, à qua abſit , ut vel te, vel alias ullas ſic animatas deterream vel avocem, qui nihil magis in votis habeo, quam ut apud nos frequens ſit illud à Propheta prædictum, & initio prædicationis Euangelicæ ex parte impletum. προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. *Gaudeo te in iis eſſe, & talem mihi filiam contigiſſe ex voto meo & conſenſu ſuo, quam ego*

Et affectu verè paterno amplector, & ea obſervantia colo quam ejus virtutes merentur,

Hagæ-Com.
XVIII. *Mart.*
cIↃIↃcXXXVIII.

ANDREAS RIVETUS.

Viro Clariſſimo, & Reverendo in Chriſto Patri meo,

D. ANDREÆ RIVETO,

P S.

QUOD tot tantiſque negotiis occupatus, tam copioſè ad nugas meas reſpondere dignatus ſis, Vir Reverende & in Chriſto Venerande Pater, vel imprimis humanitati tuæ debeo. Prima quidem fronte nonnihil me perculit tua ſententia, ut quæ

cauſæ noſtræ non parum videbatur adverſari : verum omnibus penitus perſpectis, intellexi eam quoad ſummam, quam optime cum votis meis convenire. Interim tamen non levi dolore me affecit, quod videam meæ in ſcribendo obſcuritatis vitio, aut fortè diſtinguendi imperitia accidiſſe, ut longè diverſum à mea mente impreſſerim animo tuo ſenſum. Quaſi ſcilicet invidioſæ ac vanæ aſſertioni de noſtri ſexus , cum veſtro collati præeminentia adeò impenſè faverem, ut illam apud te (cujus pretioſiſſimo tempori , vel tantillum detrahere penè religio eſt) otioſè ventilare auderem. Nam ita te accepiſſe percipio totum quem contra morem hodiernum inſtitueram controverſiæ ſtatum. *Num virgini hiſce temporibus potiſſimum conveniat literarum bonarumque artium ſtudium.* Hic, vocem *potiſſimum* ſic interpretaris , quaſi eam non comparatè uſurparim ad occupationes, ſive curas hodiernę conſuetudinis receptas : ſed collatè ad ſexum veſtrum : adeoque fœminas quam viros ad ſtudia aptiores eſſe contenderim. Quæ ſi ſtatua-

tuatur hypotheſis, non modo diluta & inſulſa videri, quæ pro mea theſi adduxerim argumenta, ſed & novæ ac faſtuoſæ vanitatis meritò inſimulari queant. Tantum verò abeſt, ut hoc cum virginali modeſtia, aut ſaltem innato mihi pudore congruere arbitrer, ut vel perlegere pigeat tractatum cætera inſignem *Lucretiæ Marinellæ*, cui titulum fecit, *La nobilta é l'excellença delle Donne con diffetti e mancamenti de gli huomini.* Nobiliſſimæ Gornacenſis diſſertatiunculam: *De l'egalité des hommes & des femmes*, uti ab elegantia ac lepore improbare minimè poſſum: ita eam per omnia comprobare nec auſim quidem, nec velim; licet ad ſapientum teſtimonia, quæ illa nobis exhibuit, brevitatis cauſa provocarim. Ego ſanè ſi quæ in noſtro ordine virtutes prædicari jure debent, eas partes vobis egregiis virtutum præconibus deferri maximè cupio. Siquidem nobis ſolius conſcientiæ theatrum abundè ſufficere par eſt. Scopus autem quem hic intendi non alius omnino fuit, quam ut tuum de otio noſtro quàm optimè impendendo

judicium diſtinctè exactèque cognoſcerem. Idque quo facilius aſſequerer, è tuis verbis, quæ problematicè propoſueras, *nec forte expediat*, *inquiens*, *plures tales eſſe*, occaſionem arripui: non ut eorum quicquam impugnarem, ſed ut in genuinum animi tui ſenſum accuratius inquirerem. Subjeci inſuper meam, quam ęquo conſentaneam putavi opinionem, aut potius in mei ſimiles affectum. Argumenta denique varia mentem noſtram illuſtrandam, non alio fine attuli, niſi ut pro tui judicii acrimonia diſpiceres, nunquid tibi contra ſolitas ignorantiæ voces, ac tyrannicas conſuetudinis leges valere viderentur. Hæc pauca latius perſequenda eſſe cenſui, ut de animo meo, quem tibi ſcio pro omni ratione ſufficere, luculenter conſtaret. Bina quę mihi legenda indicaveras, *Ludovici Vivis* capita cum præcedentibus magna cum voluptate relegi, ubi revera tam concinna tamque pręclara Chriſtianæ fœminę inſtituendæ norma pręſcribitur, ut digniſſimam eam judicem, quę hodie virginum ſtudiis quam arctiſſimè adhibeatur. Quocir-

circa magnopere mihi gratulor, cum nobis contigiſſe ſententiæ tuæ interpretem, cujus authoritatem ut alias facio plurimi, ſic & in hac cauſa libentiſſimè amplector. Vale chariſſime Pater, & ut nuper redintegrata tua valetudine, diu perfruare, ſummum numen veneror ac precor. Ultrajecti 1638. pridie Idus Martii.

Quæ te intimo animi ſenſu diligit ac colit

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Nobiliſſimæ

D. ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN,

Virgini Incomparabili,

JOHANNES SMITH,

S. D. P.

DVm exſpecto cui litterarum curationem rectè commendarem, hebdomas altera & tertia abiit, tardiuſque quam volebam fidem de tribus Annis libero: Tarditatis uſuram Epigramma pendo, & tamen feſtinatum illud, quod a-

liquando ſi Muſæ favent in Elegiam fluet.

De concupiſcentia formatâ cum adſenſu, plurima Gentilium & clariſſima loca ad manum ſunt: de informi ſuggeſtionis & delectationis, ſequentia ut nunc in calamum veniunt adſcribo :

Apud Senec. de Benefic. l. 7. c. 21. Pythagoricus reprehendit ſuam non reddendi (Debiti mortuo creditore) tacitam voluptatem.

Tibul. l. 3. El. 4. Nec cor ſollicitant facta nefanda meum
Feſſique ſenectus Longa Patris.

Stat. Sylv. 3. Cui Pater eſt vivax, qui Matris digerit annos.

Ovid. Faſt. 2. Quæ quia non liceat non facit, illa facit.

Amor. 35. Ut jam ſervaris benè corpus, adultera mens eſt.

Plut. in Pericle. Prętorem decet non ſolum manus, ſed ut oculos abſtinentes habere.

Arrian: Epict. Num dixi cum formoſum aut formoſam viderem : Utinam.

Libani. Ὄμμοσιν ἀδίκοις οἶδε τὴν Ἑλένην.

Juven. Sat. 13. Reſpondit Pythia vates:
Non impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depoſitum retinere ?
Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum
Facti crimen habet ?

Proper. l. 2. El. 34. Qui videt is peccat ?
Ovid. Ut vidi, ut perii?

Ve-

Vereor tamen ut iſta tibi ſi de prima ſuggeſtione quæras, poßint ſatisfacere, pleraquè enim omnia curatius ſpectanti ut quod res eſt fatear, ad delectationem, aliqua etiam longius eunt. Mihi nunc ſatis fuerit, tibi Virginum doctiſſ. quo quo modo teſtari quam te colam, ſtudiiſque tuis benè cupiam. Ita cum Nobiliſſ. Fratre benè vale & ingentia Dei dona, quod ſedulo facis, feliciter exſuſcitata. Scrib. Noviomagi. IV. Idus VIII[bris] A. CIↃ IↃCCXXXVII.

Aut fallor, aut, quod dum hæc ſcribo in mentem venit, Anna Eraſmo memorata, noſtras quoque ſeu Belgica fuit: Veriæ Selandici oppidi Marchionibus vernaculum Borſeliorum cognomen olim fuit: Unde Eraſmus Annam iſtam Verſalem & Veraniæ Principem nominavit. Et illa ergo in numerum venit, unumquè Belgium litteratas nobis Annas ſufficit quales univerſus orbis alibi non vidit. Favc.

Digitized by Google

V. C.

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

MULTIS nominibus mihi gratiſſimæ fuerunt tuæ litteræ, Vir Reverende, quibus prolixè fidem tuam, quam mihi ex ſola humanitatis tuæ exuperantia oppigneraras, liberare voluiſti. Nam, ut jam omittam quam inſignem in me meaque ſtudia ſpirent affectum, quem ego ſemper velut auram quandam cœleſtem avido pectore haurire ſoleo, perjucundum mihi fuit memoria repetere altiuſque tecum rimari, quouſque naturali intellectus lumine detegatur prima illa concupiſcentiæ *ἀταξία*. Memini me aliquando præter eximias iſtas quarum mihi copiam feciſti ſententias, ejuſdem notæ nonnullas inter legendum obſervaſſe, ſed una inſtar omnium erit quæ apud Philoſophorum Principem in calce lib. 7. Ethicorum exſtat, ubi univer-

niverſæ naturę humanæ corruptelam aliquam deſignare videtur: ὥσπερ (inquit) ἄνθρωπος εὐμετάβολος, ὁ πονηρός καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς. E quibus certè apparet clariſſimam ſubinde lucem fulgetri inſtar ſub obſcura nocte coruſcantis irradiaſſe Ethnicorum animos: cujus ductu mirum eſt quam ſagaciter vitiorum latebras perſpexerint. Sed dum omnia exactius perpendimus fatendum eſt, quod & tua confirmat ſententia, horum neminem in ſummo apice non deficere. At quemadmodum noſtra Religio efficaciſſima malis remedia ſolet afferre, ita ejuſdem maximè proprium eſt ad primam uſque originem & quaſi punctum, unde ſeries ſeu proceſſus malorum ducitur penetrare. Cæterum haud mediocri voluptate animum meum perfudiſti, quod tot Annas noſtri ęvi patriique ſoli illuſtriores oculis meis viſendas exhibueris, quę cum mihi ſint ejuſdem nominis vinculo conjunctæ, fieri nequit, quin per reflexum quendam inde nonnihil ad me quoque ſplendoris reſultet. Accedunt tum lepida atque elegantia nobilium

bilium Virginum carmina, tum & præclara aliorum de iiſdem teſtimonia: Quod autem me ſimul egregio huic ordini adſcribere, & ſuaviſſimæ Muſæ tuę calculo non infimas mihi tribuere dignatus ſis, id totum urbanitati & favori erga me tuo acceptum fero. Uti verò hanc gloriam minimè promerita ſum hactenus, ita maximè per conſcientiam recuſare deberem, niſi modeſtiæ eſſe putarem te duce ad ſublimiora contendere. Vale, Vir amiciſſime, cum iis omnibus qui tibi ſunt cari, Frater meus te quam officioſiſſime reſalutat. Ultrajecti, v. Idus Decemb. cIɔ Iɔ CXXXVII.

Nobiliſſ. atque ante alias Clariſſ. Virgini,

D. ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN,

IOHANNES SMITH,

S. P. D.

SI quæ unquam mihi litteræ, certe tuæ, Virginum Clariſſima, gratæ fuerunt, in illis te video tam ſupra famam ferri, quam iſta olim de te

te mihi ſupra fidem ire videbatur. Quanquam enim tua modeſtia ab ambitione, & ego meopte ingenio ab aſſentatione alieni ſimus, non poſſum tamen quod res eſt, diſſimulare, me in iis omnifarium obſervaſſe elegantiarum ſpecimen. Ante alia tam doctè & graviter diſſertatiunculam claudis quæ nobis fuit de naturali cognitione qua Ethicorum nonnulli primorum concupiſcentiæ motuum pravitatem detexiſſe videntur, ut non videam quid potuiſſet aut brevius dici aut plenius. Sunt vere ut tu loqueris fulgetri inſtar iſtæ ſtricturæ, (σπινθῆρες) quæ nec ubique, nec ſemper, ſed rariuſcule ſtrictimque in cœca preſſorum fere pectorum nocte emicant, tantumque à noſtræ Religionis ſole abſunt, quantum terra diſtat à cælo. Ejus ordinis eſt & ſententia quam tuo indicio debeo Principis Philoſophi, cujus in hoc genere mentio, mihi aliam in mentem revocat ejuſdem Philoſophi, de verecundia in rebus divinis tenenda, Senecæ cum elogio l.7. Quæſt. Natural. c. 30. memoratam; Apud quem Senecam, ut in noſtro argumento vicem referam, in Præfatione l.3. earundem quæſt. & hanc legis nuper

mihi

mihi omiſſam : Quod eſt præcipuum? (*in rebus humanis*) Non admittere in animum mala conſilia, puras ad cœlum manus tollere. *Quid ab Ethnico exſpectes magis eximium? Præterea ut de litteris tuis ſimpliciter dicam, illud manus, linguæ mentiſque tuæ in iis dediſti exemplum, ex quo pene uno adumbrationem ſeu deformationem tui tentare auſus fui, verſibus quos vides male politis, qui nupero epigrammati adjecti elegiam facient, cujus nuper ſpem, an verius metum tibi injeceram. Animum mihi hic addidit ſumma iſta quam cum non ficta pietate litteræ eædem ſpirant, & modeſtia in admittenda quam mereris laude, & humanitas, qua me etiam in amicorum numero cenſere dignata es. Ego humanitatem iſtam tuam exoſculor, mihique ejus nomine gaudeo, ſerio daturus operam, ut qua poſſim oſtendam, non alium Schurmanniani nominis magis aut obſervantem eſſe, aut ſtudioſum. Quando nunc aliter ſtudia tua juvare non poſſum, ſedulo Deum Opt. Max. precor, qui tibi dedit ſupra ſexum ire, pluriumque nunc in oculis & ore verſari, idem ingentia quæ pro admiranda benignitate in te contulit dona foveat, perficiat*

ficiat, coronet, detque porro non offenſo pede ſic ad ſublimiora tendere, ut quod facis plauſum pro celeuſmate habeas. Nequamque det ſemper in omnibus ſervare mentem & conſtantem erga nos affectum. Bene vale Alpha Virginum, dulce & grande decus noſtrum. Scrib. Noviomagi. Propridie Cal. Apriles Iul. A. CIↃ IↃC XXXVIII.

Viro Clariſſimo

D. JACOBO LYDIO,

S. P.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

CITIUS equidem ad humaniſſimas tuas literas reſpondiſſem, Vir Ornatiſſime, niſi aliud ex alio, & præſertim illuſtris cujuſdam virginis afflictiſſima valetudo nos impediiſſet hactenus; ut jam taceam, quod à ſcribendo me deterrere poſſet, vel ſola rei, de qua ſcribis, difficultas. Certè nimis prolixè interpretatus eſt noſtræ Theologiæ facultatem communis noſter amicus D. Colvius, quando autor tibi fuit, ut à no-

nobis efflagitares loci hujus difficillimi explicationem, in qua haud mediocriter etiam ſummi, uti video, Theologi deſudarunt. Mirabilis hîc judiciorum diſcrepantia eſt, adeo ut non injuria dixeris, quod capita, tot ſententię. Quæ quidem meditandi nobis anſam præbent, verum ſeorſim ab iis ſentiendi libertatem non tollunt. Ego verò, quanquam arbitror tutiſſimum fore ignorantiam hîc ingenuè profiteri, tamen, quia per veſtram expectationem id nobis non licet, ſaltem aliquid in medium afferam; cumque in tanta caligine & acutioribus & hebetioribus ingeniis eadem penè ſors ſit, malim aliorum exemplo propriam dicere ſententiam, quàm alienæ ſuffragium noſtrum commodare. Illud autem inprimis hîc tenendum exiſtimo, Apoſtolum ad probandam reſurrectionem mortuorum graviſſimis uti argumentis, quorum ſingula urgeat acriter, nec non ſingulis pro pondere cujuſque immoretur: Poſtquam igitur argumentatus eſt à ſtatu exaltationis Chriſti, putamus eum commoda tranſitione deſcendere ad ſta-

ſta-

Digitized by Google

ſtatum humiliationis miniſtrorum ejus: qui, dum propagandis Eccleſiis perpetuo invigilarent, maximis ea tempeſtate perſecutionibus & calamitatibus obruebantur, ut hæc miſerrima Apoſtolorum conditio graphicè deſcribitur 1. Cor. 4. verſ. 9. Nec parum huic connexioni favere videtur particula ἐπεὶ, quę non niſi relatè ad antecedentia hîc ſumi poteſt. Eſt autem in his verbis: Τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν ejuſmodi deductio ad abſurdum: Si mortui non reſurgunt, fruſtra tot tantoſque labores ſubeunt perferuntque pro mortuis, id eſt pro fidelibus, quos ſic appellat juxta ipſam Corinthiorum ſententiam, quo aliud inde abſurdum poſſit elicere, ut mox pluribus dicemus. Conſequentia optima eſt; quoniam nulla foret harum perpeſſionum retributio, nulla ſpes gloriationis in die ſive adventu Chriſti: cujus gratia aliàs tantopere delectatur Apoſtolus Philipp. 2. v. 16. & 2. Cor. 1. 14. & 4. 14. Atqui hoc abſurdum, ergò & antecedens. Fortè dicat aliquis; ſatis amplum præmium eſt propagatoribus

Eccleſiarum, ſi animæ beatorum immortalitate fruantur. Sed facile id refutatur, ex verſ. 18. & 19. hujus capitis; præcipuè verò argumento Servatoris noſtri, Matth. 22. 31. unde colligimus, tunc agi de compoſito ſive de toto homine, cum de reſurrectione corporis diſceptatur: quippe utriuſque partis eſſentialis æterna ſalus eadem opera aut aſſeritur aut negatur. Reliquum eſt ut oſtendamus huic expoſitioni neque analogiam fidei, neque phraſeologiam Scripturæ, neque ipſum denique contextum adverſari. Primum ad verba *οἱ βαπτιζόμενοι* & *βαπτίζονται* quod attinet, ſatis obvium eſt ea per metaphoram pro graviſſimis afflictionibus uſurpari, Matth. 20. 22. & Luc. 12. 50. Nec deſiderare hîc poterit verbale *βάπτισμα* quod alias adjici ſolet; quia ex more linguæ ſanctæ Ellipſis quandoque eſt nominis conjugati; quod & præter alios obſervat ſapiens Aben Eſra ad Pſalmum 13. verſ. 4. ubi ſic inquit, השמות בכח הפעלים hoc eſt, *Nomina continentur potentia in verbis*. Verba enim textus ſic habent: פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת pro שְׁנַת הַמָּוֶת quemad-

admodum eadem phraſis integra occurrit Jer. 51. 39. Eſt & frequens hæc tranſlatio in S. Literis, præſertim in V. T. ut ſcilicet per aquas & demerſiones, hoſtes eorumque perſecutiones patheticè deſignentur, ut videre eſt Pſalm. 124. Thren. 3. verſ. 54. Apoc. 12. itemque Pſalm. 69. ubi Sel. Jarchi verſ. 2. exponit מים per האומות, & Chaldeus ſic περιφράζει, טמעית בגלותה היך במיא דמצולתא id eſt, *Demerſus ſum in captivitatem tanquam in aquam profunditatis.* Nec non verſ. 15. פצא יתי מן גלותא דמתילא לטינא ולא אטמוע אתפצי מן סנאי דדמין לעומקי מוי : quæ ſic vertere liceat : *libera me à captivitate, quæ ſimilis eſt luto, ut non ſubmergar : redime* me *ab oſoribus meis, qui ſimiles profunditatibus aquarum.* Sequitur ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, quod jam interpretati ſumus, *propter Eccleſiam* ſeu *electorum cauſa.* In hac ſignificatione ſæpiſſimè ſumitur vocula ὑπὲρ, ut 2. Cor. 1. 6. Epheſ. 3. 13. aliiſque locis ferè innumeris. Electos vero vocat *mortuos* per Ironiam ſcilicet, quia, juxta erroneam adverſariorum opinionem, pro mortuis revera erant habendi. Nec ab ejuſmodi figura

abludunt iterata hæc verba, *τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν*, quaſi ingeminaret: Quis velit tanta facere aut pati pro mortuis. Quid autem vetat eos appellare *mortuos*, qui numquam ſunt reſurrecturi; cum Chriſtus *viventes* dicat Abraham, Iſaac & Jacob, eo quod aliquando ſint certo revicturi? Matth. 22. Accedit quod ſubjectum principale hujus capitis ſint *mortui*; prædicatum autem eos eſſe reſurrecturos. Quocirca inſolens videri non debet, hanc dictionem *τῶν νεκρῶν* hic quoque retineri. Præterea articulus *τῶν* cujus rationem haberi volunt viri doctiſſimi, optimè huic expoſitioni reſpondet. Aliud enim eſt *νεκρῶν*, qua voce intelliguntur quivis mortui; aliud *τῶν νεκρῶν*, quod de certis quibuſdam mortuis accipi ſolet. Deinde, non obſcurum eſt cum fide Chriſtiana minime pugnare, quod pro aliorum ſalute multa dicantur pati Verbi Divini miniſtri: ut ſatis præclarè hoc oſtenderunt quotquot commentatores Orthodoxi à Pontificiorum commentis vindicarunt verba Apoſtoli Coloſſ. 1. 24. cum quibus conferri poſſunt ea loca, 2. Co-
rinth.

Digitized by Google

rinth. 1. verſ. 6. Philip. 1. 14. & 2. Tim. 2. verſ. 9. 10. nec non Epheſ. 3. verſ. 1. Coloſſ. 4. 3. Act. 21. verſ. 28. & 24. 5. ubi aut de utilitate conſolationis, aut de exemplo conſtantiæ, aut etiam de cauſa impulſiva ſeu occaſione harum perpeſſionum ſermo eſt. Denique, univerſo ordini ac diſpoſitioni hujus argumentationis bene congruit, ut Apoſtolus circa finem maximè illuſtria, atque toto quaſi orbe conſpicua exempla proponere ſtatuatur; primum quidem in genere omnium cœleſtis veritatis antiſtitum, tum Apoſtolorum in ſpecie, quando ſequenti verſu ſubjicit: Τὶ καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; poſt & ſui ipſius verſ. 31. 32. Ut jam nihil dicam de anaphora in particula τί, quæ continuationem ejuſdem argumenti non raro inferre conſuevit. Nimia fortè facilitate & temeritate hanc ſcribendi provinciam ſuſcepimus, modumque epiſtolæ, præter morem noſtrum, exceſſimus; ſed id dandum fuit amicis, quorum hortatu extra territorium jus dicere auſæ ſumus. Vale. Ultrajecti prid. Kal. Majas cIↄ Iↄ cxL.

Viro Clariſſimo

D. JOHANNI CLOPPENBURCH.

S. P. D.

NEc tuo, ut opinor, Vir Reverende, nec meo quidem ſatisfecerim deſiderio, niſi ad doctiſſimas tuas literas pro modulo noſtro reſponderem, ſimulque amicitiam tuam tam humaniter, tam candidè mihi oblatam, ſerio am plecterer. Quod autem à me poſtulas ut de eximia in locum illum difficilimum 1. Cor. 15. animadverſione tua judicium faciam, id merito ſingulari tuæ modeſtiæ acceptum debeo. Neque enim tantum mihi ſumo, ut ſtylo decretorio tecum agere in animum inducam meum: Præſertim vero cum facilius ſit in tanta judiciorum diſcrepantia, de propria ſententia dubitare, quam alienæ per omnia aſſentiri. Tametſi non poſſum non magnopere mirari haud mediocrem ingenii tui ad inveſtiganda τὰ ἄπορα ſagacitatem: tamen, quia eorum, quæ juxta tuam explicationem neceſſario præſupponuntur, non æque evidens ubi-

Digitized by Google

ubique demonſtratio eſt, non verebor quidquid etiamnum huic menti caliginis obverſatur, liberius expromere. Primum non ſatis ſolidè, ſaltem ex hoc capite, probari poſſe exiſtimem nonnullos ex illis quingentis fratribus, quos obdormiviſſe prædicat Apoſtolus verſ. 6. Martyrii coronam conſecutos fuiſſe. Deinde verſum 11. intelligendum eſſe de iiſdem ſive viventibus adhuc, ſive jam mortuis, abnuere videtur ipſa ſeries, & orationis contextus verſ. 7. 8. 9. 10. & 11. Ubi non agitur de Martyribus illis vita modo defunctis, ſed de Apoſtolis tum temporis, cum S. Paulus hæc ſcriberet, reſurrectionem Chriſti annunciantibus. Idem fere dixerim de verſu 15. quando ibidem, ex falſa hæreticorum hypotheſi, Apoſtolos potius, quam alios quoſlibet criminis ψευδομαρτυρίας argui vero conſentaneum eſt. Poſtremo exempla mihi nunc quidem non occurrunt, quibus certò evinci queat verba & Phraſin Apoſtolicam ultro admittere hanc interpretationem, Nimirum Τί ποιήσουσι οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν nihil aliud denotare quam quoſdam,,

,, Chriſtianorum olim & tunc temporis ,, Baptiſmum recepiſſe; commotos ſcilicet exemplo iſtorum Martyrum, qui ,, hanc veritatem proprio ſanguine obſignaverant. Plura non addam, nec quicquam pro theſi mea, aut contra eam nunc allatura, ſiquidem ea vel hoc tantum nomine abunde jam mihi placet quod egregiæ meditationi atque adeo ſanctiſſimæ inter nos neceſſitudini contrahendi anſam præbuerit.

Nobiliſſimæ & Incomparabili Virgini,

ANNÆ MARIÆ

à SCHURMAN,

FRIDERICUS SPANHEMIUS,

S. P. D.

QVam me affecerit elegantiſſima & eximio ingenio tuo digniſſima Elegia, quam pro tuâ comitate mihi inſcripſiſti, verbis apud te ſatis teſtari non poſſum, ita infra affectum meum omnia ſubſidunt. Sive enim inventionis acumen, ſive ſermonis Romani caſtitatem, ſive venæ tuæ falicitatem ſimul & uberta-

tem

tem, ſive etiam argumenti ſanctitatem mecum expendam, ſingula ita tibi gemina eſſe video, ut nunquam te felicius alibi expreſſeris. Quamvis enim manus tua etiam erudita ſit, & mira omnium artifex, plus tamen ingenio tuo debes, cui nihil inacceſſum eſſe video. Accedit ad reliqua decora tua accuratum illud judicium tuum, quo noſti pretioſum *diſcernere* à vili, *& ſpretâ ſive Philologorum amœnitate, ſive Philoſophorum ſubtilitate, te totam curis ſacris addicere, & illam ſapientiam primam ducere, quæ hominem non doctiorem duntaxat, ſed & meliorem facit. Hæc ſtudia jam olim Lætas, Paulas, Marcellas, Blæſillas, Principias, & alia id genus ſexus tui, & veteris ævi ornamenta totius poſteritatis admirationi commendavêre. Et ſanè hoc demum verè ſapere eſt, illi virtuti operari, quæ ſola ſibi ſufficit, & extra quam nihil vel magnum datur, vel diuturnum. Meritò itaque excelſam iſtam mentem tuam ſupra caduca omnia attollis, & maturè cœlo ſuo, unde orta eſt, infers. Reperies in his ſtudiis tranquillitatis tuæ compendium, & aliquando felicitatis. Multùm revera Deo debes, quod mentem tanti bo-*

ti boni capacem tibi dedit, & reliqua dona eximia, quæ largâ manu tibi conceßit, ut rorem illum cœleſtem olim, in aureo vaſe *collocavit. Quod decus tuum, quò rarius eſt, eo magis ad tui commendationem facit, & te in exemplum proponit iis, qui nonniſi ad ſacrorum contemptum proficiunt in profanis, nec ſi ſapere putant in humanis, niti ſpernant divina. Alia tibi mens, Virgo Nobilißima, quæ cætera bona ſpecioſa eſſe noſti, iſta ſolida, illa caduca, iſta perennatura, quando reliqua omnia ſpolium Temporis erunt, & vel nobis peribunt, vel nos illis. Sinceram hanc tuæ virtutis æſtimationem apud te depono, & ſacris noſtris gratulor, quod illa ſola intimâ admißione digna eſſe cenſeas. Et quia ſemel erga me liberalis fuiſti, & ingenium tuum eximio munere mihi probaſti, auſim à te exigere ſymbolam aliam, ut compendio mihi exponas, quid tibi ſuper ligatione Sathanæ, & millenis illis annis videatur, quorum meminit Spiritus S. Apoc.* XX. 2.3. *Quamvis enim multa hic habeamus eruditè & operosè pertractata ab aliis, avidè tamen exſpecto, quam lucem à tuâ luce in his tenebris & loco iſti & nobis polliceri debeamus.*

mus. Mitto interea ad te ἀποσπασμάτιον novum operis inchoati, non quod tanti ſit, quod ad te mitti debeat; ſed quia id à te deſiderari ex Nobiliſſimo fratre intellexi, Vale, Nobiliſſima & fama tua digniſſima Virgo, & nobis faveri perge. *Scripſi Lugd. Batav. Non. Mart.* cIↃ IↃ CXLIV.

Viro Clariſſimo

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

ITa ſané, Vir Reverende, ſuperioribus tuis, quibus tàm benignè ac honorificè de meis ſtudiis pronunciabas, animum meum erexeras, ut, cum me ſimul ad difficillimam hanc διατριβὴν invitares, tanto vehementius altioris ſapientiæ deſiderio accenderer, quanto me longius ab illius faſtigio abeſſe intelligerem. Verumenimverò ubi in rem præſentem deventum eſt, tantæ molis negotium eſſe comperio, ut aliquandiu in ancipiti fluctuatione hæſerim;

rim; an tibi aliud quicquam reſpondendum eſſet præter vulgatum illud Simonidis : *Quanto diutius conſidero, tanto mihi res videtur obſcurior*. Nec mirum, ſiquidem tot Theologorum corypheos (quod tibi omnium optime notum eſt) altum hoc tentaſſe conſtat: qui tametſi ſcopulos ſollicitè caverint, tamen certam ſtationem, in qua mens noſtra requieſcat invenire non potuerunt. Attamen, cum ego in hoc exercitii genere non docentis, ſed diſcentis, potius perſonam ſuſtineam, non verebor paulò liberius ac confidentius in hoc ἄπορον τῆς θείας γραφῆς inquirere; eo nimirum conſilio, ut ſicubi forte mihi detur veritatem quaſi per tranſennam, conſpicere, genuinum ejus ſenſum à falſa opinionis ſpecie, tuo aliquando ſuffragio confirmata, clarius diſcernere poſſim: ſin vero inſcia in errorem aliquem incidero, ſat erit me tibi, tanquam Ariſtarcho meo, medicam manum offerendi, atque adeo meliora ſuggerendi occaſionem obtuliſſe. Miſſis autem iis, quæ ab aliis eruditè atque operoſè pertractata ſunt, compendio mentem meam

Digitized by Google

meam exponam. Quæris itaque (ut rem ipſam aggrediar) quid mihi videatur ſuper *ligatione Sathanæ*, & *millenis illis annis*, quorum meminit Spiritus S. Apoc. xx. 2. 3. Dicam breviter, me *per hanc ligationem* nihil aliud intelligere quàm, *furorem illum & machinationes Sathanæ, quibus antea gentes ſeduxerat & incitaverat ad fideles crudeliter perſequendum, arctius & peculiari modo inhibitum iri, adeoque primum horum ſcelerum autorem ſive inſtigatorem amplo quodam atque illuſtri temporis intervallo pœnas in abyſſo daturum*. Inhibitionem hîc dico, quæ relativè opponatur illi ſeductioni, quę verſ. 3. innuitur his verbis: ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἔτι. Cujus initium cap xII. 13. & deinde ejus continuationem ac progreſſum cap. xIII. 4. 14. &c. xvI. 14. xIx. 19. (quibus addi poſſunt loca quæ idem præſignificant, Ix. 2. xI. 7. &c.) obſervare licet. Favet cum primis huic expoſitioni particula ἔτι, quæ vim relativam habet ad præcedentia; nec parum eam ſtabiliunt, qui iterum poſt ſolutionem ſubſecuturi ſunt eventus verſ. 8. & 9. quibus ulti-
ma-

ma omnium ſcelerum periodus tandem finienda eſt. Quod autem Sathanas *magna catena* ligandus dicitur, hoc ipſo (meo judicio) perſpicuè denotatur, eum per efficaciſſimam Euangelii ſeu Redemptionis noſtræ prædicationem atque invictam Chriſti potentiam tanquam vinculis arctiſſimis conſtrictum iri. Propoſui quàm breviſſimé meam ſententiam. Verum quo nonnihil planius illam explicem, non poſſum non ipſum exordium ſinguloſque hiſtoriæ hujus articulos aliquanto accuratius perpendere. Quemadmodum autem non ineptè divinum hoc ſcriptum cum eruditiſſimo Pareo Drama Propheticum appellarim: ita in eo tres illuſtriores quaſi actus, qui univerſam hanc Satanæ Tragœdiam abſolvunt, diſtinctè & ordine conſiderandos eſſe arbitror. Etenim cum ille cap. XII. 3. 4. ſub figura Draconis in cœlo comparuiſſet atque, tertiam partem ſtellarum, quas cauda ejus trahebat, in terram abjeciſſet; imò & genuinum ac novum Eccleſiæ partum devorare contendiſſet, mox à Michaële devictus, in terram projectus

ctus eſt. Quæ omnia haud obſcurè primum actum conſtituunt, in quo perſecutio quædam Sathanæ primaria, & paulo poſt inſignis ejus pœna velut à primo hoc gradu inchoata, continetur. Secundus qui hunc excipit, incipit verſ. 13. ubi quia non ita directè & *ἀμέσως* ac antea Eccleſiæ propagationem (cujus tutelam Deum ſuſcepiſſe viderat verſ. 5.) neque impedire neque extirpare poterat, mulierem ſive Chriſti Eccleſiam, aliâ viâ aggreſſus eſt: Primò concitatis in eam gentibus, vel (ut cum Propheta loquar) *ἐκβαλὼν ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποταμὸν* &c. deinde potentiam ac thronum ſuum concedens utrique Beſtiæ; quarum furor & ſævitia in ſanctos, præſertim poſterioris (quæ cap. XVII. 6. eorum ſanguine inebriata eſt) non una in imagine, ſimul cum divinæ vindictę triumphis, aliquoties à cap. XIII. uſque ad verſ. penult. c. XIX. (ut de horribili ſeductione Orientis taceam) ſpectanda exhibentur. Poſtea verò cap. XX. verſ. 2. 3. exitus, ſeu finis ſecundi actus, qui argumentum noſtræ meditationi præbuit, demum ſub-

ſubjicitur, ubi ulterior quidam gradus pœnæ ac coërcitionis Sathanæ graphicè depingitur. Tertius & poſtremus actus totius Tragœdiæ ſequitur verſ. 8. & 9. quando à carcere ſolutus, novas iterum turbas in terris concitat, tandemque æternis ſuppliciis afficiendus, in Orcum detruditur. E quibus non temere puto concludi, primarium hujus dramaticæ repræſentationis ſcopum eſſe, ad conſolationem atque excitationem fidelium per ejuſmodi figuras, quæ oculos maxime mentemque feriant, altius eorum animis imprimat hunc potentiſſimum ac capitalem ipſorum hoſtem non tantum ligatum eſſe illis caliginis catenis, quarum Scriptura meminit II. Petr. II. 4. Jud. verſ. 6. aut poſtremo tantum judicio damnandum ac plectendum eſſe: ſed etiam illud Apoſtoli Rom. XVI. 20. ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. in hoc ſeculo magis ac magis adimpleri; ac conſequenter pœnas ejus quotidiè ingraveſcere; & quo longius liberiuſque graſſatus, atque in Chriſtum ejuſque membra acerbiora molitus

Digitized by Google

litus fuerit, fore ut hoc diutius arctiuſque conſtringatur, donec tandem juſtiſſima Sanctorum omnium, atque imprimis Martyrum cauſa, quæ perpetuo in conſpectu Dei eſt, atque inſtar ſanguinis Abel, vindictam poſcit & clamat (ut ex cap. VI. 10. videre eſt) ab omnibus hoſtium perſecutionibus vindicetur. Si quis igitur quærat, quibus temporibus hæc Prophetia ad amuſſim reſpondeat: Non facilè hic quicquam firmiter aſſeverandum eſſe exiſtimo; præſertim cum non exiguam dubitationem habeat, annon potius eam ad res futuras, quàm ad res præteritas referri oporteat. Eſt enim veriſſimum hoc Irenæi effatum lib. IV. 43. *Omnis Prophetia priuſquam habeat efficaciam, ænigmata & ambiguitas ſunt hominibus. Cum autem venerit tempus, & evenit id quod propheta tum eſt, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expoſitionem.* Porrò quod de pleriſque divinis prophetiis à magnis quibuſdam viris rectè ſtatuitur, eas nimirum non ſemper uno aliquo eventu aut definito tempore ſimul ac ſemel exhauriri: ſed non raro pręcedere

ea, quæ imaginis cujuſdam, & (ut ita dicam) præludii rationem habent reſpectu earum rerum, in quibus illuſtriori quodam modo adimplendæ ſunt: id quoque in Apocalypſi, cujus prophetiæ lumen atque ἐνέργεια ſeſe per omnes Nov. Teſt. ætates diffundit, vel imprimis obtinere veriſimile eſt. Atque ideo (ut alias opiniones jam ſatis erroris convictas prætercam) non poſſum pedibus ire in ſententiam doctiſſimorum quorundam Interpretum, qui non tantum hanc ligationem Satanæ ſuperioribus ſeculis prorſus alligant, ſed etiam præciſè mille annorum terminis circumſcribunt. Præterea cur hanc prophetiam nondum τὸ τελευταῖον impletam eſſe cenſeam, ratio eſt, quod hi Martyres ſive Confeſſores, quibus verſ. 4. throni & judicium ac regnum tribuitur, eâ potiſſimum conſtantiæ laude celebrantur, quod οὐ προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ οὔτε τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν quæ omnia inter διακριτικὰ ſigna ſecundæ Beſtiæ, hoc eſt, Antichriſti, numerari luce clarius eſt ex cap. XIII. 15.

15. 16. cap. XIV. 9. & cap. XV. 2. Quæ cum ita ſint, rectè colligimus, hunc triumphum fidelium, quem ratione temporis cum ligatione Satanæ commetiri oportet, ut patet ex vocula relativa τὰ verſ. 4. non poſſe habere locum, niſi poſt ſtabilitam Antichriſti tyrannidem: quia hæc expreſſè ab eo deſcribitur cap. XIII. v. 15. Καὶ ποιεῖ τοὺς μὴ προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα ἀποκτανθῶσι. Adde quod verſ. 3. μικρὸς χρόνος à ſolutione Satanę uſque ad diem noviſſimum ſuperfuturus dicitur, nempe ad amplum temporis ſpacium quo ligandus erit, comparatum. Jam verò non exiguum foret intervallum, ſcilicet 571. annorum, ſiquidem ſolutionem Satanæ cum eximiis quibuſdam Theologis ab initio pontificatus Gregorii VII. inchoare velimus: vel certè plus quam trium ſeculorum, ſi à Johanne XXII. aut Bonifacio VIII. ejuſdem initium ducendum ſit. Nec omittendum eſt, Eccleſiam Dei etiamnum pro mora finis orare: quoniam plenitudo Gentium, quæ Rom. XI. & alibi prædicitur, nondum intravit, neque univerſalis Judæo-

rum converſionis, quæ ſanè non videtur parvi temporis negotium, ulla adhuc indicia comparent. Reliquuum eſt, ut rationes afferam, quare minus mihi placeat, hunc numerum definitè ac propriè interpretari. Primò me movet propheticus hujus libri ſtylus: cui adeo proprium eſt uti verbis impropriis, maximè quando de tempore futuro agitur, ut magis is qui propriè, quam qui impropriè hæc explicat, à proprio ac genuino eorum ſenſu recedere putandus ſit. Argumento ſunt omnia, quæ mihi quidem occurrêre, exempla c. II. v. 10. IX. 5. 10. XI. 2. 3. 9. XII. 6. XIII. 5. &c. ubi numerum definitum pro indefinito poni palam eſt. Non ignoro hic objici poſſe Gen. XVIII. 10. XV. 13. 14. II. Reg. IV. 6. Jer. XXV. 12. XXIX. 10. &c. ſine ullo verborum involucro certum tempus apertè pronunciari: Verum non eſſe eandem ubique rationem manifeſtum eſt. Iſti enim textus, quia nudam exhibent promiſſionem, quæ certis perſonis aliiſque circumſtantiis in ſpecie adaptatur, nullam obſcuritatem aut figurate dictionis velamen

lamen admittunt; has autem propheti-as, quæ magis hiſtoricè & quaſi δραματικῶς (ita loqui liceat) magiſque in genere res futuras proponunt, velo tropicæ locutionis tempora quoque futura obumbrare, maximè rationi conſentaneum eſt. Quod autem præcipuè hic urgeri ſolet; eundem numerum ſæpius, & quidem aliquoties cum articulo hoc loco iterari, quomodo ſatis ſit omni figuræ hinc removendæ nondum perſpicio: id enim non eò pertinet, ut tempus propius definiatur, ſed ut vel ejuſdem temporis ταυτότης vel συγχρονισμὸς hujus ligationis atque earum rerum quę v. 4. 5. & 6. interſeruntur, clarius ſignificetur. Non multum ab his abludunt ea quæ poſſunt notari c. IX. v. 5. cum v. 10. & cap. 11. v. 9. cum v. 11. collatis: ubi tamen ejuſdem numeri repetitione atque etiam ipſo articulo nihil aliud caveri arbitror, quam nequis unum idemque tempus, ejuſque terminos diſcriminet aut diſtinguat. Quid igitur, inquies, futurisne ſeculis hęc melius adaptari poſſe exiſtimas? Decreta quia proferre nequeo, conjecturas tantum in re tam ar-

Digitized by Google

duâ meas audire non dedignaberis. Placet itaque, peculiarem hanc Satanæ inhibitionem exordiri ab illo tempore, quo beneficio Reformationis (ut Theologi loquuntur) pertendentis veritas cœleſtis exhorrendis erroribus Papatus emergens, univerſo mundo illuxit, atque adeo regnum Satanæ quaſi ad Orcum relegatum eſt. Illo, inquam, ſeculo, cum Verbum Dei in omnium penè gentium idioma tranſlatum eſt, omniumquè mentes irradiare, atque ignorantiæ tenebras, in quibus ſub jugo Antichriſti detinebantur, diſpellère cœpit. Etenim dilucida hæcce intervalla, quibus doctrina Euangelica veluti poſtliminio reducta eſt, non ineptè, ni fallor, opponuntur iis temporibus, quibus non tantùm populo Chriſtiano nomine ſalutarium dogmatum & traditionum Apoſtolicarum inſulſæ paſſim ac turpiſſimæ fabellæ obtruſæ ſunt, ſed ipſa divina Scriptura tot falſorum gloſſematum nebulis obducta eſt, ut meritò juxta prædictionem c. IX. 2. Solem obſcuratum fuiſſe, atque ἐνέργειαν πλάνης, ut Apoſtolus loquitur 2. Theſſ. II. v. II:

v. 11. Orbi immiſſam ſtatuamus. Quo autem Eccleſiæ ſtatu Satanam magnâ catenâ ligatum eſſe majori ratione affirmabimus, quàm cum viva & efficaci prædicatione Euangelii, cujus vi Luc. x. 18. fulguris inſtar è cœlo cadebat, poteſtas ejus mirum in modum infracta eſt? adeo ut tot apparitionum ac ſpectrorum copiæ, quibus antea homines miſerè infeſtabantur, carceri Tartareo penitus incluſæ videantur. Quando omnia illa ſigna ac prodigia mendaciſſima, quibus templa & compita perſonabant, ſicut tenebræ ad Solis ortum diſparuerunt. Quando thronus Beſtiæ magna ex parte obſcuratus eſt, nec amplius ei tantum licet, ut (quemadmodum olim conſueverat) Imperatores ac Reges pedibus ſuis ſubjicere, atque integra Regna anathemate ferire poſſit. Et, ne omnia commemorem, cum tanta rerum converſio facta eſt, ut Reges ac Principes, qui olim, dum confeſſores Jeſu igne & ferro perſequebantur, putabant ſe cultum Deo præſtare nunc cauſam eorum ipſi agant ac defenſionem purioris Religionis ſuſcipiant.

Digitized by Google

Quod ſi tamen vix ſperandum eſt , ut ſudum hoc Eccleſiæ divinitus conceſſum in tanta hoſtium crudelitate ac perfidia, aliquot ſecula duraturum ſit , dicam ſaltem nobis fas eſſe hîc velut in typo quodam & viva imagine contemplari ea quæ poſtea ſuo tempore excellentiori gradu adimpleri debent. Habes hic epiſtolam ſatis verboſam; ſed rerum admodum inanem. Optarim itaque , ut tibi felicius ingenium , cui hæc propoſuiſſes, aut mihi aliud argumentum magis ad captum ingenioli mei accommodatum, obtigiſſet. Vale & ſalve Virorum amiciſſime , una cum Domina conjuge tuâ liberiſque lectiſſimis. Ultrajecti IX. Calend. Octobr. cIↄ Iↄ c XLIV.

Nimis crebra amicorum interpellatio in cauſa fuit, cur maturius hiſce literis ultimam manum afferre non potuerim, quod ut benignè interpreteris , etiam atque etiam rogo.

Digitized by Google

Viro Nobiliſsimo

D. CLAUDIO SALMASIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

REdditæ mihi ſunt poſtremæ tuæ Literæ, Vir Illuſtris, quibus munus geminum, quorum alterum vultus, alterum vero animi tui imaginem pulcherrimam repræſentat, adjungere voluiſti. Quæ mihi ſane eo fuêre gratiora, quo ea perfectiorem tui ſimilitudinem gerere exiſtimo. Maximas igitur tibi ago gratias, quod muſæum meum juxta ac gynæceum egregiis his ornamentis condecorare dignatus ſis. Poſtulas ut tibi, quid de hoc ſcripto ſentiam, per literas ſignificem. Ego revera, quamvis jus ſuffragii ambitioſe non affecto: tamen quia veritatem in tanta luce poſuiſti, ut, niſi quis præjudiciis plane excœcatus ſit, latere poſſit neminem, nolui committere ut hac in parte obſequium meum meritò deſiderare queas. Quotieſcun-

Digitized by Google

que vero omnes ejus partes propius conſidero, non video quî hunc fœtum adeo ſublimis genii tui charactere inſignitum, inficiari poſſis. Etenim ſic veræ religionis negotium hic agitur, ut Pontificii eorumque patroni, aut in noſtratium ſententiam diſcedant; aut tanquam filii degeneres Sanctos Patres, quorum patrocinium aliâs prætexere ſolent, deſerant neceſſe ſit. Pro noſtra nimirum cauſa venerandam antiquitatem militare evincis; nec aliter ſacri illi Antiſtites aut ſemetipſos aut alii alios interpretantes introducuntur, quàm ſi veritatis triumphum etiamnum agere, poſt fata, geſtirent. Numquam profecto in tam periculoſos errores incidiſſent poſteri, ſi meminiſſent dicti illius S. Hilarii, *Intelligentia dictorum ex cauſis ſumenda eſt dicentis*: aut præclaræ Juriſconſultorum regulæ, *Prior & potior eſt mens quam vox dicentis*. Nunc autem fruſtra quærunt in obſcuritate verborum præſidium, poſtquam genuinam veritatem vel inviti coguntur perſpicere, cujus rei eximium plane exemplum ex Cyrillo, qui adver-

adverſariis imprimis favere videtur, in ipſo exordio proponis hiſce verbis, *ταῦτα μαθὼν καὶ πληροφορηθεὶς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος, οὐκ ἄρτος ἐστὶν, εἰ καὶ γεύσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνος ἐστὶν, εἰ καὶ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ.* Si verborum, ut ita dicam, corticem intueamur, quis non credat Tranſubſtantiationem, ut vocant, hic ad amuſſim delineari? verum perſpicuè demonſtras ſanctis viris, quando hunc in modum rhetoricantur, non aliam mentem fuiſſe, quam ut ejuſmodi emphatico dicendi genere à rebus terrenis & corporalibus ad cœleſtia & ſpiritualia cogitationes hominum traducerent. Qui enim de pane dicit, ut optime colligis, *μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ*, eumque *πνευματικὸν ἄρτον* ut alibi Baptiſma *πνευματικὸν λουτρὸν* appellat, myſticè & ſpiritualiter iſta intelligenda eſſe docet. Ut jam taceam, quod eandem prorſus mutationem, aut ſi nuda ejus verba ſpectes, etiam magis mirandam in Chriſmate (quod Chriſti *θειότητος ἐνεργητικὸν* poſt invocationem Spi-

Spiritus S. fieri pronunciat) quam in hoc pane agnoſcit: Eodem utique ſenſu quo Apoſtolus τὴν πέτραν πνευματικὴν appellat, hi, quos citas, Patres Baptiſma λουτρὸν πνευματικὸν & panem Euchariſtiæ ἄρτον πνευματικὸν nuncuparunt, quod manifeſte declarat S. Auguſtini contra Adamantum ſententia; *Petra erat Chriſtus, ſicut dicit Apoſtolus: bibebant enim de ſpirituali ſequente eos Petra, Petra autem erat Chriſtus. Notum eſt autem filios Iſraël petra percuſſa bibiſſe aquam in eremo, de quibus. Apoſtolus cum hæc diceret, nec tamen ait petra ſignificabat Chriſtum, ſed ait petra erat Chriſtus. Quæ rurſus ne corporaliter acciperentur, ſpiritualem illam vocat, id eſt ſpiritualiter intelligi docet.* Imo tanta eſt optimæ cauſæ fiducia, ut etiam ipſum Concilium Tridentinum (quod quo recentius eſt, eo longius ab antiqua veritate deſcivit) in partes tuas advocare non dubites. Quicquid enim de mutatione ſubſtantiali ſtatuat, mox una vocula (qua utitur) *Sacramentaliter* funditus ſubvertit; ſiquidem hæc vox ſacramentis communis eſt, nec aliud in uno quam

quam in alio denotare manifeſtum eſt. Itaque non alterius generis in hoc, quam in cæteris Sacramentis mutationem Patres antiquiores agnoſcere manifeſtiſſime probas. Nullum ſane dubitationi locum relinquit Theodoretus, qui omnium Græcorum (utpote cui latius ſeſe explicandi data eſt occaſio) interpres optimus cenſeri debet, in Dial. II. *οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως, μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας καὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἴδους καὶ ὁρατά ἐστι, καὶ ἁπτὰ οἷα καὶ πρότερον ἦν.* Nec tantum panem & vinum poſt ſanctificationem in Euchariſtia manere: verum etiam gratiam ſymbolis accedere, atque adeo Dominum illa corporis & ſanguinis ſui appellatione dignatum eſſe affirmat. Dial. I. *τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάρει τὴν φύσιν προστεθεικώς.* Auguſtinus vero, qui Latinorum inſtar omnium ſit, quid hac de re ſenſerit ex iſta quam Epiſt. 23. ad Bonifacium, inter S. Baptiſmum & S. Cœnam inſtituit comparatione facile intelligitur:

1. *Si-*

Sicut ergo, inquit, *ſecundum quendam modum Sacramentum Chriſti corpus Chriſti eſt, ita Sacramentum fidei* (nempe Baptiſmus) *fides eſt.* Luce clarius eſt non mutari aquam Baptiſmi in fidem, ſed in *ſignum* ac *ſigillum* (ut de Sacramentis Scriptura loquitur) *juſtitiæ fidei.* Hanc porro reliquorum omnium mentem eſſe, licet nonnunquam ad morem illius ævi obſcurius hac de re diſſerant, ſolide demonſtras. Quanti autem momenti ſit criſis accuratior & exacta linguarum cognitio, in cæteris videre eſt, quando genuina vocis μεταστοιχειώσεως interpretatione oſtendis, nihil minus hoc vocabulo veteres (quibus nimirum in eadem aut ſimili materia μεταστοιχείωσις, μεταχαρακτηρισμὸς, μετατύπωσις, μετασχηματισμὸς &c. ſynonyma ſunt) quam μετουσίωσιν ſignificare voluiſſe. Quod autem Grotius hîc nodum in ſcirpo quærit, & hunc vocem *tranſelementationem* vertit, quaſi nomen ſimplex στοιχεῖον, vel potius verbum στοιχειοῦν (unde recte judicas derivari) elementis ſolùm, corporibus ſcilicet naturalibus, conveniret, quis credat id tan-

tantam Literatorem ignorantia potius quam contendendi ſtudio feciſſe. Neque eum procul dubio fugit, ſacram quoque paginam Hebr. 5. 12. Gal. 4. 3. & 9. Col. 2. 8. ςοιχεῖα cum pro rudimentis, tum pro umbris & figuris uſurpare. In hoc uno, ut optime notas, cardo rei vertitur, quod nimis σαρκικῶς de rebus divinis philoſophantur adverſarii, & (ut Scholaſtici loqui ſolent) τὸ materiale ſacrificii Chriſti, corpus videlicet & ſanguinem ejus naturalem magis, quam τὸ formale obedientiam ſcilicet & ſatisfactionem ejus pro peccatis noſtris attendant. Quam caliginem facile diſcutiet magnum illud Eccleſiæ lumen Auguſtinus, ubi ſenſum Servatoris noſtri Johan. 6. ſic exponit; *Niſi manducaveritis*, inquit, *carnem filii hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis, facinus vel flagitium videtur jubere. Figura eſt ergo præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuaviter atque utiliter recolendum in memoria quod pro nobis caro ejus crucifixa & vulnerata ſit*. Nec eſt quod minus veram ac realem cum Chriſto communionem ſe habituros

ros

ros exiſtiment, ſi ſpiritualem tantum admittant; cum revera tanto magis veritatis ac (ut ita loquar) realitatis nomen mereantur ſpiritualia (ut ex Philoſophia notum eſt) quanto proprius ad Dei eſſentiam & naturam, id eſt, primam veritatem accedunt. Per fidem Chriſtum in cordibus fidelium habitare indicat Apoſtolus Epheſ. 3. 17. Nec tamen ideo hanc ἐνοίκησιν veram ac certam eſſe dubitandum eſt. Hoc ſenſu veriſſime dixit Bernardus, *In Sacramento nobis exhibere veram ſubſtantiam carnis; ſed ſpiritualiter.* Atque adeo (quod de jure Canonico merito nobis vindicas) *manducandum non carne & dentibus, ſed interno ſpiritus affectu.* Etenim (Auguſtini effatum eſt Tractat. 10. in 1 Joan. *jam cælo ſedentem, manu contrectare non poſſumus, ſed fide contingere.* Hujus autem unionis & modum & cauſam principalem præclare nobis S. Cyrilli verbis deſcripſiſti. Ἕνωσις γὰρ ἡ πρὸς θεὸν οὐχ ἑτέρως ἂν ὑπάρξαι τισὶν, ἢ διὰ τῆς μετουσίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐντιθέντος ἡμῖν τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἀναπλάττοντος ζωὴν τὴν ὑποπεσοῦσαν τῇ φθορᾷ φύσιν;

φύσιν; οὕτω ἡ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου μόρφωσιν ἀπανάγοντος τὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ δόξης ἐστερημένον. Quod autem ad verba textus ſacri, *Hoc eſt corpus meum* &c. velut ad ſacram anchoram confugiunt, præter rationem faciunt. Illa enim noſtræ doctrinæ maxime conſentanea eſſe evincitur dicto illo Auguſtini vulgatiſſimo; *Non dubitavit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, cum daret figuram corporis ſui.* Accedit quod cum nuſquam non ſolenne atque uſitatum ſit ſacris literis ejuſmodi figuris rerum ſenſibilium cœleſtia nobis adumbrare; tum vero maxime in Sacramentis, quæ perquam eleganti commutatione idem vir ſanctus *verbum viſibile*, quemadmodum verbum Dei *Sacramentum audibile* appellavit. In his enim peculiari modo & quaſi hypotypoſi quadam (ut Rhetores vocant) paſſio Chriſti nobis repræſentatur, non tantum iis verbis & phraſibus, quę rem geſtam velut ob oculos ponunt, ſed & ejuſmodi ſignis & actionibus externis, quæ, dum vulnerum & ſanguinis ejus memoriam nobis renovant,

vant, vehementiuſque affectus concitant, firmum meditationi ac fidei noſtræ fulcrum præbere ſolent. Quo non injuria refertur illud doctoris graviſſimi Theodoreti, ubi Chriſtum ait nos voluiſſe μὴ τῇ φύσει τῶν βλεπομένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγενημένῃ ἐναλλαγῇ. Quoquo autem hîc ſe vertant, arctiſſime undique conſtringuntur; ſive enim ab antiquitatis ſimplicitate, ſive à novitatis ſubtilitate auxilium petant, figuram verborum agnoſcere coguntur. Verba Chriſti clara & perſpicua eſſe calamitant, ideoque figuram non admittere. Quaſi vero unum idemque ſit figuratum eſſe & obſcurum: cum è contrario, certe ſecundum αἰσθητικὴν ſeu popularem intelligendi formam, veriſſimum ſit dictum Philoſophi 3. Rhetoric. c. 2. τὸ δὲ σαφὲς καὶ ἡδὺ μάλιστα ἡ μεταφορά. In primis ſi uſu communi recepta atque comprobata ſit. Jam vero exquiſitiſſimis exemplis eos docuiſti, *communem & vulgarem loquendi rationem eſſe, ut quod pro aliqua re datur, aut vice ejus futurum eſt, nomi-*

ne

ne rei ipſius, cujus loco traditur, appelletur. Negant præterea teſtamentis figuratam locutionem convenire. At tropum negare non poſſunt in verbis proxime ſequentibus ejuſdem Inſtitutionis, Luc. 22. v. 20. τȣ̃το τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μȣ. Quo & optime refers illa Servatoris Joh. 19. 27. γύναι, ἰδȣ̀ ὁ ὑιός σȣ. quibus ſine controverſia ultimam ſuam voluntatem declaravit. Huic veritati Jeſuita Salmero Tom. 9. tract. 15. præclarum præbet teſtimonium: *Subeſt*, inquit, *in his verbis duplex metonymia: Prima qua continens ponitur pro contento, id eſt poculum ſive calix pro vino, eo quod vinum in eo continetur. Altera eſt qua contentum in poculo id eſt ſanguis, ſub ſpecie vini, fœdus vel teſtamentum dicitur novum, cum ſit ejus Symbolum propter ſpecies.* Qua fronte, obſecro, aliis leges, quas ipſi non acceperunt, imponunt? Cur etiam una figura, quam ipſa comprobavit antiquitas, repudiata, inſolentes plures atque incommodas ipſi effinxerunt? Cæteras ut omittam, cur verbum ἐςὶ per *erit* aut *fiet*, aut ſi proprie ex illorum hypo-

theſi loqui velint per *tranſſubſtantiabitur* interpretandum eſſe duxerunt? Annon ex Notationibus ad Script. vel etiam ex Indice Phraſ. eorum antiſtitis Emanuëlis Sa ad 1.Cor.11.25. didiciſſe poterant *eſſe* pro *ſignificare* ibidem, & Gal.4.v.24. aliiſque locis adhiberi? Nec mirum, cum lingua ſancta atque olim etiam Syriaca (qua Servatorem locutum fuiſſe conſtat) ea voce quæ reſpondet verbo *ſignificat*, prorſus fuerit deſtituta, ut liquet Geneſ.41.26. & 27. שבע פרת הטבת שבע שנים הנה:. & Prov. 18. verſ. 4. מים עמקים דברי פי איש:. vel etiam Gen. 17. ubi de circumciſione dicitur בריתי זאת *Hoc fœdus meum.* Loco hoc *eſt* fœdus meum. Cujus phraſeos ellipſin tum 72 Interpretes, tum N. Teſt. Scriptores plerumque (nam in altero inſtitutionis membro ſc. *Hic calix novum teſtamentum in ſanguine meo* omittitur) per voculam ἐςὶ ſupplere conſueverunt. Unde conſequitur Chriſtum dixiſſe, *Hoc corpus* meum, quod commode vertitur hoc *eſt*, ſive (quod idem ſonat) ſignificat corpus meum. Quin etiam aliarum partium nonnulli primarii ordinis viri ſen-

ſententiam, quæ *μετουσίαν* oppugnat, ut æquiorem & S. Scripturæ minime repugnantem, haut obſcure commendant: quos inter nequaquam prætereundus eſt Cardinalis de Aliaco, qui 4.Sent.qu.6.art. 2. ingenue fatetur, *quod modus ille, qui ponit ſubſtantiam panis manere, eſt poſſibilis, nec repugnat rationi, nec auctoritati Bibliæ, imo eſt facilior ad intelligendum, & rationabilior quam aliquis aliorum*. Subodoratus eſt vir minimæ obeſæ naris illam de Tranſſubſtantiatione opinionem maximis incommodis laborare, nec *Bibliæ* (ut inquit) auctoritate fulciri. Quamobrem merito inſtas & urges quocunque modo illis libeat διαλεπτολογεῖσθαι hunc corporis Chriſti in Euchariſtia exiſtendi modum explicando, eos effugere non poſſe, quin aut inſcii in noſtrorum veſtigia incidant, aut ipſa principia luminis naturæ evertant. Quidni? *cum* (uti infers) unicam *exigui cruſtuli ſubſtantiam converti in ſubſtantias innumeras totidem Chriſti corporum quot ſunt atomi in cruſtulo, atque adeo in qualibet particula, vel puncti inſtar obtinente Chriſtum indiviſibilem &*

totum contineri affirment. Labyrinthus hic contradictionum eſt, nec ullum fere τῶν αἰδίων συμπερασμάτων primæ Philoſophiæ relinquitur, quod non ex ima ſede convellant neceſſario. Naturale videlicet Chriſti corpus veluti in atomo hærere, ſine ſitu ac diſpoſitione partium, ſine loco, ſine motu, nec ulla ſui parte αἰσθητὸν eſſe. Unum idemque corpus, eodem momento (ut ipſi philoſophantur) moveri localiter, & non moveri: actus vitales elicere & non elicere, mori denique ſimul & vivere. Idem & extra cauſas ſuas tot jam ſæculis extitiſſe, & adhuc de novo fieri: Idem ex ſubſtantia Beatę Virginis per univocam generationem ortum eſſe, atque ex ſubſtantia panis, vi verborum (uti vocant) creantium à Sacerdote creari. In prima hujus Sacramenti inſtitutione panem in crucifixum corpus Domini, & vinum in effuſum ejus ſanguinem, antequam aut illud crucifixum aut hîc effuſus eſſet, ſubſtantialiter mutatum, atque ore Apoſtolorum perceptum fuiſſe. Quippe *cum Sacramentum ſit* (ut inquit Auguſtinus) *corporis Chriſti illius*

ſci-

ſcilicet quod viſibile, palpabile, mortale, in cruce eſt ſuſpenſum; de Circæis profecto poculis guſtaſſe dixeris eum, qui hac μεταμορφώσει, ut recte appellas, orbi Chriſtiano primus illuſit. Magis etiam mirandum tot præſtantiſſima hominum ingenia, uni Pontifici Rom. ac Concilio Lateranenſi ſeſe omni recta ratione ſpoliandi, ſervi inſtar pecoris, poteſtatem feciſſe: tum vero maxime, quum ipſe Scotus, vir acutiſſimus ante illius decretum Tranſſubſtantiationem non fuiſſe dogma fidei (ne ſcilicet univerſam antiquitatem hæreſeos condemnet) ultro concedat. Quis autem non indignetur religionem Chriſtianam ob ejuſmodi ἀσύστατα ludibrium debere vel ipſis Ethnicis, Judęis & Turcis, ut nominatim Averrois exemplo declaraſti? Nec mirum cum ipſe Suarez diſp. 37. Metaph. Sect. 2. §. 4. ubi unum illud abſurdum de accidentis à ſuo ſubjecto ſeparatione ad ſanioris judicii normam revocat, apertè fateatur, *non poſſe ratione naturali ſufficienter probari contra Philoſophos, non repugnare ut accidens conſervetur ſeparatum à ſubjecto.*

Et rationem addit, *cum nec diſtinctio realis quantitatis à ſubſtantia ex ſola ratione ſufficienter demonſtretur, & ſeparatio ab omni ſubjecto nonnullis etiam Catholicis videatur impoſſibilis.* Atqui fidem non contra, ſed ſupra rationem eſſe univerſa Pontificiorum Schola & præcipuè Thomas Aquinas contra Gentes conſtanter defendit: juxta illud S. Auguſtini axioma: *Fide credimus, ratione defendimus.* Atque adeo perinde illis ac nobis in confeſſo eſt, Deum non poſſe ea, quæ involvunt contradictionem? quia cum altera ejus pars & falſum neceſſario & (ut Metaphyſici loquuntur) non ens inferat, illud divinæ veritatis objectum, hoc omnipotentiæ effectum eſſe repugnat. Quocirca etiam (quod ſub finem indicas) non pauci nec infimi ſubſellii doctores Pontificii, quotieſcunque vel paululum mentis oculos ad veritatis conſpectum auſi ſunt attollere, graviſſimis dubiis hoc dogma exagitarunt. De Scoto notiſſimum eſt (quem vir Summus D. Pleſſæus contra Perronium ex ſua non aliorum mente locutum fuiſſe luce clarius oſtendit) quan-

quando inquit; *multa videntur hic impoſſibilia implicari, ſcilicet ſequendo principia Philoſophorum.* quæ deinceps ipſe minime ſolvit. Nec minus ancipitis animi fluctuatione circumagitur Durandus 4. Sent. diſt. 11. quæſt. 1. dum non aſſequitur, *quo modo talia accidentia poſſint nutrire, corrumpi, & quomodo ex iis poſſit aliquid generari, cum hæc omnia fiant ex præſuppoſita materia.* Et ibid. art. 14. *ſi autem iſte modus* (*juxta quem panis & vinum manent in Euchariſtia*) *eſſet verus de facto, multæ dubitationes quæ occurrunt circa hoc ſacramentum* (*tenendo quod ſubſtantia panis non remaneat*) *eſſent ſolutæ. Dubitatur autem* &c. Quid igitur concludendum? *Sed quia hic modus*, ait, *non debet teneri de facto, cum Eccleſia determinaverit oppoſitum; quæ non præſumitur errare in talibus, ideo*, &c. Hic ſcilicet omnium errorum fons & unicum deſperatæ cauſæ aſylum eſt, Romano Pontifici cœcam utique præſtandam eſſe obedientiam. Quod expreſſe teſtatur Bellarminus lib. 4. de Pontifice cap. 5. hiſce verbis: *Si Papa erraret præcipiendo vitia, vel prohibendo virtutes, te-*

neretur Eccleſia credere vitia eſſe bona & virtutes eſse malas: niſi vellet contra conſcientiam peccare. Ejuſdem commatis ſunt quæ reperiuntur in Gloſſa 1. lib. decretal. Gregor. IX. tit. 7. ubi Doctores ſtatuunt: *Papam de nullo poſse aliquid facere, & ſententiam quæ nulla eſt, facere aliquam: hæc quippe quia in his quæ vult, eſt pro ratione voluntas: nec eſt quod ei dicetur cur ita facis? ipſe enim poteſt ſupra jus diſpenſare; item, de juſtitia poteſt facere injuſtitiam.* O mirabilem ſuperſtitionis vim, & plus quam tyrannicum cathedræ Romanæ imperium! Longe ſane diverſo Spiritu actus Apoſtolus Eccleſiæ præpoſitis præcipit 1. Pet. 5. 2. Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ. μήδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων. Et magnus ille Doctor Gentium ſingulis fidelibus 1. Cor. 10. 15. ὡς φρονίμοις λέγω. κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι. Quæ denique noſtræ cum Romana Eccleſia reconciliationis ſpes ſit, dum hæc decreta ad animam & ſanguinem uſque defendit, cum magno exiſtimationis ſuæ diſpendio expertus eſt tuus adverſarius. Exceſſi modum Epiſtolæ. Verum ita me

ce-

cepit hujus operis elegantia, ut parum mihi viſum fuerit legiſſe & relegiſſe tantum, niſi vel qualemcunque ejus imagunculam propria manu exprimerem. Quod ſi hoc inſtitutum non habet omnes prudentiæ numeros, id non mediocri meo erga te, bonamque cauſam ſtudio adſcribas velim. Saltem facinus non prorſus illepidum (ni fallor) arbitrabere, virginem tuis pręſertim armis inſtructam auſam fuiſſe belli aleam ſubire, & cum hoſte de victoria contendere. Vale Vir incomparabilis, & Dominę conjugi tuę Matronę Nobiliſſimæ ſalutem à me perquam officioſam nuncies rogo. Ultrajecti XI. Kal. Jan. cIↄ Iↄ CXLVI.

Viro Nobiliſſimo

D. CLAUDIO SALMASIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

RESpondendi quidem ſtudium, vir Illuſtris, non vulgare poſtulant &

& literæ tuæ doctiſſimæ, & munus, quod mihi obtuliſti præſtantiſſimum; ſed tuſſis infeſtiſſima, quam & febricula ſubſecuta eſt, non ſivit me officio, ut par erat, defungi. Et licet ob valetudinem egregium hunc tractatum, cujus ſane optimam partem jure tibi vindicem, accurate perlegere non potuerim: tamen nolo te ignorare me non mediocrem ex eo voluptatem fructumque percepiſſe. Incredibile eſt quantopere delecter hoc argumenti genere, quo ad lucem cœleſtem caligantibus oculis ex antiquitatis hiſtoria lumen accendis. Valde autem in cæteris mihi arridet tua de cruce & de Hyſſopo ſententia; illius minus difficilis, ut opinor, dijudicatio eſt, hujus vero, quamvis inveſtigatio plus habeat incertitudinis, tamen nihil vidi opinione tua probabilius. Fruticeſcere hyſſopum quibuſdam in locis minime infirmam nobis fidem feciſti. Fateor quidem illud mihi dubitandi anſam præbuiſſe, quod viri docti nonnulli herbarumque ſcientiæ peritiſſimi inter humiles herbas recenſeant, & non niſi humi ſerpentem hoc tem-

tempore in oriente reperiri affirment. Verum hunc ſcrupulum mihi exemerunt ea, quæ de universa plantarum de regione in regionum tranſlatione, atque obſcurata veterum Botanices cognitione (cujus exemplum balſamum, colocaſia, cinnamomum, aliaque id genus nobis exhibent) opportune monuiſti. Accedunt ſummi Medici, noſtrique dum viveret ſtudioſiſſimi Joh. Beverovicii rationes & auctoritas; qui & origanum Heracleoticum & hyſſopum noſtratem lignoſis ſurculis duorum pedum altitudinem ſuperare ſe hiſce in regionibus non ſemel vidiſſe confirmat, ita ut mirum videri non debeat, in Judæa herbam per ſe fruticoſam eo proceritatis excreviſſe ut baculi uſum præſtare potuerit. De calamo aromatico nihil prohibet nos idem ſtatuere, nempe altiorem atque alium fuiſſe olim, quam is qui noſtris temporibus notus eſt: ſed quia inter eum & hyſſopum major differentia eſt quam ut uno eodemque nomine comprehendi queant: eoque conſequi videretur (quod cum verbi divini perfectione omnimoda, ac

ac primæ veritatis ἀκρίβεια haut plane congrueret) unam plantæ ſpeciem pro altera poſitam fuiſſe ab Euangeliſtis, latiorem calami ſignificationem hic prę-ferendam arbitror. Libenter itaque accederem ſententiæ tuæ, quam tibi cum Origene (cujus librum M.S. vetuſtiſſimum apud te extare accepimus) communem eſſe ſcribis; niſi ipſe calami vocabulum hyſſopo adaptari duriuſculum eſſe cenſeres. Enimvero non parum eo conferunt quæ inter alia pag. 462. ex Plinio, viro, ut merito ais, dicendi peritiſſimo, attuliſti. Et quia, quod alibi recte notas, æque latè vox Gręca ac Latina patet; eodem non inepte referemus & ea quæ occurrunt Nat. Hiſt. lib. XVII.cap.XIV. ubi cujuſvis generis ſurculos ſubinde calamos appellat. Hæc tamen ſiquidem à communi uſu loquendi remotiora ſunt, confugiam ad alteram quam pag. 329. propoſuiſti conjecturam; meo ſane judicio longe optimam; *utrumque* ſcilicet & calamum & hyſſopum, *à diverſis Chriſto fuiſſe porrectam*, dicit enim Joan. cap.19.v.29. οἱ δὲ &c. nimirum *milites*

(de

(de quibus v. 24. quo articulus ſubjunctivus non obſcure reſpicit) implentes ſpongiam aceto & hyſſopo circumdatam ori ejus admoviſſe; cui ſuffragatur & Lucas (quem eandem rem geſtam c. 23. v. 36. quam hoc loco Joh. recenſere veriſimillimum eſt) ubi inquit ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται &c. Matthæus vero cap. 27. verſ. 38. & Marcus cap. 15. verſ. 34. ἕνα αὐτῶν ſcilicet τῶν ἐκεῖ ἑστώτων (quem, quia juxta fidem Judaicam de adventu Eliæ edoctus erat, Judæum non militem fuiſſe haut injuria ſuſpicaris) impleta ſpongia aceto & calamo circumpoſita ei potum dediſſe commemorant. Deinde non unum idemque factum fuiſſe omnino diſſimilis arguit occaſio, quandoquidem Johan. narrat ad vocem Servatoris potum flagitantis Διψῶ, quoſdam implentes ſpongiam &c. Matth. autem & Marc. ad verba voce magna clamantis, Eli Eli Lamaſabachtani? quendam continuo concurriſſe &c. Porro diverſas actiones fuiſſe è diverſo agendi modo manifeſtum eſt; Lucas enim de militibus ait προσερχόμενοι &c. at Matth.

con-

concitatiorem motum offerentis Chriſto acetum ita deſcribit καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς &c. Ad hæc Joh. mitius aliquod intervallum, ac gradum paſſionis Dominicæ remiſſiorem nobis repręſentat. Matth. & Marc. ſtatum animi maxime turbati & in extremo dolorum angorumque paroxyſmo conſtituti; quem revera exclamatio ejus triſtiſſima tantum fuiſſe declarat, ut, ſi modo, quemadmodum in omni noſtri Servatoris vita, ita hîc quoque naturę ordinem agnoſcimus, non ſatis conſtet quî appetitui naturali ſitis, ejuſque curæ locum reliquiſſet; cum paſſim graviſſima ejuſmodi lucta ſpiritualis externorum omnium neglectum inducere ſoleat; cruciatibus nimirum animæ mala corporis vincentibus. Denique ſat amplum (ni fallor) temporis ſpacium inter utramque hanc actionem interceſſit. Nam ex ipſo contextu orationis Luc. 23. verſ. 36. (quem, ut modo dixi, cum Joh. 19. 29. convenire putamus) facile colligimus quod iſta irriſio ac ludibria militum (ut & Chryſoſtomus in Matth. annotavit) miraculoſas tenebras

bras præceſſerint: quæ vero ab aliis deſcribuntur, circa finem earum accidiſſe nullum dubium eſt. Quandoquidem prodigium illud terrorem aliquem improbitati, frænumque petulantiæ injeciſſe, nihilque fere tribus poſtremis illis horis geſtum fuiſſe Euangeliſtarum altum docere videtur ſilentium. At forte aliquis objiciet Johannnem hæc verba, καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ita cum antecedentibus conjungere, quaſi Chriſtus cum iis ſimul vitam finiviſſet. Verum, ſi omnia diligentius perpendamus, patebit copulam καὶ orationem quidem non autem facta aut res ipſas, eo ordine ac tempore quo geſtæ ſunt connectere. Prętera neque ulla ratione hoc effatum Chriſti, τετέλεσται, ultimum fuiſſe probatur. Etenim cum conſummationem potius divinarum prædictionum, quam rerum ſeriem aut terminum reſpiciat (quod ex verbis ἵνα πληρωθῇ ἡ γραφὴ palam eſt) de pręteritis omnibus hactenus adimpletis, non item de futuris juxta prophetias adhuc adimplendis intelligendum eſt. Idque cum phraſeologia

Scripturæ minime pugnare ſimilis loquendi ratio oſtendit præcedenti verſu: εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται, πάντα videlicet eouſque ſecundum Scripturas peracta. & cap. 17. v. 4. τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. quæ certe pro extremis accipienda eſſe nemo affirmaverit. Statuendum igitur cum Origine in Matth. & cum Auguſtino de conſenſu Euangeliſtarum, Chriſti noviſſima verba fuiſſe vocem illam magnam cujus quidem mentionem faciunt Matth. & Marc. ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ &c. Lucas vero, diſerte exprimit, πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. Joh. autem qui pleraque à cæteris Euangeliſtis prætermiſſa recenſet, hæc poſtrema, ſicuti & proxime præcedentia, ab aliis commemorata, ſilentio præteriit. Hæc mihi vel maxime eo nomine placet interpretatio, quia hanc expeditiſſime τὸ ἐναντιοφανῆ conciliare poſſe exiſtimo. Nulla enim in re majori cum religione quam in S. Literarum criſi (quæ in ſola exemplarium collatione admitti debet) verſandum eſt. Quare jure optimo p. 289.

289. juxta communem Theologorum noſtrorum ſententiam, earum integritatem ita defendis, ut arbitrio mortalium corrigendi aut mutandi æternum Dei verbum nihil juris eſſe contendas. Quamvis enim Librarii vacillanti ingenio calamoque eas ex αὐτογράφῳ deſcripſerint; tamen quoniam divinam providentiam in hujus libri cuſtodia tutelaque mirabilem merito agnoſcimus, de ejuſdem incolumitate neutiquam dubitandum eſt. Et licet aliquando quædam nobis ἄλυτα videantur: eadem tamen alio tempore aut ipſi facile perſpicimus, aut ab aliis perſpecta deprehendimus. Ita ſcilicet ſupremo Numini viſum eſt quædam in ſpeciem contraria in verbo ſuo nobis proponere, ut etiam ſumma ingenia habeant in quo ſeſe per omne ævum exerceant, ſimulque omne tædium nauſeamque iis abſtergeret, nec id tantum, ſed ut rationem quoque humanam fidei imperio ſubjiceret. Redeo nunc ad tuam Epiſtolam, in qua utique probo ea quæ de verbo ποιεῖν eruditiſſime diſſeruiſti. Nuſquam illud eo ſenſu, quo id Pari-

ſienſis ille tuus amicus ſumendum putat, inveni apud Græcos Scriptores, quos mihi quidem hucuſque videre contigit. Audio illum apponere verſionem Græcam, ut vulgo Pontificiis perſuaſum eſt 70 Interpretum; quos ποιεῖν μοσχάρια & ſimilia pro ſacrificare non raro uſurpaſſe contendit. Atqui veriſſimum eſt eos iis in locis ubi nudam vocis Hebraicæ עשה tranſlationem reſpiciunt, aut genium ac proprietatem Græci ſermonis neglexiſſe, aut actum ſacrificandi directe ac proprie non deſignaſſe. Quinetiam nondum aſſequor, cum hæc vox Hebræis ſacrificare proprie ac per ſe non ſignificet, neque ipſi Græci interpretes eam uſpiam verbis θύειν, θυμιᾶν, θυσιάζειν, σφάττειν, ῥέζειν, aut vice verſa קרב זבח טבח שחט &c. verbo ποιεῖν converterint, qua ratione eos unquam hoc vocabulo τὸ θύειν exprimere voluiſſe probaturus ſit. Latiſſimam quidem interpretationem vocem illam Hebraicam recipere, vulgo notum eſt, ita ut non ſolum varia ac diverſiſſima pro ſubjecta (ita loqui liceat) materia, ſed etiam ut bene obſervas,
con-
Digitized by Google

contraria nonnunquam ſignificet: nuſquam tamen illud ſcriptum arbitror, ubi non æque aliam ac ſacrificandi notionem admittat : aut minus appoſite deſtruere, conficere, mactare, abſolvere, præparare &c. (quorum exempla Zephan. 3.19. Geneſ. 18. 30. & 18. 7. 8. 1.Sam.25.18. & alibi paſſim obvia ſunt) exponi queat. Omitto nunc quod neque Arabs neque Chaldæus Paraphraſtes verba, quæ proprie ſacrificare denotant pro עשה umquam reddiderint. Ut ut eſt, nihil hinc ſolatii Pontificiis exſpectandum eſt. Si enim Luc. 22.19. τοῦτο ποιεῖτε ad Chriſti corpus referri velint, obſtabit illis dogma de ſacrificio incruento : cum in Vet. Teſt. ποιεῖν μοσχάριον & ſimilia de animalibus tantum mactandis immolandiſque, quorum ſanguis effundebatur, dici conſueverint : ſin vero ad panem hæc referenda affirment, jam τὸ ποιεῖν, non inferret τὸ ſacrificare, quoniam nuſquam, ut recte ſtatuis, in veteri fœdere id genus oblationum transferri ſolet : Præterea nulla conſequentia eſt; 70 Interpretes vocem Hebræam vertentes ποιεῖν

ubi ſcilicet de Sacrificiis agitur, τὸ ſacrificare intendunt; ergo & hîc Euangeliſtæ. A particulari quippe ad univerſale vitioſe proceditur. At quia nullo in loco Novi Teſt. hoc ſenſu reperitur, nec Arabs aut Syrus (cujus idiomate Chriſtum locutum fuiſſe volunt) illis quicquam favent, contrarium potius verum eſſe concludimus. Porro ipſa materia ac circumſtantiæ textus Luc. 22. 19. illorum expoſitionem plane reſpuunt, quandoquidem ad diſcipulos, qui tunc ſolummodo communicabant; non autem (ne quidem juxta eorundem mentem) ſacrificabant, hęc proprie dirigitur oratio. Et ſi hunc locum cum 1. Cor. 11. 26. diligenter conferamus, ſatis conſtabit hæc verba Domini, τοῦτο ποιεῖτε, & finem, commemorationem ejus ſcilicet, & collectivè (ut quoque alias uſitatiſſimum eſt) univerſam cærimoniam & cum primis edendi bibendique actiones reſpicere: quod palam teſtantur illa verba verſ. 25. Hoc facite quotieſcuuque biberitis, ad ad mei commemorationem. Huic autem explicationi maxime ſuffragatur ver-

verſio Syriaca, quæ cum (ut optime noſti) pronomine fœminino ܗܳܕܶܐ more Hebræorum, utatur pro neutro demonſtrativo, illud certe cum ſubſtantivo maſculino ܦܰܓܪܝ conſtrui nequit, ſed ad integram Orationem extendi oportet. Ad extremum non parum Pontificiis obeſt quod Matth. & Marc. hoc præceptum Servatoris, in quo illi unicum Miſſæ fundamentum conſtituunt, omnino prætermiſerint. Obliviſcor iterum me ſcribere Epiſtolam, cujus prolixitatis cum meipſam jam tædium ceperit, non dubito quin te ſit tantum non enecatura. Spero tamen me facile veniam abs te impetraturam, ſi deinceps ad frugalitatem animum revocavero. Si ſuperior illa tibi rerum non prorſus inanis viſa eſt, id tibi merito ferimus acceptum; qui nobis meſſem uberrimam, unde hoc veluti ſpicilegium collegi, antea ſuggeſſeras. Quare ęquiſſimum foret de eadem te, quicquid velles, ſtatuere, niſi nimis benignis oculis noſtra aſpiceres; atque illius præſertim ſcripti argumentum tale eſſet, ut facile crabrones, quod

dicitur, irritare poſſet & ut nihil de ſtudiorum polemicorum moleſtia dicam, non arbitror ſexui atque ordini noſtro ſatis tutum ac decorum eſſe in procaces ac malevolos homines ſtyli mucronem convertere, funemque contentionis ducere; aut ſi quid adverſariis concedamus, ex dignitate veritatis futurum. Noſtris certe lucubratiunculis, ſi id tantum honoris conſequantur, ut eas intra amicos Muſæi tui parietes latere ſinas, ſatis amplum Theatrum eſt. Dabitur aliquando, ſi Deo placuerit, præſentia tuâ fruendi occaſio, cujus & nobis ſpem aliquam poſtremæ tuæ fecêre literæ; & hac præſertim ratione faciemus non exiguum ſermonis epiſtolaris compendium. Vale Reipubl. literariæ decus incomparabile, Dominamque conjugem tuam nobiliſſimam mihi omni officiorum genere colendam ſalvere cupio. Ultrajecti, ipſis Kal. Mart. cIↃ IↃ CXLVII.

הָאֱלֹהִים

Digitized by Google

Digitized by Google

לעיר הגדולה רובלין״ לבעלה כבודה

דורותאה׳ מוזר״ לאלמנת האיש הנכבד
בן-חורים מוור״ מעיר וטרכת״

לבעלתי כבודה שלום

שמעתי את-שמעך רעיתי בעלה כבודה וגלתי ושמחתי לאחת הטובה אשר נשאו לנו השמים בימינו לחדש את כבוד עמך כי אני אמרתי בבלי דעת גלתה החכמה מקרב הנשים שבאנגלנד אחרי מות הגברת יוחנתי׳ גריה״ ומלכה אלישבע״ זל״ אבל באה חמכחה בלבך ודעת לנפשך נעמה כך בחר י״ להיות לעטרת תפארת לכל-הנשים· נחלה שפרה עליך ותמצאי את-מטמני מכתרים על-כן בפעליך ששתי כבעל אור השמש לצאתו ונכסף נכספתי לאהבתך ואמרתי בלבי אבוא נגד יקר תפארתך בעשרת הדברים האלה לפי עניות דעתי לכרות ברית מלח ביני ובינך נחד נא לסחור, ולקנות חכמה ובינה· כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה· ועתה אם מצאתי חן בעיניך הודיעי לי כל-חפציך וברוכה את ליי הוד והדר לעמך מקק׳ וטרכת״ בשנת המשיח אם לח״ דאב

רעיתך ואמתך חנתי׳ מרים״ שורמן

Μελέτιος μητροπολίτης ἐφέσου, τῇ εὐγενεστάτῃ καὶ σοφωτάτῃ κυρίᾳ

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ

Εὐλογίαν παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ εὐχὴν παρὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος.

Τὸ σεμνὸν σοῦ τῶν τρόπων, τό τε φιλόσοφον ἦθός σου, καὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, πρὸ πάντων δὲ τὴν περὶ τὰ θεῖα μελέτην τε καὶ σπουδὴν παρ' οὐκ ὀλίγων ἀκούσας, μάλιστά γε τὴν παρθενίαν σοῦ, πάντως ἐθαύμασα, Ἄννα Μαρία βελτιωτάτη παρθένε ὀλβιωτάτη καὶ σοφωτάτη· (καὶ αὐτῶν λαχοῦσα τῶν ὀνομάτων ἀξίων, ὥσπερ καὶ τῶν πραγμάτων) ἐξ ἀνατολῶν οὖν ἔγωγε (κατὰ θεοῦ συγχώρησιν ἴσως) ἐπὶ τὰ ὑμέτερα γεγονὼς ἑσπέρια, συνέβει (πρὸς τὰ ἄλλα), καὶ ταῦτα ὑπὸ πολλῶν καταμαθεῖν, περιττερήματα καὶ ἐπιτηδεύματα, ταῦτα μέγιστα ὄντα σοι κατορθώματα· ἐντεῦθεν εὐλαβηθεὶς τήν σοῦ ὑψηλὴν διαγωγὴν μικροῦ δεῖν καὶ ἰσραελικὴν πολιτείαν, πρῶτον μὲν εὐχὰς τῷ ὑψίστῳ ἀνεπεμψάμην θεῷ ὅτι θυγατέρες εὐσεβῶν ἔτι καὶ ἐν τέλει τοῦ κόσμου (ὥσπερ καὶ τὸ πρότερον) καταπαθῶν, καὶ ἐπ' ἀρετὴν παρθενίας, καὶ οὐ μόνον σοφίας, βασιλεύουσι τε καὶ διαλάμπουσιν; εἶτα δὲ καὶ ἄξιον ἐδο-

ἔδοξέ μοι, εὐχὴν ἀποστεῖλαι σοι, τῶν σῶν χάριν ἀσκήσεών τε καὶ γυμνασίων, τοιούτων καὶ τηλικούτων ὄντων· Μενοῦγε τοῦτό μοι αἴτιον τοῦ γράψαι σοι γέγονεν, ἵνα καὶ διὰ γράμματος τὴν σὴν ὁ ξένος ἐγὼ, ἐπαινέσω ὡς εἰκὸς σεμνοπρέπειαν· δι' οὗ (τῷ θεῷ εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς σῆς ὑγιείας, καὶ εὐεξίας) τὸ χαῖρέ σοι κομίζω, ἅμα τε καὶ τὴν εἰρήνην παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν χριστοῦ σοι εὐαγγελίζω· οὕτω μὲν γὰρ ἡ λαμπρὰ τῆς παρθενοσόφου φρονίσεως σου φήμη ποιῆσαι ἠνάγκασε καὶ διήγειρέ με. Εἰδέ τις ἂν τοῦτο τολμηρὸν νομίζειεν γράφων, μὴ εἰδὼς, τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ὅμως ἐκ καθήκοντος ἐκτὸς οὐκ ἐστιν· ἐγὼ γὰρ ἀρετὴν βουλόμενος ἐπαινέσαι, ἀσμένως ταύτην παῤῥησιάζομαι· ὦ παρθενία πρᾶγμα ἀγγελικόν· (ἴδιον γὰρ τῶν ἀσάρκων·) ὦ σοφία, κτῆμα θεῖον· (οὐκ ἀλλότριον γὰρ τῶν παρθένων·) τί γὰρ ἄλλο πρὸς θεοῦ εὐδαιμονέστατον τε καὶ χρησιμώτερον ἐν τῷ βίῳ, σεβασμιώτερον καὶ μακαριώτερον ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἢ τὸ φιλοσοφεῖν τοὺς φιλοῦντας τὰ θεῖα ἐν παρθενίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ, ὅπως τὸ κατ' εἰ-

κόνα

Digitized by Google

κόνα θεοῦ διὰ τοιούτων τε, μήσωσιν ἀρετῶν θηρήσαντες, καὶ αὐτοὶ ὁμοιωθῶσι θεῷ τῷ ὑψίστῳ (κατὰ τὸ γεγραμμένον) οἵαν οὖσαν σύγε τυγχάνεις ὡς ῥόδον ἐν ἀκάνθαις, τὸν ὅσιόν σου νοῦν καὶ αὐτοπροαίρετον ὅλον πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ ὑπερκόσμια, ὅλως καθ' ὑποτάξας, ἔξω σαρκὸς ἤδη διατελοῦσα διά τε καμάτων σοφίας, καὶ πόνων παρθενίας, ἀμφότερα ἡ θεία σου εὐμοιροῦσα καὶ κατέχουσα ψυχή. Χαῖρε λοιπὸν κόρη εὐγενεστάτη, Μαρία συνετωτάτη τὴν ἀγαθὴν ἐξέλεξας μερίδα, ὡς ἡ ἄλλη ἡ παρὰ χριστοῦ μακαρισθεῖσα μαρία. τὸν ἐκείνου ἀκούουσα λόγον. οὕτω γὰρ καὶ σὺ πάσης ὕλης γυμνωθεὶς βιωτικῆς, καὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος τὴν ἀλλοτρίαν γῆν λέγω ταύτην φρονίμως ἀποστραφεὶς, ἐντὸς τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γέγονας βίου, τοῦ διαμένοντός τε ἀεὶ καὶ διαιωνίζοντος· ᾄδουσα τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐν θεωρίᾳ, καὶ φιλοσοφοῦσα μόνον τὰ ἐπ' οὐρανιά τε καὶ βέβαια, εὖ οἰδοῦσά τ' ὅτι τὰ ἐπίγεια πάντα τε καὶ ἐν τῇ γῇ συρόμενα, ἄστατά ἐστι καὶ ἀβέβαια. Εὖγέ σοι τῶν μεγάλων ἀρετῶν καὶ ἀρίστων κατορθωμάτων, δι' ὧν ὡς ἐν καθαρῷ κατόπτρῳ καὶ τὴν

χριστοῦ

χριστοῦ μορφὴν ὁρᾷς. ὅθεν καὶ ὁ καρδιογνώστης αὐτὸς ὁ παντέφορος καὶ παντεπίσκοπος ὀφθαλμὸς, αὐτὸν σοῦ τὸν θεῖον ὃν πρὸς αὐτὸν ἔχοις ἔρωτα ἄνωθεν ἐπιβλέψας, χαρίσμασι τοιούτοις σε κατεπλούτισεν ἐν τῷ παρόντι καὶ κατεκόσμησεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντί στέμμασι στεφανώσειε σε οὐρανίοις τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ αἰωνίοις. σπεῦδε τοίνυν γρηγοροῦσα καλλίστη νύμφη νυμφίου τοῦ ἀθανάτου, ἵνα τὴν λαμπάδα σου, (ἥτις ἐστὶν ἡ καρδία σου) εὐπαρασκεύαστον ἔχουσα, ἄσπιλόν τε καὶ ἄσβεστον, αὐτὸν σὺν ταῖς φρονίμοις πρὸ ὑπαντήσῃς παρθένοις, εἴς τε τὸν θεῖον εἰσέλθῃς τῆς βασιλείας νυμφῶνα, καὶ κερδίσῃς αὐτὸν τὸν τοῦ ἀϊδίου φωτὸς καὶ αἰωνίου ζωῆς μαργαρίτην, τὸν γλυκὴν ἰησοῦν καὶ παντοδυνάστην δεσπότην, τὸν ζῶντα καὶ βασιλεύοντα εἰς τοὺς εὐτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων: Ἐρρωμένως μοι θύγατερ ἐν χριστῷ εὐσεβεστάτη Διαβιῶοις.

Ἐν λαΐδᾳ, α. χ. μ. ε. ἔτει τῆς ἐν σάρκου οἰκονομίας. μαρτίῳ· δεκάτῃ ὀγδόῃ κατὰ τὸ παλαιόν.

Ὑλτραιεκτῖνος τάπεινος ἀρχιεπίσκοπος μητροπολίτης ἐφέσου ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης ἀσίας: &c.

ἌΝΝΑ

ἈΝΝΑ ΜΑΡΙΑ ΣΧΥΡΜΑΝ

τῷ αἰδεσιμωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ Μελετίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ἐφέσου, ἐν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν χαίρειν.

Ἥδιστόν ἐστιν ἀκρόαμα ὁ ἔπαινος, εἴπερ ἐνδέχεται τῷ ἀληθεῖ συμφωνεῖν τῶν ἐπαινούντων δόξαν. ἐπεὶ δὲ ἐπλάνησέ σε, τῶν ἀνδρῶν ἀξιεπαινετώτατε, ἡ φήμη τῆς ἐμῆς περὶ λόγους διατριβῆς, εὐνοϊκῶς πρὸς ἐμὲ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν διακείμενον, οὐκ ἂν δέον ἐμὲ τὸ ὑπερβολικὸν σοῦ τῶν ἐγκωμίων ἀποδέχεσθαι· οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. ὥσπερ δὲ πάντας τοὺς ἐγχωρίους τε καὶ ξένους τὴν σοφίαν καὶ περὶ Θεὸν εὐσέβειαν ἐν τῷ βίῳ ἐνδεικνυμένους μάλιστα τιμῶ, οὕτω μείζονα οὐκ ἔχω φιλοτιμίαν, ἢ τοιούτους, ὡς ἂν δύνωμαι, ζηλοῦν. θαυμαστὸν δὲ ὅσον ἥδομαι κατανοήσασα, ὅτι ἐμοῦ τῇ διαγωγῇ, καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ θεολογίαν ἀσχολουμένῃ ἐπεψήφισας παρθενείᾳ· οὐδὲν γάρ ἔδοξέ μοι τῇ πειθοῖ σοῦ πρὸς σοφίαν καὶ ἀρετὴν εἶναι ἀγωγότερον· κατὰ τὴν παροιμίαν τοῦ βασιλέων σοφωτάτου, דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים: Προσέτι κατὰ τὸ σὸν μέρος, πυνθά-

πυνθάνομαι περὶ τοῦ κοινοῦ ἡμετέρου φίλου Ἀδόλφου Βορστίου, ὅτι μετὰ τοῦ μακαρίτου Κυρίλλου κύδιστον ἔργον ἐπεχείρησας, ὀρθοδόξοις τε καὶ θείοις ἐπιτηδεύμασι διαφωτίζειν τὰς ανατολικας ἐκκλησίας διατεινόμενος. Δίκαιον μὲν ἐστιν ἡμᾶς τούτοις παντάπασι συναγωνίζεσθαι, ἐπειδήπερ καὶ ἡμῖν πρῶτον ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου ἐπεφάνη. ἄγε δὴ, ὦ ποιμὴν ἐπιμελέστατε, καὶ τὸ λοιπὸν, ὡς εἴωθας. εὐψύχως εἰς ἔχνος τοῦ ἀρχιποιμένος Χριστοῦ ἰέναι διατέλει. ὅστις δώσει σοὶ (καθάπερ ἐπηγγείλατο) τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον. ἔρρωσο, καὶ ἐν τῇ εἰς ἐμὲ εὐνοίᾳ ἔμμενε. ἐν Οὐλτραϊέκτῳ α. χ. μ. ε. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας, μεσοῦντος θαργηλιῶνος πέμπτῃ ἡμέρᾳ.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΙΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

τῷ εὐδοκιμωτάτῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Βεβερωΐκῳ εὖ πράττειν.

Μάλιστα δὴ θαυμάζω πῶς ἂν οἷός τ' ἦς τὸν Φοῖβόν τε καὶ τὴν θεμίδα εἰς τοῦτο φιλίας τε καὶ ὁμονοίας συναρμόσαι, ὥς' ἐν νῷ διαιρεῖσθαι τὴν ὑπηρεσίαν τὴν σὴν μὴ

ἐπι

ἐπιφθόνως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους· ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἔοικας τῇ ἰατρικῇ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δοῦναι σεαυτόν. πάντα γοῦν τρόπον οὐδὲν σε μιᾶς τινὸς πόλεως, τοῦ δὲ κόσμου ἐπέδειξας πολίτην, πάντοτε περὶ τὸ καθόλου καὶ περὶ τὸ κοινὸν μᾶλλον, ἢ τὸ ἴδιον συμφέρον σπουδὴν ποιησάμενος· αὕτη μὲν αἰτία ἐστὶ τοῦ μὴ λήγειν σε τοὺς φίλους λαμπροῖς εὐεργετοῦντα δώροις. εἰ καὶ μέγιστον τῶν δυσχερημάτων εἶναι τῆς πολυδωρίας καταλέγουσιν οἱ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφήσαντες, ὅτι οἱ πολλάκις χάριν δεξάμενοι πρὸς τὸ λαμβάνειν προθυμότεροι καθίστανται· σύγε δήπου εὐτύχημα κτᾶσθαι νομίζεις, ἐὰν αὖθις καὶ πλείω ὑποσχόμενος ἡμῶν τὰς ὀρέξεις ἐγείρῃς εἰς τοσαύτην τῶν μελλόντων ἐπιθυμίαν, ὅσης ἂν ἡδονῆς τὰ παρόντα κατασχόντες ἀπολαύομεν· ἐγὼ μέντοι ὁμολογῶ οὕτως τοῖς προσκειμένοις οὐδέποτε ἀρκεῖσθαι, ὥστε μὴ ἐφίεσθαι ἀκορέστως ὧν καὶ ἡμῖν περὶ τοῦδε χρηστὰς παρέσχες ἐλπίδας. ἔμοιγε δὲ τῇ κηπείᾳ ὑπερφυῶς τερπομένῃ οὐδὲν δοκεῖ ἥδιον εἶναι, οὐδὲν χρησιμώτερον τῆς βοτανικῆς παραδόσεως· ἥνπερ καί συ πρὸ πολλοῦ ἀποξενωθεῖσαν τῆς πατρίδος κατάγειν εἰς ἑαυτὴν γῆν ἐπιχειρηθεὶς, σαφῶς μὲν πρὸς ἡμᾶς δηλώσεις, ὅτι τοῖς ἑκάστοις χωρίων ὑπάρχει τὰ πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπιτή-

δεια. ἔῤῥωσο. ἐν Οὐλτραϊέκτῳ, ἐλαφηβολιῶνος ὀγδόῃ φθίνοντος μηνὸς, ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας τεσσαρακοστῷ ἔκτῳ πρὸς τοῖς χιλίοις καὶ ἑξακοσίοις.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

Τῇ τιμιωτάτῃ καὶ σοφωτάτῃ Κυρίᾳ Βαθσύᾳ Μάχιν εὖ πράττειν.

Εἰ καὶ ἐνδεεστέραν ἔγωγε τῆς προσδοκίας τῆς σῆς συγγράψω ἐπιστολὴν, βούλομαι δήπου μᾶλλον ναυαγῆσαι τῆς ἐμῆς παιδείας εὐδοκιμίαν, ἢ τοῦ καθήκοντος ἀμελῶς ἔχειν. ὑπερήσθην γὰρ ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν γραμμάτων σοῦ. ἐξ ὧν κατιδεῖν ἐστὶν, ὅτι τῆς εὐγλωττίας τῆς Ἑλλήνων ἥψω οὐκ ἀκροθιγῶς. ὃ μὲν οὖν ἀξιοθαυμαστότερον ἐστὶ, διὰ τό σε πολλαῖς τε μερίμναις τῶν οἰκονομικῶν σπουδῶν διακολυθεῖσαν, σπανίως τῇ φιλοσοφίᾳ ὡμιληκέναι, καὶ μηδέπω τὰς Μούσας σοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὅπλων πολυηχήτων ἀφώνους γενέσθαι. ὥσπερ δήπου τοιαύτην περὶ τὰ καλὰ διατριβὴν περὶ πλείστου ποιῶ, οὕτω οἷόν τε ἐπαινῶ σε μάλιστα, ὅτι τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἔπεισας τῇ θεολογίᾳ, τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμῃ, λατρεύειν. τὸ λοιπὸν σοὶ δὲ ὑπὲρ οὐ-

οὐδενὸς οὕτω σπουδαστέον, ὥστε ὑπὲρ τοῦ τὸ τάλαντόν σου δανείζειν, ἐν τῷ παιδεύειν τὸ κοράσιον τὸ βασιλικόν. ἵνα τὴν Ἐλισάβετ τὴν πάνυ (ἥσπερ τε ὁσίως καὶ δικαίως βασιλευούσης, ἡ νῆσος ὑμετέρα πάλαι ἄριστα ἔπραξε) παλίμβιον ἡμῖν ἀποδεικνύουσα διατελῇς. Ἔρρωσο καὶ ἐμὲ φιλοῦσαν σε ἀντιφίλει. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ α. χ. μ. ε. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας πυανεψιῶνος ἕκτη ἱσταμένου μηνός.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ τῇ εὐδοκιμωτάτῃ Κυρίᾳ Βαθσούᾳ τῇ Μάκιν εὖ πράττειν.

Ἐπέστειλά σοι οὐ περὶ πολλοῦ, γυναικῶν τιμιωτάτη, πότερον λάβῃς ἂν ἐμὰ τὰ γράμματα, ἢ μὴ, μηδέπω μαθοῦσα ἔτυχον. οὐ μὲν γὰρ θέμις ἐστὶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ταύτην τὴν καλοκαιρίαν σιωπῇ παραπέμπεσθαι. σὺ δὲ κεχαρισμενώτατ᾽ ἂν ἐμοὶ δράσειας πολλάκις περὶ τῶν ὑμετέρων γράψασα πραγμάτων. ἐπειδήπερ ὑμῶν τοῖς δεινοῖς παντάπασιν, ὡς εἰκὸς, συμπάσχομεν· μάλιστα δὴ ἐπιθυμητικῶς ἔχω τοῦ παρὰ σοῦ μαθεῖν ποῖον ἂν τὸ σχῆμα τῆς ἐκκλησίας, καὶ ποιάγε τὰ νῦν διατριβὴ περὶ τὸν ἀρετήν τε

καὶ περὶ λόγους τῆς σῆς μαθητρίδος τῆς βασιλικῆς. Ἔρρωσο. ἐν Οὐλτραϊέκτῳ Μουνυχιῶνος τρίτῃ φθίνοντος. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας τεσσαρακοστῷ πρὸς τοῖς χιλίοις καὶ ἑξακοσίοις.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ Κλαυδίῳ Σαλμασίῳ εὖ πράττειν.

Ὑπερήσθην, κύριε ἐνδοξότατε, κομισαμένη σοῦ τὰ γράμματα, οὐκ ἀφανῶς εἰκονίζοντα τὴν σὴν εἰς ἐμὲ εὔνοιαν. ἧσπερ ἔτι τοίνυν δεῖγμα ἐπίσημον ἐξενήνεγκας, δῶρον ἐμοὶ διὰ τὸν σπανιότητα λαμπρότατον δωρησάμενος. πολλὰς δὲ ἐλπίδας ἔχω τὸ κειμήλιον ἐκεῖνο τοῖς ἐμοῖς ἐπιτηδεύμασιν οὐκ ἄχρηστον ἔσεσθαι. ἐπειδήπερ ἰσχυρότερον ἐμοίγε πόθον τῆς Ἑλλήνων φωνῆς ἐνειργάζετο. πείρᾳ μὲν δὴ ἔμαθον ὡς ἥδιστον καὶ τὸ τῆς παλαιᾶς πηγῆς τε καὶ καθαρᾶς, καὶ τὸ ῥυακίων τῶν νεαρῶν ἐξ αὐτῆς πεῤῥεόντων γεύσασθαι. παρ' ὃ μὴ θαυμάσῃς εἰ τολμῶ σε, τῶν μουσῶν Ἀττικῶν ὑφηγητὴν, ἑλληνιστὶ δι' ἐπιστολίου προσειπεῖν, ἵνα (ὡς λέγειν) χρύσεα χαλκείων. ἐπὶ τού-

τοις τῇ σῇ φιλοφροσύνῃ ἐπήρθην σοὶ παρρησιάζεσθαι, τοὐντεῦθεν ἐντίμως τε καὶ φιλικῶς οἴκοθι ἐδέξω ἡμᾶς, οὐ μόνον ἄριστον παντάπασιν ἄριστον ποιήσας, ἀλλὰ καὶ τῇ θέᾳ τῆς βιβλιοθήκης τῆς σῆς ἡμῶν ἑστιᾶν τὰς ὄψεις ἀξιώσας. Διάγε ἐκεῖνο ὁμολογῶ σοι καὶ σοῦ τῇ εὐγενεστάτῃ συζύγῳ ταύτης τῆς εὐεργεσίας συναιτίῳ πλείστην χάριν ὀφείλειν. Εἴθε ἡμῖν ἂν εἴη διὰ βραχέος εὐκαιρία τοῦ ὑμᾶς τὴν ἡμετέραν πόλιν ἐπισκεψαμένους κατὰ δύναμιν ἀντευεργετεῖν. Ἔῤῥωσο. ἀσπάζεταί τε σε πεπνυμένως ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀμφότεροι τὴν τιμιωτάτην κυρίαν σοῦ τὴν σύζυγον. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ, α. χ. μ. ζ. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας μαιμακτηριῶνος τετάρτῃ φθίνοντος μηνός.

Viro Clariſſimo,

D. JACOBO CATZIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

CUm nihil ſanctius amabiliuſque ipſa virtute jure cenſeatur, quis mihi, Vir Clariſſime, probro det, quod ego te, qui vivam ejus inter nos refers imaginem, amem colamque? Et ut non eſſent tot incomparabiles ætherii tui ingenii dotes, nonne vel ſola humanitas tua honeſtum hunc affectum largè promerita eſt? Certè. Huic enim debeo quod famæ ſplendoriſque tui pœne oblitus me non modo tam comiter inviſere, penitius noſſe, ac de ſtudiis, vel nugis potius meis ſedulò percunctari: verum etiam & claritatem aliquam ex iis mihi ultro polliceri dignatus ſis. Quorum autem diſſimulatio, aut contemptus cum non cadat in virginem nobilem, & Muſis jam nuper initiatam, accipe has qualeſcunque literulas, ut hujus ſynceri mei erga te amo-

moris, & perpetuæ obſervantiæ pignus; & ſic mihi æternum Vale, Virorum optime. Parentes te, uxorem, liberoſque tuos ſalutant peramanter, Idem & ego facio. cIↄ Iↄ cxx I I.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D:

ANNA MARIA à SCHURMAN.

LItteræ tuæ cum munere, velut auctario quodam, conjunctæ mihi longè fuêre gratiſſimæ; præſertim cum ad pangendum inter nos Amicitiæ fœdus, has tanquam *ἀῤῥαβῶνα* ſponte obtuleris. Nihil revera exoptatius potuiſſet contingere, à tali Viro, qui inter maxima hujus ævi lumina caput exſeris, cœloque cognatum extollis ingenium. Quocirca ſine ulla mora hanc protinus arripiendam eſſe occaſionem duxi: ne videar in tanti acquiſitione theſauri, minus quàm deceat, ardoris lætitiæque teſtari. Quod

verò tot laudimus obruis immerentem; credo te maluiſſe tuum in eligendis amicis judicium apud alios probari, quam ſtrictè alioqui de me ferre ſententiam. Epigramma magni nominis raræque virtutis Heroinæ legi, probavique vehementer. Habes hîc quoque ejuſdem argumenti verſiculos: quibus, te Autore, auſa ſum

---argutos inter ſtrepere anſor olores.

Vale Vir pręſtantiſſime, & ſalutem Conjugi tuæ amiciſſimam meo nomine impertiri, ſummopere exopto: quam etiam initæ inter nos amicitiæ, ut tuorum omnium conſortem, eoque fide tua obſtrictam, merito amplector. Trajecti ad Rhenum. A. cIↄ Iↄ c xxx i i i. Menſe Sept. x.

Viro

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

Ornatiſſime & Eruditiſſime Vir,

IAmdudum nihil magis anxiè animo revolvo, quam ut me liberem ære tuo. Sed crede mihi, ex quo egregium in Græcis & præſertim Hebraicis nacta fui Præceptorem D. Voetium, virum cum paucis comparandum, non licuit per varia ſtudia aliaſque interpellationes, potiſſimum agere quæ maximè vellem. Adde quod Epiſtolæ tuæ tam inſigniter urbanæ, tamque eruditæ quid reſponderem nihil utique perſpiciens, humanitati ſive indulgentiæ in me tuę malui acceptum ferri, quod nempe deficienti in officio ignoſceres, quàm meam prodere inſcitiam. Attamen oblata hac occaſione nolui committere, quo minus ad te darem litteras obſervantiæ ac cultus

erga te mei teſtes. Quod ſi fortè hoc nimis acciſum putes aut abruptum, Frater meus haſce partes, quibus ipſa non ſufficio, ſubiturus eſt. Vale & ſalve plurimum una cum Conjuge optima. Raptim Trajecti ad Rhenum, A. cIↃ IↃ cxxxv. Menſ. Jul. VIII.

Viro Nobiliſſimo,

D. CONSTANTINO HUYGENS

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN,

QUamvis ob eminentiam virtutum tuarum, & publici quod ſuſtines, muneris dignitatem ab omnibus officia exſpectare jure debeas, Vir Ampliſſime, mavis tamen benefaciendo aliis quam tibi debita accipiendo magnus haberi. Atqui ut tantum æs alienum conflandi author ego ſim, prçſertim cum ſolvendo non ſim, haud facile conceſſerim. Petieram quidem à Fratre meo, cum Hagam eſſet profecturus, ut te cum tua familia meis verbis

bis quam ſtudioſiſſime ſalutaret: attamen non fuit animus te his ludicris, quæ otio gaudentes ſaltem curant, implicare: negotiis nimirum graviſſimis aſſiduo occupatum. In eo tamen, quod cum artes omnes tum & pingendi peritia te penes ſuum habeant domicilium, atque adeo à te quoque earum auxilia eſſe petenda, fratrem non utique fefellit opinio. Utcunque vero res excidit, non ignoro, tibi totum deberi, quod, ſiquid in nobis requiri poterat, urbanitate ſuppleveris. Porro laudes, quas in me confers ὑπερβολάδην, admittere, neque ex animi ſententia, neque ſatis verecunde poſſim. Nec tamen inficias ibo, jucundum mihi fuiſſe laudari à viro non tantùm ſumme laudato, ſed & laudari ante alios digniſſimo. Quanti vero tua ſemper fecerim, quam nihil tritum, aut vulgare ſonet quidquid à te proficiſcitur, non hic conabor referre: quippe virgini magis decorum eſſe duxerim, iſta ſilendo mirari, quam memorando aliis admirationem excitare. Deinde Carmen meum populari ſermone conſcriptum quantum tibi debeat, quod

quod cenſorem tam benignum egeris plus ſatis agnoſco, & licet in extenuationem culpæ, quod ſcilicet invitis (ut ajunt) Gratiis fruſtra litarim, non pauca afferre queam: acquieſco tamen, quia tibi non diſplicuiſſe ſatis amplum mihi Theatrum eſt. Scimus enim quid hac in parte olim præſtiteris, quam longe ſupra vulgus poëtarum caput extuleris, velut,

--- altus Olympi
Vertex, qui ſpatio ventos nubeſque reliquit.

Quocirca in ea, quam inter nos inſtituis, comparatione à te non leviter diſſideo. Vale virorum humaniſſime, & æthereo quemadmodum cœpiſti amore ut proſequaris virtutum tuarum peramantem valde exopto. Ultrajecti cIↄ Iↄ c xxxvi. Jul. xxiii. Citius quidem ad binas tuas reſpondiſſem, niſi Parentis valetudo afflictiſſima me ab officio retinuiſſet.

Viro

Viro Clariſſimo,

ANREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

AGnoſco ſolitam tuam erga me humanitatem, Reverende & in Chriſto Chariſſime Pater, quod diuturnius hoc ſilentium non ſolum Literis tuis amiciſſimis, ſed & munere perquam eximio penſare volueris. Fateor quidem non omnes æque id pro munere interpretaturos: cum non pauci ejuſmodi ſcenicas voluptates, quibus hic libellus bellum indicit, muneris loco habere ſoleant: Verum iſto ſcribendi genere opus erat, ut veternum illum quam plurimis profeſſione Chriſtianis, ceu ſtimulis clavibuſque, excuteres. Ultimam (ut ita dicam) periodum abſolvit morum corruptela, quando homines ejuſmodi φλυαρίαις etiam utilitatis cujuſdam honeſtæ patrocinium prætexere non erubeſcunt. Longe tolerabilius peccant qui meliora vident

dent probantque; ſed aliorum exemplis, per devia funem ducentibus, nimis facile abripi ſe patiuntur. Utinam ii aliquando & ſuo, & aliorum damno edocti, tutiorem à ſęculi vanitate receſſum amplecterentur. Ego, tametſi per famam mihi (ut ais) in totum deliteſcere non licet, vita tamen ſolitariâ cum primis oblector, ſemperque aliis teſtatum faciam, nunquam nobis defuiſſe voluntatem latendi. Quod autem magnis quibuſdam viris id largiendum putas, ut quędam ingenioli noſtri ſpecimina ſorti publicæ permittam, libens tibi, ut in cæteris omnibus, ita hic quoque aſſentirer, ſi non aliud quàm tuum judicium jure extimeſcerem. Non enim video quî malevolorum morſus (quibus procul dubio forent obnoxia) ſuſtinere valeant. Utique dictitarent me gloriolæ cujuſdam auram popularem captare, ſi meas ſchedulas omnis fere eruditionis inanes ſeorſim divulgarem. Proinde etiam atque etiam fidem tuam imploro, ut eas tantiſper intra privatos parietes latere ſinas, dum aliquando plauſibilior nobis arriſerit

oc-

occaſio. Tractatum tuum de B. Virgine vehementer expecto. Optarim ut ipſi Typographi eodem tenerentur deſiderio, non paulo plus illorum operæ jam ante caluiſſent. Vale Vir incomparabilis cum conjuge & Nepte tua mihi chariſſimis, & ſalutem à nobis omnibus amiciſſimam accipe. cIↄ Iↄ c xxxvii.

Viro Clariſſimo,

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NOn eſt quod dubites, Vir reverende & in Chriſto chariſſime Pater, nec quidem te dubitare exiſtimo, quin in omnibus ſive proſperis, ſive adverſis, idem nobis ſit, qui vobis, animi ſenſus: maximè verò in iis, quæ vitæ tuæ incolumitatem propius tangunt. Neque enim affectus noſtri in communi tantùm Chriſtianæ charitatis vinculo (quo vel ſolo hæc συμπά-

θεια

θεια ſibi optimè conſtare poſſit) ſed, quod plurimum huc conferre ſolet, peculiari quadam neceſſitudine & amicitia arctiſſima conglutinantur. Maturius equidem Literis teſtata fuiſſem dolorem noſtrum, niſi ſerò, & jam ſuperato malo de morbo tuo nuntiatum nobis fuiſſet; adeo ut nihil mihi reliquum ſit, quam ut doleam me vobis condolere potuiſſe. Libellum, ſeu gemmam verius, quam mihi in perpetuum animi tui cum meo conſenſus Symbolum mittere dignatus es, exoſculata ſum non ſemel, & tanquam monile longè pretioſiſſimum nuſquam non circumferre ſoleo. Quid ni? cum nullum divini pariter ac tui erga nos amoris luculentius exhiberi poſſit argumentum. Cæterùm quod tàm honorificè de ſcriptis meis pronunties, αὐτὴν ταύτην αἰτίαν agnoſco, & animum tuum verè paternum, & meam hac in parte felicitatem, ſiquidem, juxta illud Poëtę:

Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt.

Vale, Vir præſtantiſſime, & ſalutem à nobis omnibus amiciſſimam accipe Ultraj. v. Maji, cIↄ Iↄ cxxxv i i i.

Viro

Viro Nobiliſſimo,

D. CLAUDIO SALMASIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NImis certe magnam de me meiſque ſtudiis concepiſti opinionem, Virorum Nobiliſſime, quando nominis ac ſplendoris tui penè oblitus, occaſionem teſtandæ tuæ erga nos benevolentiæ tàm ſtudioſè exquirere dignatus es. Mihi reverà, quo minus ad amicitiam tuam adſpirare auſa fuerim, nihil magis obſtitit quàm intimus tenuitatis meæ ſenſus: Tibi autem quæ tua inuſitata hnmanitas, parum viſum eſt me in tanti poſſeſſionem theſauri ultrò admiſiſſe, niſi & alios, ceu præeuntes, ſimul in partes vocares; quaſi vero rapiendis in cultum & amorem tui hominum animis non abundè ſatis ſit heroica tua virtus. Adhæc ut cæteras tuas dotes ſilentio venerer, te minimè parcum eſſe, rerum pretioſiſſimarum diſpenſatorem accepimus, &

M quic-

quicquid eſt præclarorum tuorum operum, amicis impertire non gravari. Itaque non poſſum quin ſingularem hanc morum tuorum benignitatem gratâ mente proſequar, & Attalicas haſce conditiones avidiſſimè amplectar. Fateor quidem, ſi omnia hic ad calculum κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν revocanda forent, ac proinde ex hac velut pacto fructum aliquem à me viciſſim ſtipulari velis, nullam dari fœderis inter nos ineundi rationem: Verùm nihil ejuſmodi tua poſcit felicitas, quæ tantùm ſe aliis communicando, non autem aliunde accipiendo cumulari poteſt. Hinc de tui ſimilibus optimè pronunciavit M. Tullius. *Vt quiſque* (inquiens) *maximè virtute & ſapientia ſic munitus eſt, ut nullo egeat, ſuaque in ſeipſo poſita judicet: ita in amicitiis expetendis excolendiſque maximè excellit.* Munus à fœmina nobili profectum ſummopere mihi gratum fuit. Utinam ἀντίδωρον aliquod eſſet ad manum, quod redhoſtimenti, vel ſaltem grati animi vicem ſuſtinere queat. Mitto autem hoc qualecun-

cunque ejuſdem generis ſpecimen, ſed diverſo modo à me elabotarum: quod unà cum propenſiſſimæ voluntatis noſtræ teſtificatione ipſi tranſmittas etiam atque etiam rogo. Te ſatis periculoſè ægrotaſſe ex Fratre intellexi, ſed cum primis lætamur, quod te iterum ὑγίεια reſpexerit; quam ut diu tibi conſervet ſummum Numen veneror ac precor. Nos ferè perpetuò tenuiori utimur valetudine. Vale & ſalve, Vir preſtantiſſime ſimul cum Conjuge nobiliſſima, cui ſtudium & officia noſtra deferri ex animo cupio. Ultrajecti v. Kal. Junias, cIↄ Iↄ c xxx ix.

Viro Nobiliſſimo,

D. DANIELI HEINSIO

S. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

QUod animum erga nos tuum, Nobiliſſime Domine, tam honorifico munere teſtari dignatus ſis, id merito eximiæ tuæ benigni-

tati ferimus acceptum. Neque enim adeo philautia mihi imponit, ut quicquam hic meis meritis vindicem; tametſi (quæ tua eſt divina humanitas) gratis mihi ſummam virtutis laudem tribuis, ne gratis in me beneficium contuliſſe videare. Certè ut nihil erat cogitationibus tuis dignius, nihil Chriſtianæ Reip. plauſibilius, quam ut hanc operam cœleſti ſapientiæ devoveres, ita nobis in hoc genere ſtudiorum quibus immorari atque immori percupimus, nihil obtingere potuiſſet exoptatius. Vale Virorum humaniſſime, una cum Dn. Filia, mihi è paucis perquam chara. Ultrajecti prid Non. Jan. cIↄ Iↄ CXL.

Viro Clariſſimo,

D. JOH. BEVEROVICIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

QUæ inter præcipua Charitum munera virginem quam maximè

mè decere putamus, Vir Ampliſſime, ea hoc potiſſimum tempore vix retinere videmur, modeſtiam ſcilicet & ſilentium. Tanta quippe nos ſollicitat humanitatis veſtræ erga immerentem profuſio, tamque invidioſis præconiis meam cumulatis inſcitiam, ut neque modeſtiâ ſilentium, neque ſilentio modeſtiam tueri me poſſe arbitrer. Illud ſane elegantiſſimis tuis litteris effeciſti, ut neſciam utrum animo meo humiliorem propriæ tenuitatis ſenſum impreſſeris, an vero prçclariorem de te exiſtimationem. Quod autem, ſive qualicunque ingenioli mei tyrocinio, ſive magnorum virorum perſuaſione adductus, noſtri nominis rationem habere cœpiſti; id nihil, aut certe parum cauſæ fuiſſet, cur me tam magnifice laudares, niſi huc ultro te impuliſſet inſignis illa genii tui benignitas. Interim tamen non diſſimulabo quantopere mihi gratuler, quod videam te ſtudiis noſtris impendio favere, atque adeo paradoxum vitę meæ inſtitutum tuo quaſi Apollinis ſuffragio comprobari. Sunt enim hodie non pauci, qui

non ita facile concederent in tuam ſententiam; imo qui contra ſtatuerent politiorem hunc ornatum noſtro ſexui minime convenire, neque nobis promiſcue ad hoc Minervæ ſacrarium aditum patere. Invenies itaque, nî fallor, antagoniſtas, nec infimi ſubſellii viros, ubi hæc plus quam ἀπίθανα (ut nunc ſunt hominum judicia) propugnanda ſuſceperis. Verumtamen, cum tibi & omnigenę eruditionis & ſapientiſſimæ antiquitatis lumen præluceat; cumque opera tua non obſcure teſtentur te nimirum à libera illa ac Socratica philoſophandi ratione non abhorrere, vix quicquam arbitror cura tua dignius fore, quam ut ſcripto quodam publico, & noſtro ordini ſuam dignitatem aſſeras, & generoſiora virginum vota ad hoc vitæ genus amplectendum accendas. Nec id optarim tam mei, quam univerſæ Reip. literariæ cauſa: cui jam pridem te totum devovere non dubitaſti. Quare ut provinciam hanc ſerio, & quam primum capeſſas per omnia Muſarum ſacra te etiam atque etiam obteſtamur. Porro egregium, quem

quem de calculo conſcripſiſti libellum, & hilari (ut par erat) fronte accepi , & grata omnino mente amplector : munus revera quod non ſolum affectus erga me tui,ſed & ingenii pulcherrimum ſpecimen exhibuit. Etſi vero hujus artis mirabilem ſuavitatem jam ante libare cœpi, quo nempe cum ὑγιείᾳ in gratiam redirem auſpicatius : tamen vix ab inſipidæ arrogantiæ nota abſolverer, ſi mihi de hoc ſcribendi genere judicandi peritiam arrogarem ; quamvis & nobis pro inuſitata tua modeſtia judicandi poteſtatem feceris. Vale , Vir eximie , & cave putes quippiam mihi gratius accidere poſſe tuo tam benevolo erga me ſtudio. Ultrajecti XII. Kalend. Febr. cIↃ IↃ c XXXVIII.

Viro Clariſſimo,

D. JOH. BEVEROVICIO

S. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

VIdi tractatum tuum, Vir Clariſſime, quem de excellentia fœminei ſexus inſcripſiſti: ſed vidi tantum, ὡς ἐν παρόδῳ, cum propter varias occupatiunculas, quibus non raro vel meis ingratiis implicari ſoleo, tum quia verebar, ne quid longior mora adferret incommodi, ſi deſiderii potius mei, quam tui inſtituti rationem haberem. Mirata ſum equidem inſignis benignitatis tuæ exuperantiam, qua non tantum ſexui noſtro ſapientiæ ac doctrinæ gloriam (quod unum ſolummodo à te nuper efflagitaveram) diſertiſſimo tuo ſtylo aſſerere voluiſti: verum ſic cauſæ noſtræ faves, ut non etiam viris nuſquam non adæquare, ne dicam in quibuſdam anteponere non dubitaris. Cave igitur exiſtimes me tibi fore

in omnibus ὁμόψηφον; præſertim cum tot exempla fœminarum illuſtrium in tam ſublime celebritatis faſtigium evexeris, ut plura ad invidiam, quam ad imitationem diſſeruiſſe videare. Quod cum ita ſit, vehementer te rogo, imo per inviolabilem amicitiæ noſtræ fidem obteſtor, ne nobis hunc librum (quemadmodum ſolitæ comitatis tuæ genio obſecutus forte in animum induxiſti) nuncupare velis. Neque enim te latet quam lividis oculis maxima pars hominum (neque hic tam infimi ſubſellii homines, quos facile eſſet contemnere, quam magnæ exiſtimationis viros deſigno) noſtra aſpiciant. Adeo ut benigne nobiſcum agi exiſtiment, dum modo ad altiora hæc ſtudia aſpirantes veniam conſequamur: tantum abeſt ut æquo laturi ſint, ſi me vel minimam occaſionem dediſſe laudes noſtras eum in modum ebuccinandi, ſuſpicarentur? Non eſt itaque cur hæc anxie perorem apud te, ne novam ſubinde adverſariis calumniandi præbeas materiam; poſteaquam idipſum in hoc opere ages, ut iiſdem os obturare

queas. Quod ſi vero illuſtre aliquod nomen frontiſpicio hujus operis præfigendum quæris, non invenies, me quidem judice, quicquam N.N. nomine auſpicatius. Nam fieri nequit, ut non ingentem ineas gratiam apud hanc Heroinam, quæ uti bonis litteris Linguarumque ſtudio impenſe delectatur, ita facile extra omnem invidiæ aleam poſita eſt. Et quod rei caput eſt, non exiguum huic cauſæ ſplendorem tum autoritate tum exemplo ſuo conciliare poteſt.. Vale Vir eximie. cIↄ Iↄ cxxxix.

Viro Nobiliſſimo,

D. CLAUDIO SALMASIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

IAmpridem, Vir illuſtris, ancipitem nobis anſam præbuit de officio noſtro deliberandi, quod quidam indubitatæ fidei amicus nobis ſpem certam fecerat tui in urbem noſtram

ſtram adventus: poſtmodum vero reſcivi fuiſſe ſonticam cauſam, quę nos tanta felicitate orbavit. Quod igitur coram agere decreveram, nunc ſedulo per literas curandum habeo, ne diuturnior mora nos forte arguat inofficioſi ſilentii. Promptiſſimam ſane gratæ voluntatis teſtificationem exigere videbatur munus perquam eximium quo bibliothecam meam exornare dignatus es: verùm quando tu gratitudinis ingenium, non tam verborum ſolemnibus, quam animi promptitudine metiris, confido me tibi gratiam, quam ſemper habui & habitura ſum, ſat cito retuliſſe. Porro cum negotium D. Coutel in tuas rationes non injuria referatur, ad te mitto hoc qualecunque penicilli noſtri experimentum: quod eidem ut prima occaſione tranſmittas vehementer rogo. Nolim tamen exiſtimes me in hoc artis Apelleæ certamen deſcendiſſe, ut ambitioſe triumpharem: ſed quoniam tuis velut auſpiciis in hanc arenam protrahimur, obſequii magis, quam noſtri honoris rationem habere volui. Omitto nunc

eas

eas laudes, quibus nimis jocoſe, certe nimis amice contendis palmam nobis ab utroque ſexu deberi. Cætera quidem te Dictatorem reipublicę literariæ nemo non agnoſcit, tamen non defuturos arbitror qui te judicem hac in parte ejuraturi ſint potius, quam ut tam ingloriæ ſortis damnari ſeſe patiantur. Ad obitum quod attinet doctiſſimi viri Elichmanni, vix dici poteſt quantum inde mœrorem contraxerim, cum ob publicam politioris literaturę jacturam (quis enim hoc uno felicius Orientalis ſapientiæ ſacrarium nobis reſerare potuiſſet)? tum ob privata ſtudiorum meorum commoda, quę mihi non temere ab ejus inſigni comitate niveoque candore polliceri poteram. Sed quam nihil in rebus humanis certum, quam hora illa incerta quæ terminum vitæ votiſque mortalium imponit! Vale Vir magne, & meo nomine ſalutem Nobiliſſimæ Dominæ Conjugi ſignificare ne graveris. Ultrajecti Prid. Id. Decemb. cIↄ Iↄ c xxx I x.

Viro

Digitized by Google

Viro Clariſſimo,

D. GUIL. STAECKMANNO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

ETſi non eædem nos, Vir Ampliſſime, quæ cæteros officiorum leges conſtringunt, nec inglorium nobis eſſe putamus à tua humanitate vinci: tamen, quia ex Reverendo viro Dn. Schotano certo reſcivi te noſtras literulas magnopere deſiderare, non committam ut magis immunitatis aut decori noſtri, quàm petitionis tuæ rationem habuiſſe videar. Certe tibi plene perſuaſum eſſe percupimus tuorum erga nos meritorum memoriam, ac gratiam nunquam apud nos intermorituram. Nihil autem contingere nobis potuiſſet gratius præclaris illis Muſarum tuarum muneribus, quibus nos jam aliquoties beare dignatus es. Quid enim tuis literis humanius, aut amicius, quid carminibus elegantius, venuſtius, acutius? ad quæ cave ex-

exiſtimes me tandem obſurduiſſe; vel nobis (ut cum Platone loquar) ἐν βορ-βόρῳ βαρβαρικῷ τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον. Vale vir Eximie una cum tuis omnibus, & nos de valetudine tua, quam antehac afflictam fuiſſe accepimus, certiores facias rogo. Ultrajecti v. Idus Junii. cIↃ IↃ cxl.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNES DE LAET S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NOtam inhumanitatis incurrerem, Præſtantiſſime atque amiciſſime vir, ſi nihil ad humaniſſimas tuas literas reſponderem: præſertim vero cum Frater meus, in Angliam cogitans, vos ἐν παρόδῳ videre in animum induxerit. De libello adverſus D. Salmaſium in lucem prodituro nihil hucuſque inaudivimus: atque ipſe D. Voetius harum rerum utique ignarus eſt. Accedit quod N. N. plus ſa-

Digitized by Google

ſatis habet quod agat domi ſuæ: quippe cui nunc gemina, ut accepi, incumbit profeſſio. Proinde confictos eſſe opinor hoſce rumuſculos & quidem à malevolis, qui famam & ſplendorem magni illius viri æquis oculis intueri non ſuſtinent. Vale virorum optime, una cum omnibus qui tibi ſunt chari. Ultrajecti VI. Kal. Aprilis, CIↃ IↃCXLII.

Nobiliſſima,

D^æ. MOOR.

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Nobiliſſima Domina,

NEctare dulciores mihi viſæ ſunt tuæ literæ, quibus, quia ſummopere delector colloquio tuo, citius reſpondiſſem, niſi frater meus, qui haſce tibi traditurus eſt jampridem in Angliam cogitaſſet. Hic tibi vitæ meæ rationem ediſſeret, & penetralia animi erga te mei reſerabit. Vix tamen ita me reprimo, ut prorſus ad graviſſi-

mum

mum epiſtolæ tuæ argumentum conſileſcam. Quæris itaque quomodo res meas ordinem ac diſponam, ut minima cum offenſione vitę hujus moleſtias, præſertim calamitoſa hac tempeſtate, tranſmittam. Tametſi vero ſingulari tuæ modeſtiæ atque humanitati acceptum debeo, quod exemplum noſtrum imitatione tua non indignum exiſtimas: tamen , ſi nobis aliquando per Dei gratiam uno eodemque contubernio frui liceret, non dubito quin in tanta animorum ſtudiorumque conſpiratione ad virtutum nos invicem magis excitare poſſimus. Utut eſt, dicam verbo, non quid ſemper aſſequar, ſed quem ſcopum quam proximè attingendum mihi proponam. Viam compendiariam longeque tutiſſimam nobis monſtrat cœleſtis veritatis Cynoſura: ſiquidem optime dictum eſt illud magni Mirandulani Comitis : *Veritatem Philoſophia quærit, Theologia invenit*, *religio poſſidet*. Ne autem longius à propoſito deflectam binas anſas habere res mortalium non immerito cum inſigni Philoſopho Epicteto ſtatuimus : non tamen,

men, ut ille, unam commodam, alteram verò incommodam, verum utramque commodiſſimam, modò recte & ordine arripiantur. Nimirum quidquid ad bene beateque vivendum pertinet, aut ad divinam providentiam, aut ad officium noſtrum referri neceſſe eſt. Ad primnm quod attinet, id unum ago ut iis rebus, quæ extra noſtram poteſtatem ſunt, unica tantum mihi cura ſit, in Deum ſcilicet curas omnes rejiciendi: juxta monitum illud Apoſtoli: *πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιῤῥίψαντες ἐπ' αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν.* Quippe hinc omnis noſtræ inquietudinis origo eſt, quod nimis anxie rerum eventus, qui à ſolo ſummi Numinis arbitrio pendent, volvere animo conſuevimus. Supereſt officium noſtrum; cujus partes ſunt, ea duntaxat, quæ ſub noſtram deliberationem cadunt, & induſtriâ & prudentiâ noſtrâ moderari. Nihil utique nos perinde tranquillitatis arce dejicit, atque prava exempla, & fallaces illecebræ hujus ſeculi: ut jam omittam tædia & moleſtias, quæ conditionem eorum, qui velut in proſcenio hujus

mundi verſantur, perpetuo comitari ſolent. Huic autem malo non aliud invenio expeditius remedium quàm ſtudiorum ſeceſſum. Etenim, quando corruptiſſimis paſſim moribus hodie vivitur, vix eſt ut aliquis tantum ardoris ad virtutem proſequendam in aliis accendat, quantum ipſe qui frequenti hominum converſatione utitur, plerumque de ſuo remittit. Hic verò remotis illis hujus ſeculi præſtigiis, rectius de rebus omnibus judicamus, & quæ prophanis hominum animis admirationem indicunt, tuto contemnimus. Hic licet in otio Muſis opportuno mentem ad altiora erigere, & ſine impedimento ſapientiæ ſtudium capeſſere: de quibus plura in epiſtola typis excusâ, quam ad te mitto. Adjunxi inſuper meam effigiem propria manu ad vivum depictam, quo tibi omni ex parte, quantum fieri poteſt, innoteſcam. Vale noſtri ſexus immortale decus, meque tui amantiſſimam redamare perge. Ultrajecti Kal. April. cIↄ Iↄ c XLI.

Viro

Viro Clariſſimo,

D. JOH. CLOPPENBURGH

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NEc tuo, ut opinor, Vir Reverende, nec meo quidem ſatisfecerim deſiderio, niſi ad doctiſſimas tuas literas pro modulo noſtro reſponderim, ſimulque amicitiam tuam, tam humaniter, tam candide mihi oblatam, ſerio amplecterer. Quod autem à me poſtulas ut de eximia in locum illum difficillimum 1 Corinth. 15. animadverſione tua judicium faciam, id merito ſingulari tuæ modeſtiæ acceptum debeo. Neque enim tantum mihi ſumo, ut ſtylo decretorio tecum agere in animum inducam meum: præſertim verò cum facilius ſit, in tanta judiciorum diſcrepantia, de propria ſententia dubitare, quàm alienæ per omnia aſſentiri. Tametſi non poſſum non magnopere mirari haud mediocrem ingenii tui ad inveſtiganda τὰ ἄπορα ſagaci-

tatem: tamen, quia eorum, quæ juxta tuam explicationem neceſſario præſupponuntur, non æque evidens ubique demonſtratio eſt, non verebor quidquid etiamnum huic menti caliginis obverſatur, liberius expromere. Primum non ſatis ſolide, ſaltem ex hoc capite, probari poſſe exiſtimem, quoſdam ex illis quingentis fratribus, quos obdormiviſſe prædicat Apoſtolus verſ. 6. martyrii coronam conſecutos fuiſſe. Deinde verſum 11. intelligendum eſſe de iiſdem, abnuere videtur ipſa ſeries & orationis contextus verſ. 7. 8. 9. 10. & 11. ubi non agitur de martyribus illis vita modò defunctis, ſed de Apoſtolis tum temporis, cum S. Paulus hæc ſcriberet, reſurrectionem Chriſti prædicantibus. Idem fere dixerim de verſu 15, quando ibidem ex falſa hæreticorum hypotheſi Apoſtolos potius, quàm alios quoſlibet criminis *ψευδομαρτυρίας* argui vero conſentaneum eſt Poſtremo exempla mihi nunc quidem non occurrunt, quibus certo evinci queat verba & phraſin Apoſtolicam ultro admittere hanc interpretationem

nem; nimirum ὃ ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, nihil aliud eſſe quam quoſdam Chriſtianorum olim Baptiſmum recepiſſe, commotos ſcilicet exemplo iſtorum martyrum, qui hanc veritatem proprio ſanguine obſignaverant. Plura non addam; nec quicquam pro theſi mea, aut contra eam nunc allatura; ſiquidem ea vel hoc tantum nomine abunde mihi placet, quod egregiæ meditationi, atque adeo ſanctiſſimæ inter nos neceſſitudini contrahendæ anſam præbuerit. Vale Ultrajecti, cIↃ IↃ CXLI.

Viro Clariſſimo,

ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

APologeticum tuum, Vir Reverende, dilectiſſimeque in Christo Pater, magna cum admiratione perlegi, vicitque expectationem noſtram, & moræ longioris tędium, ſi-

mulatque ad nos pervenit, gratiâ ſuâ abunde penſavit. Quod autem me quoque inter cæteros amicos nobiliſſimi hujus certaminis non ſpectatricem modo, verum etiam judicem deligere volueris, agnoſco humanitatem erga me tuam. Scio equidem non mei eſſe fori de iis, quæ autoritate nituntur, ferre ſententiam; nihil tamen mihi arrogabo inſolentius, ſi te, in re minimè dubia, de adverſario non ignobili triumphare prædicavero. Quis enim non videt te ita pro veritate divina pugnaſſe, ut neque zelo majore quiſquam, neque doctrinâ, nec prudentiâ, nec ſucceſſu hanc cauſam agere potuerit? Magna certè fuit antea apud omnes D. Grotii tum ingenii, tum eruditionis exiſtimatio: nunc verò poſtquam cœpit tàm à ratione ſtudiiſque ſuis, ut antea credebatur, aliena moliri, atque adeo univerſam reformationem, ejuſque primarios Antiſtites acerbiſſimis dicteriis inceſſere, nemo non Grotium in Grotio deſiderat. Porrò autem quàm eſt ridiculum, quàm inauſpicatum, hominem, cui nec cum aliis, nec ſecum (quod tu

egre-

egregiè oſtendiſti) convenit, id ſibi ſumere, ut minimè rogatus, nobis cum Pontificiis & poſſe convenire & debere, ὡς ἐκ τρίποδος (ut ajunt) pronunciet. De morbo D. Molinæi quæ per literas ſignificas, ejus generis ſunt, ut eorum cogitatione non poſſim non vehementer commoveri. Atqui vel imprimis hoc ſolatio utor ea remedia illi divinitus ſuppeditanti (preces inquam ardentiſſimas) quæ vel athletica valetudine potiora haberi debent. Spero tamen fore, ut Deus Opt. Max. mox lætiora largiatur, atque etiam conjugem tuam priſtinæ ſanitati reſtituat. Vale chariſſime Pater, cum omnibus tuis. XIII. Kalend. Febr. cIↃ IↃ C XLIII.

Viro Clariſſimo,

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

O Inſtabilem Eccleſię Dei conditionem! Anne etiam in ***, ubi

ubi aliquandiu, ut Daniel Propheta inter leones, ita in medio hoſtium tuta, & pene ſecura fuit, novas turbas & perſecutiones Reformatis imminere rumor eſt. Id non obſcure ex poſtremis tuis ad D. Voetium literis intelleximus. Hæ ut ut nos graviter afficiant, nihil nobis certe relinquitur, quam ut noſtris precibus Deo cauſam ſuam tuendam unanimiter commendemus: qui facile mala omnia à ſuis avertere, vel, ſi aliter ipſi viſum fuerit, etiam in bonum convertere poteſt. Quæ verò, præter commune iſtud piorum omnium officium, noſtram prudentiam, pietatem, fidem atque conſtantiam requirunt, non injuria multo majores curas in nos derivare videntur. Illud profectò in primis experiuntur fideles verbi miniſtri, qui cum purioris doctrinæ patrocinium ſuſcipiunt, virulentis ac venenatis malevolorum telis petuntur, quę ſi aut declinare aut retorquere conantur, affectibus potius ſuis, quàm veritati aut pietati litaſſe exiſtimantur. Hic tua nuper veritatis adverſus Grotium defenſio, licet omnibus numeris prudentiæ
ab-

abſoluta, non potuit tamen effugere calumniam adverſarii tui. Aleam nunc ſubit eandem *** quoniam nimis (ut putant) aperte *** convincit. At quæ obſecro, cauſa erat, cur ille hac in parte prçvaricaretur? An propter honorem ordinis? Sed vel ideo maxime redargui debuit, quod plus etiam exemplo, quàm peccato nocuerit. Egregie hoc axioma Calvinus in libro ſuo de ſcandalis, ut probe noſti, explodit. Nec Spiritus S. carere nos voluit exemplo Apoſtoli qui S. Petro pede non recto incedenti, publice, ſeu coram omnibus in os reſtitit, imo quod magis miremur, divinis æternumque manſuris monumentis deliquium tanti Eccleſiæ luminis, velut nigro carbone notavit. Hæc quidem liberius in ſinum tuum effudi, quia te nihil eorum quæ propius nos tangunt, celare poſſum. De rebus Sedanenſibus prima occaſione pluribus ſcribere conſtitui. Vale & ſalve una cum D. Conjuge tua Chariſſima. Raptim Ultrajecti. v. Non. April. cIↃ IↃ CXLIII.

Digitized by Google

Viro Clariſſimo,

D. JOHAN. BEVEROVICIO

S. P. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

SI tardius reſpondeo ad ſuperiores tuas literas, Vir Ampliſſime, quam pro expectatione fortaſſe tua, nolim ignores non minimam partem hujus culpæ reſidere vel in mora iſtius amici, cui tuas ad me perferendas tradidiſti, vel in ἀυταρκεία potius tua, quæ, dum omnibus arridet, atque, te etiam autore, nuſquam non tanquam in patrio ſolo habitare geſtit, facile in itinere ſe detineri paſſa eſt. Mihi revera quam primum nacta ſum eximium hoc opuſculum, ita illecebroſum cum ob ſtyli elegantioris venuſtatem, tum ob argumenti ipſius utilitatem viſum eſt, ut non ſuſtinuerim ab ejuſdem lectione priuſquam abſolviſſem, ſpiritum revocare. Valde in cæteris probavi eas rationes, quibus herbarum indigenarum uſum imprimis veſtri ordinis hominibus

bus probare contendis. Spero autem fore, ut tibi tam felix fauſtumque ſit hoc conſilium, quam illud ingenio tuo dignum, atque omnibus eruditæ novitatis ſtudioſis amplexandum eſſe judico. Perge igitur ejuſmodi ſcriptis orbem literarium magis ac magis illuſtrare; ejuſdemque generis plura arcana ad artem medicam recte inſtituendam neceſſaria, ex umbra in ſolem (quod dicitur) educere. Quod autem noſtras literulas longe ſupra eorum meritum laudibus extollis, adeoque primas te inter præclara magnorum virorum monumenta illis decreviſſe ſcribis, incredibile eſt quantopere hac in re à te diſſentiam. Tantum enim abeſt ut lucubratiunculis meis id honoris tribuam, ut iiſdem vix ullam publicæ lucis uſuram concederem, niſi plus aliquoties amicorum efflagitationibus, quam meo judicio obſequendum eſſe putarem. Video quam prolixè te primo vere una cum lectiſſima filiola tua ad nos excurſurum promittas; ſed vide ne meis quoque veſtigiis inhæreas, &, dum ſatis ſalſe morem noſtrum rides, ſimi-

ſimiliter moram interponendo poſtea ejuſdem culpæ inſimulari queas. Vale ſummum Medicorum decus, & ſalutem à me tuis omnibus nunciare ne graveris... Aprilis cIↃ IↃ c x l i i i.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Firmiori fundamento, Vir humaniſſime, noſtra nititur amicitia, quàm ut levioris ſuſpicionis aura tentari, nedum commoveri poſſit. At ſi cauſa noſtra ad ſeverioris juſtitiæ tribunal peroranda foret, vereor, ne ego potius ingratitudinis, quàm tu inhumanitatis, rea peragi poſſem. Scio equidem quam ſis capitalis hujus vitii hoſtis: & profecto eſſem ab omnibus Gratiis aliena niſi jamdudum iſtius rei memoriam plane ex animo deleviſſem. Te verò, ut priſtinam tuam erga nos benevolentiam ſartam tectam conſervare

Digitized by Google

vare velis, etiam atque etiam rogo. Vale & ſalve una cum Domina Conjuge liberiſque tuis lectiſſimis. Ultrajecti prid. Non. Majas cIↄ Iↄ CXLIV.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

VIdeo, Vir Clariſſime, cum ex tua, tum ex Reverendi illius viri epiſtola, quantum apud illum valeas dicendi facultate, qua mihi tam inſignem ejus erga me benevolentiam conciliaſti: ſed, quia hanc minime promerita ſum, te plurimum hic indulſiſſe humanitatis tuæ genio, & quicquid nobis deeſt, gratia ſuppleviſſe facile conjicio. Agitur itaque de tua fide, quam ut illi Atticam fuiſſe probes, Attica, id eſt tua eloquentia omnino opus eſt, quò & ego illi Attico ſtylo ſcripſiſſe videar. Ego verò, tametſi nihil tam illuſtris fidei orthodoxæ Antiſtitis expectatione

tione dignum proferre poſſum: habeo tamen ſatis, quod qualicunque modo hiſce literulis teſtata ſum, quantopere heroicas ejus virtutes venerer ac colam. Plura non addam, ne immemor videar promiſſionis tuæ, quæ mihi ſpem fecit te nobis brevi tui videndi una cum chariſſima familia copiam facturum. Vale, Virorum humaniſſime, & te ſimulque D. Conjugem, liberoſque lectiſſimos, & fratris & meo nomine ſalvere jubeo. Ultrajecti XIII. Kal. Majas cIↄ Iↄ c XLV.

Viro Clariſſimo,

D. PETRO GASSENDO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

ADeo gratioſe me nuper humaniſſimis tuis literis ad ipſius exemplar virtutis effinxiſti, Vir Clariſſime, ut non aliam æternæ mei memoriæ ſtatuam decerni poſtularem, ſiquidem hic gratiæ ac veritati per omnia

mnia bene conveniret: verum quando te, cętera acerrimum veritatis vindicem, vel famæ blandientis aura, vel nimio quodam in nos ſtudio eò abductum intelligo, ut in meis laudibus cumulandis animi potius tui candorem, quàm meam effigiem expreſſeris, non leviter in genium τῆς σῆς φιλαληθείας peccarem, niſi te hoc qualicunque errore quamprimum liberarem. Video te noſtram de politioribus virginum ſtudiis diſſertatiunculam tam benevole excepiſſe, ut inde non parum tuæ de me exiſtimationi acceſſerit. Atqui, quid obſecro in hoc ſcripto magnopere prædicandum, præterquam quod cauſam liberalem, &, meo quidem calculo, æquiſſimam, quantum per modeſtiam licuit, acriter agere conata ſum? Illuſtre verò tui in veram ſapientiam amoris argumentum eſt, quod etiam in noſtro ſexu qualemcunque ejus ſcintillulam adeo non contemnas, ut eam vel inſigni tuo favore fovere, atque inflammare non dubites. Quare tametſi variis de cauſis nihil literarum ad extraneos dare jam ante in animum induxerim:

xerim:

Digitized by Google

xerim : tamen, quia merito te virtus tua, ſummaque benefacta in univerſum orbem literarum collata, de horum numero eximunt, omnes mihi Gratias iratas haberem, ſi non aliquo ſaltem monumento teſtarer, quantopere mihi gratuler, quod vitæ meæ inſtitutum ſuffragio tuo comprobare dignatus ſis. Paucis equidem (quando τὸ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν, τοῖς σοφοῖς ἀπαρέσκειν ἐστὶ) boniſque placere cupio, tibi vero imprimis, quem ego tot armis ac copiis inſtructum video, ut, quemadmodum nuper antiquæ philoſophiæ decus ſuum egregie aſſeruiſti : ita, ſi opus ſit, communem bonarum artium ſive literarum cauſam contra profeſſos ejus hoſtes, aut certe fœminei nominis contemptores tutari facile poſſis. Vale. Ultrajecti XII. Kalend. Jan: cIↃ IↃ C XLIV.

Viro

Digitized by Google

Viro Clariſſimo,

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

VLtro meipſam neglecti officii ream perago, Vir Reverende, chariſſimeque in Chriſto Pater, quotieſcunque in memoriam revoco te literulas noſtras, quantumvis rerum inanes, non modo non dedignari, verum etiam, quę tua eſt in nos indulgentia, non raro de earum raritate mecum expoſtulare. Cæteroquin, cum nihil eſt quod tua cognitione dignum arbitrer, neſcio quis metus in cauſa ſit, quo minus auſim curas tuas graviores interpellare. Neque enim ſatis mihi perſpectum eſt, qua ratione familiaritatem in ſcribendo nimiam, & reverentiam, quam tibi jure debeo inter ſe conciliare poſſim. Facile itaque à te impetrabo, ut, quidquid hîc admiſſum eſt, in benigniorem partem accipias. Quæ de ſtatu *** nuncias, uti conſilia

auxiliaque humana exuperant, ita in cogitationem venerationemque divinæ Clementiæ nos adducere, imo rapere merito debent. Utinam harum rerum occaſione reliquæ ** Eccleſiæ ſingularis illius gratiæ, quam Deus tantum ſuis impertit, ſerio reminiſcerentur; neqne eam ulla machinatione Sathanę, qui ſalutarem hujus doctrinæ lucem non ſuſtinet, obſcurari paterentur. In magna expectatione ſumus Operum Philoſophicorum Cl. D. Molinæi, cujus virtus, poſt tot calamitates, Solis inſtar nebulam perrumpentis, clarius effulgeſcit. Quod autem ea nomine ſororis meę (quemadmodum innuis) ſe mihi ſiſtent, id honoris tametſi minime promerita ſum: tamen fieri nequit, quin mihi omnia, quæ ab ejus mente manuque proficiſcentur, futura ſint gratiſſima. Deus Opt. Max. te in ſummum decus ac præſidium Eccleſiæ ſuæ diu ſervet. Materteræ ac frater meus te una cum D. Conjuge tua amiciſſima, quam officioſiſſime ſalutant. xv. Kal. Jan. cIↃ IↃ c xl i v.

Viro

Viro Clariſſimo,

D. SIMONDS D'EWES

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

LIteras tuas, Vir Illuſtris, & nivei candoris genium, & politioris humanitatis auram ſpirantes hilari, ut par erat, fronte jampridem accepi. Nec profectò commiſiſſem ut tam diu reſponſum noſtrum deſiderare potuiſſes, niſi, non unâ de cauſa, jam ante conſtituiſſem perrarò indigenis ſcribere, exteris verò rariſſimè. Attamen, cum nuper ex Nobiliſſimo ſpectatæque fidei viro D. Stricklandio intellexiſſem, quantum tu dignitate omnigenâque eruditionis laude excelleres, virginalis verecundia (cui alioqui haut poſtremas concedere ſolemus) tuis virtutibus ὁμιληλικαῖς tanquam κρατίσταις cedere non erubeſcit. Harum itaque in cogitatione defixa, calamum avidè arripui, quo cultum illis & honorem, quem ſuo quaſi jure poſtulant, per literas defer-

rem. Huc quoque non leviter me impulit æquiſſima tua de noſtro ſexu ſententia, quam utinam ego tam facilè meo exemplo (ut tu quidem nimis benignè judicas) quàm rationibus comprobare poſſem. Quod autem ſcribis eruditiſſimam Matronam D. Bathſuam Meckinſiam tam magnifice prædicaſſe meam in ſublimioribus ſtudiis induſtriam, atque adeo te incredibili accenſum fuiſſe nos alloquendi deſiderio, id totum cum immeritæ ejus erga me benevolentiæ, tum & tuæ in aſſentiendo facilitati ferimus acceptum. Eam quippè literarum gloriam mihi attribuis, quam ſi ultrò admitterem, in veritatis ac modeſtiæ leges graviter peccarem. Veruntamen non ibo inficias me rebus optimis juxta ac maximis, licet captum meum aliquando ſuperent, magnopere delectari. Quare cave exiſtimes me Reipublicæ veſtræ concuſſione parum affici, pro cujus ſalute preces noſtræ militare non deſinunt. Rem igitur mihi feceris longè gratiſſimam ſi quicquid deinceps ab Ampliſſimo ſanctiſſimoque veſtro ordine & in togâ & in ſago præ-

præclarius geſtum fuerit, nobiſcum ejuſdem cauſæ conſortibus (prout ultrò polliceri dignâtus es) communicare non graveris. Vale Muſarum antiſtes incomparabilis, una cum D. Conjuge tua generoſiſſima, cui ut meis verbis ſalutem plurimam nunciare velis ſubmiſſè rogo. Ultrajecti prid. Kal. Novemb. cIↃ IↃ C XLV.

Viro Clariſſimo,

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

LIteras tuas accepi, Vir Reverende, ſed, quem mihi de meliore nota commendaveras, verbi divini Miniſtrum nondum videre contigit. De nugarum mearum editione, quam etiámnum adeo ſuades, tametſi nihil certi hucuſque conſtituerim: tamen, quia ſic tibi viſum eſt, non ſuſtineo conſiliis tuis à tam niveo & amico pectore profectis obſiſtere diutius.

Quoniam verò non exigua pars eſt literarum, quæ nihil præter inanias verborum habent, potiores, quoad fieri poterit, ſeligendas, & ad te tranſmittendas curabo. Tu autem plectes, formabis, reformabis prout tibi collibitum fuerit. Idem tibi jus eſto in hanc, quam ad N. mitto, epiſtolam, & ſiquid ſit, quod ſuſpiceris eum jure poſſe offendere, ſpongia deleas, & deinde obſignatam ipſi reddere ne graveris, rogo. Vale, Vir amiciſſime, & te una cum Domina Conjuge tua ſuaviſſima quotquot ſumus quam officioſiſſimè ſalvere jubemus. Ultrajecti IX. Kalend. Jan cIↄ Iↄ CXLVI.

Viro Clariſſimo,

D. LAMBERTO GORIS

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

PErjucundæ mihi fuerunt literæ tuæ, Vir Ampliſſime, ex quibus inſignem tuam erga nos benevo-

volentiam facile perſpexi. Huic enim debeo, quod mei tam diuturnam tamque ſingularem, quam ego ſane à meis meritis ſperare minime potuiſſem, retinueris memoriam. Utique ab omnibus Themidis veſtrę ſacris aliena forem, ſi doctrinæ ac virtutum laudes, (quas tu quidem mihi tribuis, verum conſcientia mea non agnoſcit) meo quaſi jure vel poſtularem, vel admitterem. Quid enim aliud juſtitia, quàm (ut Philoſophi verbis utar) ἀρετὴ ψυχῆς διανεμητικὴ τὸν κατ' ἀξίαν? Quod autem Vir Reverendus D. Smith pro inſigni ſuo in nos affectu, tam præclara tibi de meis ſtudiis non ſolum confirmavit, ſed etiam perſuaſit, non adeo miramur; ſiquidem te facile adducere paſſus es, ut crederes non eſſe illud literarum faſtigium inacceſſum alienæ virtuti, quo te tua jam pridem feliciter evexit. Quantum vero tu in hoc genere excellas, ſatis oſtendit tua, quam ad me nuper miſiſti, doctiſſima Commentatio: quo nomine cum ob animi tui in nos propenſitatem, tum ob ipſius muneris præſtantiam me tibi plurimum devinctam

eſſe profiteor. Vale vir humaniſſime; & amiciſſimam D. Conjugi tuæ ſalutem ex me annuncies, rogo. Ultrajecti. v. Kal. Febr. cIↃ IↃ c XLVI.

Viro Nobiliſſimo,

D. SIMONDS D'EWES

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Redditæ mihi ſunt literæ tuę, Vir humaniſſime, ex quibus, quantopere Muſarum gratiam gloriamque depereas, facile perſpexi. Id verò maxime teſtaris, generis ſplendorem fumoſaſque imagines non ſatis familiæ tüæ ornamento fore ratus, niſi & D. Conjugi tuæ filiabuſque generoſiſſimis literarum decus accederet. Macte igitur tam præclaro conſilio; & quemadmodum vulgi vocem moriſque recepti tyrannidem contemnere cœpiſti, ita, ſi tam feliciter auſpicatis inſiſtere perrexeris, & de invidia facile triumphabis, & illuſtria ac domeſtica eru-

Digitized by Google

eruditæ virtutis exempla ſexui noſtro ad imitandum propones. Vale Nobiliſſime Muſarum Patrone, atque illuſtri familiæ tuæ ſalutem ex me officioſiſſimam annunciare ne graveris. Ultrajecti v. Kal. April. cIɔ Iɔ c XLVI.

Viro Clariſſimo,

D. LUFFRIDO OSTERWICK

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NOn raro ſolet mihi accidere, Vir Ampliſſime, ut ſexus atque ordinis noſtri ſubnixa immunitatibus, parcius reddam id genus officii quod amicorum litteris debetur: verum cum tam eximia ſit tua erga nos humanitas, ut vix inſignem ruſticitatis notam effugerem, niſi eidem aliqua ex parte reſpondere conarer, committere nolui, ut meas, quas avide expectas, literulas deſiderares diutius. Quod autem ex ſermonibus meis, cum nos ſuperiori æſtate inviſeres, non mediocrem

voluptatem te cepiſſe ſcribis, ejuſque veſtigia animo etiam memori proſequeris, id benevolentiæ jure tribuo. Ex eo enim fonte promanant tot illuſtrium præconiorum tuorum rivuli, quibus nomen meum, non dicam aſpergis, ſed quam largiſſime perfundis. Nec aliunde proficiſcitur tuum, haud vulgare Muſas noſtras promovendi ſtudium, cujus ἀναμφισβήτητον τεκμήριον munus ſane egregium extare voluiſti. Et ut ad ſummam beneficentiam nihil reliquum faceres, omnia inſuper nobis polliceri non dedignaris. Utinam mihi eſſet in promptu eam referre gratiam, quam me tibi ſemper habituram profiteor. Tragœdia illa, quæ hominem, cujus in tuis literis meminiſti, in ſuas partes pertraxit, atque etiam nunc miſere irretitum detinet, nondum ſuam καταστροφὴν abſolviſſe videtur; eo tamen nunc loco eſt, ut ab ea ſatis tuta ſit innocentia, nec poſſit niſi ipſis autoribus ſuis afferre detrimentum. Vale Vir Præſtantiſſime, tibi, D. conjugi tuæ Matronæ lectiſſimę de felice partu, mihique cognomine magnopere gratulor, ſimulque

que ſalutem ipſi amiciſſime remitto. Ultrajecti cIↄ Iↄ c xlvi. Id. Aug.

Viro Clariſſimo,

D. LUFFRIDO AB OSTERWICK

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

VAriæ occupatiunculæ, Vir Ampliſſime, quibus paſſim detineri ſoleo, cauſæ fuêre, cur tardius binis tuis literis humaniſſimis reſpondeam. Librum N. N. una accepi, quem ut ego primum luſtravi, ejus commatis eſſe duxi, ut eo Muſæum tuum omnis generis autoribus inſtructiſſimum ſpoliari minime debuiſſet. Verum quando aliter tibi viſum eſt, eum etiam grato animo amplectar, lubenſque ad meorum numerum adſcribam. Quoniam verò ſummam inter meos Theologos orthodoxos concordiam tueri ſtudeò; æqui bonique conſules; ſi paradoxo huic capiti locum deſignem inter eos, qui propter remotum atque in-

ſo-

ſolens inventionis genus umbræ inſtar (ut in picturis fieri ſolet) ſolidioris veritatis pulchritudinem magis eminere antitheſi quadam faciunt. Etenim (ut ſententiam de hoc ſcripto meam, uti poſtulas, expromam) quæcunque Cabaliſtarum in morem, divina juxta atque humana ad Matheſeos, Grammaticæ ac Logicæ ſuæ regulas exigit, & mirabilia inde arcana eruere ſatagit, lectu non plane forent injucunda, ſiquidem fas eſſet (ut in proverbio eſt) de ſublimibus nugari. Jam vero hę artes qualemcunque etiam novitatis ſpeciem induant, jamdudum, ut optime noſti, ludibrium debent orbi Chriſtiano, omnibuſque recte philoſophantibus. Quod autem purioris doctrinæ ac vitæ homines, quos Puritanos vocant, ita nobis deſcribit, ut eos ne quidem in pariete depictos vidiſſe credideris, neſcio utrum ignorantiæ, an malitię potius tribuendum ſit: ſed te moror. Vale, Virorum optime, & ſalutem plurimam Dominæ Conjugi tuæ matronæ lectiſſimæ à me annuncies rogo Ultrajecti III. Non. Octob, cIↃ IↃ C XLVI.

Viro

Viro Clariſſimo,

ANDREÆ RIVETO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

POema Lugubre, cujus memineras in poſtremis tuis ad me, literis, tardius, uti video, quam opinabare, mihi redditum eſt. Quod autem judicium meum requiris in re, quaſi levato, ut dicitur, velo, jampridem judicata, longius certe ab hac provincia me removerem, niſi animum mentemque noſtram (ut cum Medicis loquar) in conſenſum traheret ἡ συμπάθεια hallucinantis amoris erga me tui. Ego revera ſive materiæ gravitatem, ſive venæ affluentiam, ſive tractandi modum ad pietatem plane compoſitum, ſive genuinos veſtri Idiomatis lepores, quibus matronale decus orationi conciliari ſolet, accuratius perpendo, id ſatis mihi perſpexiſſe videor, haut facile ipſos Poëtas laureatos, quos hodie Gallia veſtra tantopere admiratur,

tur, parem gloriam in ſimili argumento relaturos. Sic extra omne obſequium pronuncio, tametſi gratiam ac favorem illius Principiſſæ me non mediocriter captare libere profiteor. *** heroicam in Religione conſtantiam nunquam pro merito ſatis prædicari poſſe juxta mecum nemo non fateri debet; eoque magis, quod hanc virtutem in ſexu noſtro rarius eminere contendunt morum Magiſtri. Proinde non dubito quin tam illuſtre exemplum viris etiam Principibus, quorum non pauci ſub eodem cœlo nati à veritate defecêre, vires animumque ſit additurum. D. Molinæam ad nos adſpirare gaudeo, ac mirum eſt, quantopere in commune hoc votum conſpiremus utrinque. Porro quid Medicus ille in perſanando parente Cl. D. Molinæo præſtiturus ſit, magnopere ſcire deſidero. Spem omnem pene exuperant ea, quæ de reſtauranda Academia Sedanenſi memoras; deque benevolentia *** erga D. Affinem tuum, atque Eccleſiam Reformatam. Quæ, ſi modo ſine ſchemate politico peragantur, aurea nobis ſecula

in

in ferreo hoc ſeculo promittere videntur. Vale, Chariſſime in Chriſto Pater. Te tuamque Conjugem amiciſſimam in longæva ac viridi ſenecta diu nobis ſervet ſummus rerum Arbiter & tandem ſero vos reddat Olympo, Matertere ac Frater meus juxta mecum vos quàm officioſiſſime ſalutant.

Viro Clariſſimo,

JACOBO CRUCIO

S. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

QUamvis vitam in ſolitudine tranquillam, inque otio umbratili ſubobſcuram degere, jam pridem in animum induxerim, atque etiamnum ſeriò mediter, Vir ornatiſſime, vel quod peculiari quodam genii ductu eò propendeat animus, vel quod aliter non ferat ſtudiorum meorum ratio: tamen ab omni humanitate aliena forem, ſi odio lucis in quam me pertrahere voluiſti, ad amiciſſimas tuas litteras

ras

Digitized by Google

ras, reſpondendi vices longius protraherem. De facie quidem mihi ignotus es hactenus : verum ab ea parte , qua maximè cenſeri debes , jam antè apud nos quoque fama, ac ſcriptis tuis inclareſcere cœpiſti : Adhęc S. S. Theologiæ Profeſſor Voetius, vir fide omnium digniſſimus, te mihi tuis coloribus talem depinxit, ut non ſolum cum amico apprimè erudito, verum etiam pietatis cultore eximio , per haſce litteras agere liberius non dubitaverim. At quotieſcunque ad tuas oculos converto, unde potiſſimum telam hanc orſura ſim, neſcio : adeò me laudibus , encomiiſque tuis obruiſti, ut iis amoliendis, quantum ad modeſtiæ meæ partes tuendas ſatis ſit, neutiquam mihi videar ſufficere. Nullum ſane virginalis verecundię ſenſum retinerem , præſertim cum ſatis ſuperque conſcia mihi ſim meæ ſupellectilis, ſi tam magnifica præconia, ac invidendas voces , detecta ut ajunt fronte , admitterem. Grandior eſt uti video orationis tuæ character, quàm ut coarctari ſe patiatur intra mediocritatis noſtræ anguſtias. Quod de Phy-

Phydia ſtatuario Græcorum celeberrimo, memoriæ proditum eſt: eum ſcilicet Divis, quàm hominibus effigiandis fuiſſe aptiorem, hoc in te quoque quàm optime quadrare, non immeritò dixerim. Et quemadmodum ille Palladem, non ad vivum, prout fides ejus, reique veritas exegiſſet, ſed ex mirabilis artis ſuæ præſcripto effinxerat, omnium pulcherrimam: ſic tu nobis ingenium potius tuum, quàm meam effigiem expreſſiſſe videris: in hoc uno tamen diſſimillimi, quod ille pernicioſo errore imponeret aliis, tibi autem impoſitum ſit aliorum errore, nempe amicorum rumuſculis. Ne vero oleum, & operam te perdidiſſe exiſtimes, non committam ut ignores, quàm acres ſubjeceris animo meo ſtimulos, quamque præclarum mihi exhibueris typum, ſive exemplar, ad quod deinceps me, meaque ſtudia componere valde cupio. Porrò incredibile eſt, quàm volupe mihi fuerit ex te intelligere, quanti pietatem facias, quanti modeſtiam. Equidem præſtantiora noſtri ſexus ornamenta nulla agnoſco, quæ ubi non ad-

P ſunt,

Digitized by Google

ſunt, ſcenæ & ambitioni inſervit, quidquid ſapientiæ nomine venit. Hæ enim virtutes noſtri officii cum primis eſſe docent, quantum ſcimus in omni vita profiteri, quantum verò neſcimus, ſubmiſſo animi ſenſu agnoſcere. Et quanquam non inficior nos divinæ clementiæ munere, longè felicius in hoc Chriſtianæ Philoſophiæ ſtudio verſari, quàm ulli ethnicorum, natura duce, contigit, tamen eam quam mihi præ tot, tamque illuſtribus nominibus palmam tribuis, verecundè amolior. Nimis profecto rebus meis confiderem, ſi ad famæ immortalitatem, quam illis præclara ſua molimina peperêre, aſpirare auderem. Porro quid hoc ſeculo videri poſſit mirabilius, quàm quod in tanta mundi caligine, ejuſmodi fœminæ exſtiterint, quæ tam paucis mediis inſtructæ, tamque tenuibus provocatæ præmiis, ad politiores litteras, honeſtaque ſtudia mentem erexerint. Nec tantum ſcientiarum, artiumque liberalium gloria, ſed & animi magnitudine, ac modeſtia, affectuum moderatione ſingulari, ſummaque in rebus agendis pru-

prudentia, excelluêre: adeò, ut eas hodie Orbi Chriſtiano non exiguam & ruboris, & æmulationis materiem reliquiſſe, nemo dubitare queat. Ita nimirum DEO noſtro viſum eſt, domeſticos ſuos ſæpius confundere, alienigenis virtutibus, & quaſi è tenebris lucem quæ nos tenebrarum arguat in medio clariſſimæ lucis, educere. Quod autem vitæ meæ inſtitutum, cujus olim auctore, ac directore τῷ ἐν μακαρίτοις Patre meo, fundamenta jecimus, ſuffragio tuo comprobare dignatus ſis, eſt quod magnopere mihi gratuler, vel ideo maximè, quia hoc velut tibicine, meas rationes, quibus & noſtro ſexui, ad ſacra hæc tractanda aditum patere ſtatuimus, adverſus quorundum ſiniſtras opiniones ſtabiliri arbitror. Cæterum conſolationem, quam tibi, quo meo dolori ſuper Chariſſimæ meæ parentis obitu concepto, medicinam faceres, ſubjicere placuit, eò avidius ſum amplexa, quod eam, & per omnia fere cœleſtis veritatis auram ſpirare, & ab amico candido, ac veræ Religionis myſta proficiſci ſentiebam. Quocirca in-

gratiſſima ſim mortalium, niſi ejuſmodi officiis provocata, me tibi plurimum debere teſtificarer. Vale vir humaniſſime, & ne quid decedat tuæ erga nos propenſitati, & per favorem ut cœpiſti errare, & per errorem favere perge. Ultrajecti, III. Non. Januarias cIↃ IↃ c xxxVIII.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

POſtremis tuis, Vir Reverende, nihil mihi accidere potuiſſet gratius, tum quia geminam ſpirabant antiquitatem, tum etiam quia affectum erga me tuum eximii muneris quodam veluti auctario teſtificabantur. Effeciſti ſanè obſervatione tua doctiſſima, ut nemo in poſterum dubitare poſſit amplius, quiſnam fuerit ille tantopere quondam decantatus, maximiſque viris quæſitus nummus ſerratus. Nec

Digitized by Google

Nec parum luminis fœnerari Hiſtoriæ videmus à tam ſolida atque perſpicua inſcriptionum explicatione. Utinam Deus Opt. Max. ita prę̨claris ejuſmodi tuis faveret lucubrationibus, ut brevi fruerentur publicæ lucis uſura. Nuper meam in ære cælavi effigiem cujus exemplum una cum libello recenter edito ad te mitto: quod ut boni conſulas vehementer rogo. Vale & ſalve, Vir ornatiſſime, cum tuis Chariſſimis omnibus. Ultrajecti VI. Idus Maji cIↄ Iↄ CXLI.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

MAjora ſunt, Vir Reverende, tua in me nuper collata beneficia, quàm ut verbis tantum gratias tibi agere aut velim, aut debeam. Enimverò, præterquam quod ταμιεῖον meum inſigni theſauro locupletaſti, et-

tiam mentis meę tenebras doctiſſimis tuis litteris, quibus orbem antiquum illuſtras, diſpuliſti. Quid eſt igitur quod ego remunerationis loco reponam? Nihil nunc quidem ad manum eſt præter verſiculum, non æri, vel auro, ſed vitro fragili inſculptum. Levidenſe fateor munus: cui tamen gratiam facile apud te conciliabo, ſi id ipſum velut æviternæ amicitiæ noſtrę teſſeram accipere non dedignaberis. Quod autem ſpem nobis injiciis de Batavicis tuis propediem in lucem edendis, eſt quo vehementer lætemur. Valde equidem mihi optarem commodam ad vos excurrendi occaſionem, ut aliquando inſtructiſſimum Theſauro - phylacium tuum coram luſtrare queam: Verùm, quando nihil certi de re incerta polliceri poſſum, non mediocri voluptati fuerit qualemcunque ejus imaginem in ſcriptis tuis contemplari. Vale, Vir Clariſſime, & à Fratre meo plurimum ſalve. Ultrajecti v. Non. Apr. cIↃ IↃ c XLIII.

In calice Cryſtallino non Adamantis cuſpide, ut papilionis quod adjecit parer-

rergon, ſed novo & raro artificio elegantiſſimo latoque litterarum ductu hæc gemino orbe inſcripſit.

In operculo: Hilaris cupis eſſe ſodalis?

In ipſo calice: Pallada cum Baccho ſi benè jungis, eris.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NIhil mihi, Vir Reverende, tua antiquitate viſum eſt antiquius. neque aliud munus, quod perinde nobis, tum novitate, tum raritate placuiſſet, mihi mittere potuiſſes. De referenda verò gratia quam tibi nunc habeam hoc nomine maximam, non multum fateor me laborare, quando nihil inter utrumque (ſi qua Tullii autoritas eſt) intereſſe putandum eſt. Quod tamen eo non affero, quo nomen (id enim ultrò profiteor) minuerem: ſed ut hac ratione gratiam tibi & ſemper ha-

bendo referre & viciſſim referendo habere poſſim. Sunt autem revera in hoc ſcripto (ut ad doctiſſimum tuum Commentarium revertar) non pauca quæ magnopere mihi tuos theſauros viſendi deſiderium auxiſſent, niſi jampridem perſpectum habuiſſem quam non vulgare aut humile oporteat eſſe quod Smithium noſtrum delectat; aut ſi quid forte per ſe tanti non ſit, nihil obſtare quo minus ab æſtimatione tua pretium ac ſplendorem mutari queat: cujus rei ſpecimen nuper dediſti in diſticho elegantiſſimo quo effigiei noſtræ & formam & gratiam quam ei ars mea negaverat, conciliare voluiſti. Vale. Ultrajecti, IV. Kal. Febr. cIɔ Iɔ c XIV.

Frater meus te peramanter ſalutat, idem & ego facio.

Viro

Viro Nobiliſſimo,

D. CONSTANTINO HUGENIO

S. P. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

NE putes, Vir Illuſtris, te ſerò miſiſſe hoc munus perquam eximium; cum ejus generis ſit, ut nunquam non gratiſſimum advenire potuerit. Deſiderium quidem ſui diuturniori morâ nobis non parum auxerat: verùm id tandem numeris harmonicis abundè explevit. Gratulor autem nobis inprimis quod genti noſtræ quæ apud exteros penè ἄμουσος audire ſolebat, decus ſuum egregie aſſeruiſti. Ego certè nihil non utilitatis hinc mihi polliceri auſim: quia hoc κειμήλιον amicâ manu vicinæ noſtrę nobiliſſimæ nobis offerendum curaſti; cujus ope auſpiciiſque facilior ad hæc ſacra aditus patebit. Non equidem ſic Stoæ faveo, ut non libenter fatear hâc Pathodiâ me ſummoperè commoveri: quod uſu maximè cognovi, cum non ita pridem

Digitized by Google

unà cum Sirene noſtra mirabile quoddam ejus ſpecimen pręberes. Spero itaque fore ut eadem conciliatrice cum Polymnia aliquando redeam in gratiam, vel invitâ, quod dicitur, Minervâ. Quicquid ſit, tametſi noſtra Muſa D. Swaniæ numeris nondum ſatis bene conſonet, nimirum velut anſer olori: optimè tamen tum voce tum mente conſpiramus ad gratias tibi agendum quàm poſſumus maximas: illa quod præclarum hoc opus ejus nomini inſcribere, ego vero quod meum in codicem tuum referre volueris. Vale. Ultrajecti xv. Kal. Jan. cIↄ Iↄ c xlvii.

Viro Clariſſimo,

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

SI Oratorum ille maximus Tullius nunquam ad dicendum, ut refert Plutarchus, ſine metu acceſſit, non mirabere, Vir Reverende, quod

Quod ego ancipiti, ac cunctanti animo in publicum prodire patior id genus epiſtolarum quæ tametſi apud amicos tum ob ſermonis privati familiaritatem, tum ob affectus ac cultus mei erga eoſdem teſtificationem facile gratiam aliquam invenerunt: tamen aliis, qui hæc tanquam aliena intuebuntur, parum voluptatis fructuſque allaturæ ſunt. Non equidem ignoro quantum tu iiſdem ponderis addere tuo calculo ac commendatione valeas: verum quia in tantâ ingeniorum animorumque diſcrepantia vix eſt, ut non in quorundam reprehenſionem incurrant, id caveas rogo, ne pluſculum indulgentię tuæ genio obſecutus, de cenſuræ gravitate nimium remittas. Plura non addam, quoniam Frater meus, qui hanc tibi traditurus eſt, de his coram. Vale & ſalve, Vir amiciſſime, & ſtudiis meis, ut ſoles, fave. Ultrajecti v. Non. Maji. cIↄ Iↄc XLVII.

Viro

Digitized by Google

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

NOn leviter in humanitatis leges peccarem, Vir Clariſſime, niſi me tibi plurimum debere profiterer, quod adeò benevolam recentemque noſtri memoriam fovere pergis; cujus munus egregium, quod mihi non uno nomine fuit gratiſſimum, πικμήρλον eſſe voluiſti. Acceſſit celebris illius Matronæ carmen minime inelegans; cui libenter ejuſdem generis ἀντίδωρον reponerem: verum cum hoc frigus in præſentiarum & calamum & Muſæ noſtræ venam conſtringat, hanc ſaltem effigiem, quàm à me petiit, ipſi, ſi videtur, cum excuſatiuncula tradendam curabis. Habes hic verſiculos meos in laudem Nobiliſſimæ Dominæ Swaniæ ex tempore conſcriptos, & quidem Leydæ non ſatis emendate typis excuſſos, me plane inſciâ, ne dicam, invitâ: ſed,

ſed, quia jacta eſt alea, remedium huic malo nullum invenio, niſi de novo recudantur una cum reliquis noſtris lucubratiunculis; quod D. Spanhemio ſignifices, ſimulque ſalutem à me amiciſſimam nuncies, etiam atque etiam rogo. Vale & ſalve à nobis omnibus cum Domina Conjuge tua Liberiſque lectiſſimis. Ultrajecti XIV. Kal. Febr. CIƆ IƆ CXLVIII.

Viro Nobiliſſimo,

D. CONSTANTINO HUYGENS

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

QUanquam ob eminentiam virtutum tuarum, ſive publici quod ſuſtines muneris dignitatem ab omnibus officia expectare jure debeas, Vir Ampliſſime, mavis tamen benefaciendo aliis, quam tibi debita accipiendo, magnus haberi. Atque ut tantum æs alienum conflandi author ego ſim, præſertim cum ſolvendo non ſim,

Digitized by Google

ſim, haud facile conceſſerim. Petieram quidem à Fratre meo, cum Hagam eſſet profecturus, ut te cum tua familia meis verbis quam ſtudioſiſſime ſalutaret: attamen non fuit animus te his ludicris, quæ otio gaudentes ſaltem curant, implicare; negotiis nimirum graviſſimis aſſiduo occupatum. In eo tamen quod cum artes omnes, tum & pingendi peritia te penes ſuum habeant domicilium; atque adeo à te quoque earum auxilia eſſe petenda, fratrem non utique fefellit opinio. Utcunque verò res accidit, non ignoro tibi totum deberi, quod, ſiquid in nobis requiri poterat, urbanitate tua ſuppleveris. Porro laudes quas in me confers ὑπερβολάδην, admittere, neque ex animi ſententia, neque ſatis verecundè poſſim. Nec tamen inficias ibo jucundum mihi fuiſſe laudari à viro, non tantum ſummè laudato, ſed & laudari ante alios digniſſimo. Quanti verò tua ſemper fecerim, quam nihil tritum aut vulgare ſonet quidquid à te proficiſcitur, non hic conabor referre: quippe virgini magis decorum eſſe duxerim, iſta ſilendo

do mirari, quam memorando aliis admirationem excitare. Denique carmen meum, populari, inquam, idiomate conſcriptum, quam multis nominibus tibi ſit obſtrictum, quod cenſorem tam benignum egeris, plus ſatis agnoſco, & licet in extenuationem culpæ, quod ſcilicet, invitis, ut ajunt, Gratiis fruſtra litarim, non pauca afferre queam, acquieſco tamen, quia tibi non diſplicuiſſe, ſatis amplum mihi theatrum eſt. Scimus enim quid hac in parte olim præſtiteris, quam longe ſupra vulgus poëtarum caput extuleris, velut

——altus Olympi
Vertex, qui ſpatio ventos nubeſque reliquit.

quocirca in ea, quam inter nos inſtituis, comparatione à te haud leviter diſſideo. Vale Virorum humaniſſime, & æthereo quemadmodum cœpiſti amore, ut proſequaris virtutum tuarum peramantem, valde exopto. Ultrajecti, cIↄ Iↄ c xxxvi. Jul. 23.

No-

Digitized by Google

Nobiliſſimæ, & ſine exemplo Virgini,

ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN.

ADOLFUS VORSTIUS ÆLII F.

εὖ πράττειν.

IAm biennium eſt, Domina, quod nec Vltrajectum viderim veſtrum, nec te, maternæ mihi urbis ſydus ſplendidiſſimum. Tum verò, quod mirandum multo eſt magis, nihil intereà loci utrinque datum litterarum, quo cœptæ pridem inter nos amicitiæ ſacroſanctum illud fœdus firmaretur. Quid igitur? patiemurne eam ſic intercidere? Μὴ γένοιτο, ὦ ζῶ φίλιε. *Scribo proinde in præſens, & Deum principem, qui omnem hunc regit mundum, teſtor, nihil meo in te affectui, nihil tuarum venerationi virtutum, tam pertinaci ſilentio deceſſiſſe; quin augeri hæc indies potius ac creſcere in nobis, tacitis ſimul augeſcente incrementis divini ingenii tui cultu profectuque. Quod uti credas, mitto ejus rei pignus certiſſimum, Orationem meam, quam in funere viri & amici ſummi, Petri Cunæi, hiſce diebus recitavi. Suſcepe-*

ceperam equidem id oneris non tam ulla eloquentiæ fiducia, quàm pietatis profeſſione erga defunctum. Quamquam autem affectui plus debeant, quam arti, aut Rhetorum μυροθηκίοις, quæ diximus; uſque eo tamen nonnullis meorum amicorum placuerunt, ut publici ea juris facienda eſſe exiſtimarent. Dedi hoc quoque ipſum memoriæ hominis amiciſſimi; cui, ut vides, noſtratium poëtarum nobilium chorus parentare mecum voluit. Vtinam & tu, poëtria non infelix, inter hoſce comparuiſſes, atque ipſo oſtendiſſes opere, te non erectas modò noviter Academias, ſed Academiarum etiam exſtincta præclara lumina æternitati conſecrare poſſe. Inhorrui nuper, cum te, Virginem delicatulam, & quam decent egregia atque polita omnia, ſeveriſſima quæque ſtudia, & ſpinoſa inſuper, tractare intellexi. Vtque, quod res eſt, dicam, obſtupefecit me non vulgariter σύλλαβος ille, cum imagine tua inſertus victuro poëmati Belgico viri maximi, nec citra verborum honorem mihi nominandi, Iacobi Catſii, quo varias atque inuſitatas induſtriæ, doctrinæque tuæ dotes complexus is eſt. Deus bone! tene Virginem intactam, nul-

Q lum

lum propemodum genus diſciplinæ ſinere intactum? ipſumque adeò ſcientiarum orbem invadere univerſum? Relinque, Domina, relinque, quæſo, ſexui noſtro aliquid, & noli ingenio tuo, quanquam capaciſſimo, imperare nimium. Ἐπὶ πᾶσιν μέτρον ἄριστον. Utique litterarum quoque, ſicut aliarum rerum omnium, quædam intemperantia eſt. Cum tamen ad bonam mentem, cui tu præ cæteris rebus ſtudes omnibus, paucis opus habeamus litteris, & ex ſapientia modum tenuiſſe, ſummæ ſit ſapientiæ: Sufflaminanda es, non inflammanda. Vide libertatem meam, vide ſollicitudinem. Et hanc & illam velim habeas tanquam optimi candidiſſimique pectoris indices genuinos. Cogita non ſolos te præcones laudum tuarum admittere dèbere, verum honeſta etiam & ſalutaria monèntes amicos. Haga à te præfertur Lugduno, & noſtram inſalutatam præteris urbem, in qua tamen non minoris te fieri ſcio quàm alibi. Hoc me urit nonnunquam. Indulge aliquando tui præſentiam nobis, & meam Catharinam, exemplum illud pudicitiæ modeſtiæque matronalis ſingulare, quæ mihi non libros, ſed liberos hactenus quinque peperit ſuaviſſi-

mos

Digitized by Google

mos, coram cognoſcere ne tibi ſit grave. Mea tibi domus ſemper erit expoſita, nec gratiorem hoſpitem ea exceperit unquam. Vale ac ſalve, nobilis doctaque Virgo, à me meaque ex animo, & novum hunc, qui præ foribus eſt, annum felici auſpicio ingredere. Certè is qui jam expirat, non Reip. modò, verum & Acad. noſtræ verè fatalis atque funeſtus fuit. Salveat à me præſtantiſſimus quoque Frater tuus. Lugd. Bat. Anno CIↃ IↃ C XXXVIII. *pridie Natalis* τȣ̃ Θεανθρώπȣ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

ITA eſt ut ſcribis, Vir Doctiſſime, ſatis diu noſtra in ſcribendo cura ſtudiumque ceſſavit. Nec tamen in eam opinionem adduxi amicitiæ tuæ fidem, ut illius integritati (quam nimis περιέργως præmunire ſtu-

 des)

des) quicquam deceſſiſſe arbitrer quippe , cum & ego in eadem culpa ſim, judicium facile ex animo meo de tuo facere poſſum. Lubens vidi orationem tuam, qua viro incomparabili parentare voluiſti ; nec vidi tantum, ſed & magnopere probavi : tum vero maxime quod nectare pietatis Chriſtianę Lectorem nuſquam non perfundat; nec tamen ideò, vel minimum , à Romanæ eloquentiæ puritate recedat. Alios paſſim videas , dum in ſimili verſantur argumento , nulla re magis applauſum coronæ affectare , quam ſi Gentilium querelis , votis , precibuſque (quia ſcilicet hæc apicem omnis leporis atque elegantiæ conſtituunt) auditorum aures obtundant. Omnes (ni fallor) fatebuntur ſe Ethicorum ſacra deteſtari : & nihilominus non vident hiſtrionicum eſſe potius , quam genuinum ornatum , qui perſonæ , cui adaptatur, minime convenit. Ad noſtra ſtudia quod attinet, non adſpirant ad tam ſublime eruditionis faſtigium, ut veſtri ſexus invidiolam promeruiſſe videri queant. Ut rapidum flumen

tra-

Digitized by Google

trajecturi, etiamſi altiorem curſum primo teneant, longe tamen infra ſcopum, quem ſibi ante propoſuerant, appellunt: ita in hoc ſapientię ſtadio ad τέλειον τέλος contendere quidem licet omnibus, pervenire autem contingit pauciſſimis, quos, ſcilicet, ut Poëtæ verbis utar,

——æquus amavit
Iuppiter, aut ardens evexit ad æthera
virtus.

Omitto nunc quod nos inprimis, ſi veſtræ ſortis εὐδαιμονίαν hac in parte reſpiciamus, & ingenii viribus, & ſubſidiorum adminiculis, ut plurimum, deſtituimur. Hoſpitium, quod nobis tam humaniter offers, non recuſo: atque adeo me Athenas veſtras, quas hactenus ſaltem, ὡς ἐν παρόδῳ, luſtravimus, aliquando inviſuram, per Dei gratiam, confido. Vale vir eximie una cum uxore tua liberiſque lectiſſimis, & à nobis omnibus quamplurimum ſalvete. Ultrajecti. pridie Kalend. Mart. Anno ſalutis cIↄ Iↄ cxxxix.

Lettres Françoiſes, DE *MADAMOISELLE* DE SCHVRMAN.

A MONSIEUR
MONSIEUR DU MOULIN
Docteur en la S. Theologie &c. Miniſtre de la Parole de Dieu.

MONSIEUR,

L'honneur que vous croyez eſtres fait à Madamoiſelle voſtre fille par noſtre chere & eſtroite alliance m'a eſté bien plus avantageux & profitable qu'à elle. Car de fait quel luſtre ou quel fruict pourroit-on tirer de la communion de tous mes biens, ou de l'entremiſe de mon devoir qui puiſſe contrepeſer la moindre de vos faveurs qu'elle m'a produite. De ſorte que pour un ſu-

ſujeƈt de ſi peu de valeur il vous a pleu m'honorer de vos Lettres, & de m'en remercier avec tant de reſſentiment & de bien veuillance. Et de ſurplus il ſemble qu'en une action ſi libre & ſi gratuite vous ayez voulu prendre de la conſideratiōn ſur le recit de mes loüanges: par le moyen deſquelles il a pleu à ma chere ſœur & à d'autres de mes bons amis, m'acquerir vos inclinations, & balancer l'inegalité de la partie. Or quand à moy, j'eſleveray pluſtoſt mes yeux à Dieu qui eſt le vray diſpenſateur & ſouſtien de amitiez fideles, que de m'arreſter aux faveurs de la renommée: de peur que la verité meſme puiſſe eſbranler ce fondement, & m'interrompre vos bonnes graces. Mais au contraire le tableau, par lequel j'ay l'honneur de vous cognoiſtre, n'eſt pas ſucceptible d'erreur, ny de deguiſement; à ſçavoir la vive image de voſtre pure & divine Eloquence: à la loüange de laquelle tant y a que j'oſe toucher, bien que je croye n'avoir point d'eſprit aſſez pour l'admirer en ce rang de perfection, ou tout le Monde l'a pla-

Digitized by Google

cée. Neantmoins il me faut advoüer; qu'eſtant eſmeüe par l'object de vos eminentes Vertus, ſans avoir égard à ma rudeſſe & incapacité, j'ay touſjours eu ceſte ambition de me propoſer voſtre exemple. Et de fait, ſi je puis porter de l'envie à Madamoiſelle voſtre fille, c'eſt qu'en ce point, elle a ſur moy ceſt avantage, qu'en une pourſuitte ſi relevée la proximité du ſang & l'ordre de la Nature la favorizent. En fin vous pouvez vous aſſeurer, que le double lien de l'amour que je luy porte, ne coura jamais danger d'eſtre rompu : puis que je ne l'ayme pas ſeulement pour l'amour d'elle, mais auſſi pour l'amour d'un tel Pere. Et je vous ſupplie de croire, que je n'ay rien de plus cher au monde que la conſervation de voſtre Amitié : laquelle je tiens à plus grand honneur que toutes les faveurs de ce Monde ne me ſçauroyent promettre. En fin je prieray noſtre Dieu, qu'il luy plaiſe de ſe ſervir encor long temps de voſtre bonne diſpoſition au bien de ſon Egliſe, & au contentement & felicité de vos

Amis,

Digitized by Google

Amis, & principalement de celle qui eſt & demeurera.

MONSIEUR

Voſtre Treſhumble, &c.

d'Utrecht le 20. de Mars 1635. A. M. de SCHURMAN.

A MADAME LA PRINCESSE DE BOHEME.

MADAME,

Je ne puis exprimer l'excez de joye & de contentement que j'ay reçeu en liſant la lettre que Voſtre Alteſſe m'a fait la grace de m'eſcrire : Car outre l'invention, les pointes, & les periodes, qui pourroyent remplir l'oreille des plus ſçavans, ce m'a eſté un plaiſir merveilleux d'y conſiderer les amuſemens de voſtre genereux eſprit. Pour moy, je deſire extremement de me pouvoir rendre capable de tout ce qui agrée à Voſtre Alteſſe ; & bien que je

ne ſçaurois eſperer modeſtement de ſatisfaire pleinement à ſes commandemens, au moins je taſcheray de monſtrer la devotion & l'amour que je porte à ſon ſervice. Quand à ces auteurs qui nous ont dechiffré plus particulierement le genie & les characteres des grands perſonnages, on tient par un commun conſentement que Xenophon a fort bien deſcrit la vie de Cyrus, premier Monarque des Perſes; encore qu'il ſemble que quelquefois il ait donné plus à l'elegance & à la beauté de ſon ouvrage, qu'à la verité de ſon ſujet. Alexandre qui commença depuis la Monarchie des Grecs, eſt parfaitement bien depeint par Q. Curtius: mais il entrelaſſe communement dans ſon diſcours du feu, du fer, & des victoires ſanglantes. Pour s'eſtudier à la brieveté, je ne trouve rien de ſi commode que Plutarque, qui nous propoſe comme dans un parfait tableau les hommes illuſtres: y faiſant une grave & treſ-belle comparaiſon entre les Grecs, & les Romains. Suetonius nous a repreſenté au vif les 12 Empereurs Ro-

Romains, dont la vie (je parle de la plus grande partie) eſt ſi prodigieuſe, que noſtre eſprit n'y peut faire aucune reflexion, que ſur le party des vertus contraires. Il ne faut oublier, que Tacite s'amuſe pareillement à nous deſcrire quelques uns des premiers; & pour ſe rendre ceſt auteur plus familier, on ſe peut ſervir du diſcours de Scipion Admiratus, qu'il a fait ſur ſon Hiſtoire en Italien. Si nous voudrions paſſer à l'utilité, qui nous en reſulte & l'eplucher par le menu, nous trouverions qu'elle eſt quaſi infinie, & notamment en ce que les exemples frappent plus vivement les ſens & l'imagination, que les preceptes de la Philoſophie. De ſurplus la cognoiſſance des choſes paſſées, qui s'acquiert par ce moyen, eſt ſans intereſt, & ſans danger d'aucune perte, qui eſt preſque inevitable à ceux, qui ſe laiſſent conduire par la ſeule experience. Nous y pouvons voir, comme dans un clair miroir, tous les ſiecles paſſez, & faire conjecture fort probablement de ceux qui ſont à venir; & par conſequent nous parviendrons à ceſte perfe-

ction de n'admirer rien comme nouveau ſur la terre, & dirons avec le plus ſage des Rois : *Ce qui a eſté, c'eſt ce qui ſera ; & ce qui a eſté fait, c'eſt ce qui ſe fera, & n'y a rien de noveau ſous le ſoleil.* Il eſt bien vray qu'il y a de la difficulté à deſcendre à une application particuliere ; principalement d'autant que l'antiquité a communement plus de rigueur & d'auſterité : mais l'eſſence des choſes demeure touſjours ; non obſtant que quelques formalitez & circonſtances ayent accouſtumé de changer ſouvent. Nous y pouvons facilement apporter la moderation requiſe, ſi nous cognoiſſons de plus pres le genie & l'humeur de leur ſiecle, & du noſtre. J. Lipſius a tracé de plus pres ceſte methode dans ſon livre intitulé les Admonitions & exemples politiques, monſtrant aux perſonnes publiques & aux particulieres, quel uſage on peut tirer des exemples antiques & modernes. Et de fait il me ſemble que ceux-cy ne cedent en rien à ceux là, ſi nous ne regardons pas tant à la force & l'eloquence des Hiſtoriens, qu'à la matiere. J'oſerois

rois oppoſer une ſeule Eliſabeth en ſa vie Reyne d'Angleterre, & une Jeanne Graye à toutes les illuſtres femmes de la Grece & de la Rome ancienne. On trouve des choſes admirables en quelques ſiecles par de ça ; à ſçavoir devant & apres ce changement fatal de la reformation du Chriſtianiſme: & la grandeur du ſujet eſt fort naivement & fidelement exprimée par Guicciardin Italien, & depuis la troiſieme periode par Sleidan, & par Auguſte de Thou. La Phyſique eſt un peu ſerieuſe, quand nous demeurons dans ſes nues ſpeculations : mais il y en a une partie (dont S. Auguſtin a eſcrit dans ſon 21 livre chap. 4. de la Cité de Dieu, Cardan, Wecker, & pluſieurs autres) qu'on appelle Magie naturelle, qui eſt plus plaiſante, puis qu'elle eſt conjointe avec la practique des œuvres admirables à l'œil, & neantmoins elle ſe contient parmy les bornes d'une loüable curioſité. Or l'Aſtrologie (je ne prens pas ce mot, comme on a accouſtumé anciennement, pour l'Aſtronomie, qui eſt une ſcience noble & treſ-digne de noſtre contemplation)

tion) va plus avant, & degenere ordinairement en ſuperſtition ; pource qu'elle attribuë plus aux cauſes ſecondes que l'ordre & la proprieté de la nature ne leur ont permis. Car de dire que la volonté humaine, & les contingences dependent de la conſtitution du ciel, & de l'aſpect, ou conjonction des Planetes, c'eſt introduire au monde une neceſſité plus que Stoicienne. Les cauſes qui agiſſent librement & caſuellement, ne ſe laiſſent point determiner par des cauſes naturelles, c'eſt à dire, par l'influence des corps celeſtes : Mais à cauſe de leur excellence elles ſont immediatement ſubordinées à la premiere & ſouveraine. D'ailleurs c'eſt choſe non moins dangereuſe que vaine de vouloir predire les choſes futures contingentes, ce qui appartient proprement à la ſeule Divinité ; comme nous voyons Eſaie chap. 46. v. 9. & 10. & n'eſt communicable aux creatures, ſi non par une revelation extraordinaire. Je n'euſſe pas oſé amuſer Voſtre Alteſſe ſi long temps, ſi Madamoiſelle de N.N. ne m'euſt aſſeuré, qu'elle auroit ceſte im-

Digitized by Google

importunité pour agreable. Quoy qu'il en ſoit, je deſire parfaitement de teſmoigner que je ſuis, & ſeray à jamais,

MADAME,

Voſtre treſ-humble & treſ-devote Servante

D'Utrecht, ce 7. de Septembre l'An 1639.

A. M. à SCHURMAN.

A MADAME
MADAME COUTEL.

MADAME,

Vous verrez dans ce petit tableaux que je vous envoye en recognoiſſance de voſtre treſ-precieux preſent , que mon amitié, (laquelle il vous a pleu rechercher d'une bonté purement gratuite) vous eſt entierement acquiſe. Car je ne ſçaurois trouver, à mon advis , un gage plus ſignale pour vous en aſſeurer, qu'en vous faiſant offre de moy meſme. Il eſt vray que ce n'eſt qu'en peinture : mais je ſçay treſ-bien que voſtre eſprit ne s'amuſera pas tellement à conſiderer ce pourtrait, qu'il ne face pluſtoſt

Digitized by Google

ſtoſt reflexion ſur l'original meſme, qui le vous preſente. Certes il me faut advoüer, qu'il n'y a rien qui m'incite tant à me remettre en la bonne grace de ces arts, & gentiles curioſitez, que le deſir de vous imiter ; tant s'en faut que je veüille m'attribüer ces loüanges hyperboliques, dont il vous a pleu m'honnorer par une courtoiſie trop exceſſive. Or ſi vous eſtes trompée en voſtre opinion en ce point, vous ne le ſerez pas au regard de la bonne affection, que j'ay de vous teſmoigner que je ſuis,

MADAME,

Voſtre treſ-humble & treſ-fidele Servante

D'Utrecht ce 25. Decemb. 1639.

A.M. DE SCHURMAN.

A MADAME

ANNE DE MERVEIL

Doüairiere de Proſting.

MADAME,

Je ne ſçay ſi je dois avoir plus de compaſſion de voſtre adverſité ou plus de

de joye de voſtre victoire. Car la lettre, qu'il vous a plû me faire l'honneur de m'eſcrire, m'aſſeure auſſi bien de l'une, que de l'autre. Il eſt vray que vous avez eu à ſurmonter des difficultez treſ-grandes, & que je vous ſouhaiterois une felicité plus pure & plus parfaite, ſi noſtre condition en pourroit eſtre ſuſceptible dans ce monde: mais d'autant que les maux de ceſte vie ſont la matiere des triomphes, qui nous attendent dans le ciel; & que Dieu veut faire eſclátter l'excellence des dons, qu'il a mis dans l'eſprit des fideles, par des preuves & exercices proportionnez à leurs forces; ce ſeroit mal prendre ſes meſures, que de mettre voſtre combat Chreſtien au rang des miſeres, ou des infortunes. Or vous me direz que j'ay des penſées trop abſtractes de vos ſenſibles ennuis, & que le plus ſage des Roys en a mieux connu les efforts, quand il dit, comme par exclamation, en ſes Proverbes: *L'eſprit abbatu qui le relevera*? Je vous concede, Madame, que je juge plus librement de vos afflictions, quand je les regarde

R com-

comme des choſes paſſées, qui ont bien eſté contraires, mais point ſuperieures à vos vertus; & qui les ont pû combattre, ſans toutes-fois les pouvoir vaincre. Autrement je ſçay fort bien que la contemplation, & la joüiſſance des privileges celeſtes, que nous obtenons par la foy Chreſtienne, ne ſont pas touſjours ſi vives & ſi conſtantes, qu'elle puiſſent detourner tous les coups de nos adverſitez, ou en oſter le ſentiment. L'experience meſme nous apprend bien le contraire. Lors que l'Eſpoux de nos ames ſe tient derriere la muraille, & qu'il luy plaiſt de retenir pour quelque temps l'influence de ſes graces & conſolations divines. Car à la verité, comme dit le Pſalmiſte Royal, *ſa gratuité eſt meilleure que la vie*. De la vient que la foy & la vertu des plus chers amis de Dieu, comme de David, Job, Jeremie & d'autres, ont eu quelque-fois des grandes eclypſes; & que la violence de leurs tentations leur a fait jetter des plaintes approchantes de peu pres de celles des gens deſeſperez; leſquelles ont eſté marquées par l'Ecritu-

re

Digitized by Google

re ſainćte à noſtre commune conſolation. De ſorte que ſouvent nos victoires ſont auſſi ſanglantes qu'elles ſont treſcertaines, & les couronnes du Paradis celeſte ne ſont données qu'à ceux qui auront combatu vaillament. Quant à ce que vous avez opinion que j'euſſe pû contribuer quelque choſe à la tranquillité de voſtre eſprit par ma preſence, cela me donne ſujet de me rejouir extremement, comme d'une preuve infallible de voſtre affection. Or de ma part, je ne vous puis pas celer que l'ardeur, & la force du deſir, que j'ay de vous pouvoir preſenter un jour mon treſ-humble ſervice, me fait eſperer, voire m'aſſeure par fois, que vous choiſirez icy dans noſtre Ville le lieu de voſtre reſidence, à ſçavoir apres vous eſtre deſveloppée des inquietudes de voſtre trop grand meſnage: Et ayant eu le bon heur de joüir quelque temps de la douce compagnie de Madame de N. N. voſtre Fille, nous nous ſommes entretenu bien ſonvant de ces treſ-agreables diſcours, deſquels nous attendrons la confirmation de vos bonnes reſolutions,

Digitized by Google

& de la providence Divine. A la protection de laquelle je vous recommande, demeurant à tout jamais

MADAME,

Voſtre treſ-humble & treſ-affectionnée Servante.

Ce 13 d'Aouſt 1642. A.M. DE SCHURMAN.

A LA PRINCESSE
ANNE DE ROHAN.

MADAMOISELLE,

J'ay eſté d'avis cy devant que, pour eſtimer & reverer dignement vos treſ-eminentes vertus, il les falloit pluſtoſt couvrir du voile d'un ſacré ſilence, que de rabbattre de leur pris, par la baſſeſſe de mon ſtyle : Mais apres que Monſ. Rivet m'a communiqué la lettre, dont il vous a plû l'honnorer dernierement, il me faut advoüer, que voſtre bonté, laquelle y reluit ſi clairement, a eu plus de force pour me faire mettre la main à la plume, que ces conſiderations reſpectueuſes, pour la retenir plus long-temps.

Digitized by Google

temps. Car à vray dire, ce ſeroit ignorer ma felicité, & la valeur de vos bonnes graces ; de ne les prendre promptement, lors que vous eſtes auſſi large à me les offrir, que je ſuis incapable de les meriter. Certes d'eſtre admiſe à la communication d'un ſi grand bien, c'eſt participer aux plus precieux threſorsde la vertu meſme, laquelle n'a pas beſoin de nous donner d'autres loix que celles, qui ſe forment ſur voſtre exemple. Je n'ay pas la preſomption de vouloir faire un tableau de vos loüanges , mais je diray ſeulement que vous avez conjoint deux choſes qui ſont ordinairement incompatibles, c'eſt à ſçavoir la grandeur de ce monde , & la ſageſſe Chreſtienne. Or combien que le haut rang de voſtre treſ-illuſtre Maiſon ne me permette point de joindre mon ame avec la voſtre, par une alliance d'amitié, laquelle requiert une egalité des parties : ſi eſt ce quelles ſe lient enſemble par un nœud plus ferme que celuy des ſocietez politiques ; d'autant que tous mes vœux conſpirent avec les voſtres en l'amour de ceſte qualité celeſte, la-

quelle, comme dit, le plus ſage des Rois. טוֹבָה מִפְּנִינִים וְכָל־חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ בָהּ׃
Je ne nie pas que les progrez que j'ay faits en ceſte lice ne ſoyent bien petits: mais cela ne m'empeſchera point de me propoſer voſtre exemple, comme un Aſtre brillant parmy les tenebres de ce ſiecle corrompu, & de demeurer toute ma vie,

MADAMOISELLE,

Voſtre treſ-humble & treſ-devote Servante

D'Utrecht ce 19. Aouſt 1643.

A. M. DE SCHURMAN.

LETTRE
DE MADAMOISELLE ANNE DE ROHAN, *A MADAMOISELLE* DE SCHURMAN.

MADAMOISELLE,

Encore que la ſincere amitié, que me porte ce digne perſonnage Monſ. Rivet, me cauſe la faveur de vos lettres, je ne laiſſe pas de

Digitized by Google

de vous eſtre extremement obligée de m'en faire participante, & me glorifie de ce que je ſuis dans la memoire d'une Dame, dont la pieté, le ſçavoir & le merite ont l'aprobation des plus vertueux. Mais ce qui trouble mon contentement en ce bon-heur, c'eſt que je me ſens bien plus propre à vous admirer, que je ne ſuis utile à vous ſervir. D'autre part je croy qu'eſtant ſatisfaicte de voſtre propre vertu, vous n'avez beſoin de l'aſsiſtance de perſonne. Ie ne vous offre donc rien & ne vous pouvant rien donner, je vous demande qu'il vous plaiſe de vous ſouvenir dans voſtre chere patrie, que dans la France, il y a une perſonne de voſtre ſexe, & de voſtre nom, qui vous honnore comme elle doibt, & vous ſouhaitte le bon-heur que vous meritez laquelle eſt

MADAMOISELLE,

Voſtre bien humble & plus affectionnée à vous faire ſervice

ANNE DE ROHAN

De Paris, le 20. de Septemb. 1643.

A LA PRINCESSE ANNE DE ROHAN.

MADAMOISELLE,

Ce ſeroit une grande preſomption de vouloir attribuër à mon merite, & non pas à voſtre pure bonté, qu'il vous a plû de recevoir ſi gracieuſement les offres de mon treſ-humble ſervice, &, qui plus eſt, de les recompenſer d'une lettre de voſtre main, laquelle porte autant de marques de vos illuſtres faveurs qu'elle a de lignes, & de periodes. Que ſi Monſ. Rivet m'a peint d'un pinçeau d'Appelles; & y a donné quelques beaux traits de ſon eloquence, il faut pardonner à l'affection d'un tel ami, lequel s'eſt ſervi, peut eſtre, de ceſt artifice, pour m'acquerir la voſtre; d'autant qu'il n'y avoit pas d'apparence de pouvoir l'attirer par l'objet des choſes vulgaires. Quoy qu'il en ſoit; puis que ny la loy de la prudence, ny celle de la ſincerité ne me commandent de decouvrir une erreur, dont la cognoiſſan-

ce

ne ſçauroit accroiſtre le contente-
ent de perſonne, mais bien diminuer
noſtre, je n'ay garde de me desfigurer
oy-meſme, afin que pour une verité
on neceſſaire, je ne coure haſard de
perdre vos bonnes graces. C'eſt là un treſor, dont je fais plus d'eſtat que des richeſſes de l'Orient & de l'Occident. Et ſi je me le puis conſerver, je ſeray riche & heureuſe meſme parmy les diſgraces de ce monde. A vray dire d'eſtimer & d'admirer vos divines qualitez pour l'amour d'elles meſmes, c'eſt un devoir, à qui la juſtice oblige generalement tous les hommes: Mais d'eſtre eſtimée d'une Princeſſe comme vous, c'eſt une prerogative, ou pluſtoſt une grace auſſi rare qu'elle eſt deſirée de tous ceux, qui ont accouſtumé d'aſpirer à des choſes relevées. Or encores que je regarde la France il y a long temps comme une des plus belles parties de l'univers: & comme mere & nourriſſe de la ſageſſe, & de la vertu: ſi eſt ce qu'à preſent je l'ayme & l'honnore plus particulierement, pource qu'elle poſſede la gloire de noſtre ſexe;

laquelle ſe communique ſi debonnairement à nos Provinces. Et s'il y a de la convenance entre les choſes qui ont le meſme nom, (j'interprete ainſi voſtre douce obſervation à mon avantage) & s'il m'eſt permis de chercher quelque ſecret dans les mots & les ſyllabes, à l'imitation des Cabaliſtes, comment pourray je me ſouvenir de moy meſme, ſans faire reflexion ſur mon Original, c'eſt à dire, Voſtre treſ-illuſtre perſonne, de qui je porte & le Nom & l'image, comme celle qui eſt veritablement,

MADAMOISELLE,

Voſtre treſ-humble treſ-obeiſſante & fidele Servante

D'Utrecht ce 13 de Novemb. 1643.

A. M. à SCHURMAN.

A LA PRINCESSE DE BOHEME.

MADAME,

Ce ſeroit ignorer la grandeur de Voſtre Alteſſe, & la petiteſſe de ma condition que d'attribüer à mon merite pluſtoſt,

Digitized by Google

ſtoſt, qu'à voſtre pure grace, qu'il vous a plû m'honnorer dernierement d'une lettre de voſtre main, & de vous enquerir ſi gracieuſement, & de ma ſanté & de mes occupations. Or quant à ma diſpoſition, elle eſt (graces à Dieu) en un temperament aſſez bon & propre, pour recevoir l'honneur de vos commandemens: Mais les progrez de mes eſtudes ne ſont pas ſi notables, que j'en puiſſe rendre conte à mon avantage. Au moins je n'ay pas opinion, qu'ils puiſſent meriter les eſperances publiques, comme voſtre faveur me veut perſuader. Il eſt vray, que je fay grand eſtime des Docteurs Scholaſtiques, & que ſans doute ils me pourroyent fournir de belles occaſions pour exercer mon eſprit, ſi je n'en eſtois divertie le plus ſouvent par des exercices plus neceſſaires. Je ne veux point nier, qu'ils s'eſgarent quelques fois par des ſpeculations vaines, dangereuſes, voire blaſphemes; ce qui les a fait encourir la cenſure de pluſieurs gens doctes de noſtre temps: neantmoins cela ne doit point prejudicier à la ſolidité, ny à l'excel-
cel-

cellence de leurs conceptions, qu'on a accouſtumé d'admirer dans leurs ouvrages, lors qu'il eſt queſtion ou d'eſclaircir les ſecrets de Philoſophie, ou de ſouſtenir les plus hauts poincts de la Religion Chreſtienne contre les Sceptiques profanes, & Athées. A peine ſçauroit on diſcerner, s'ils ont eſté plus ingenieux à forger des doutes, & des objections; ou plus adroits à les reſoudre: s'ils ont eſté plus hardis à entreprendre des matieres hautes & difficiles, ou plus heureux & capables de les demeſler. De ſorte, qu'à mon jugement, ils ont fort bien conjoint enſemble ces deux qualitez rarement ſociables la ſubtilité & la realité. Et de fait ce n'eſt pas merveille qu'ilz ſont parvenus à un ſi haut degré de perfection, d'autant qu'ils n'ont point meſpriſé la ſucceſſion de leurs predeceſſeurs, ny la poſſeſſion de tous les ſiecles paſſez; & qu'il eſt aisé, ſelon la regle des Philoſophes, *aliorum inventis aliquid addere*. Ce leur a eſté aſſez de gloire de ſe laiſſer conduire par ces deux grands aſtres des ſciences divines & hu-
mai-

maines S. Auguſtin & Ariſtote, leſquels on n'a jamis pû obſcurcir, quelques broüillars & chaos d'erreurs qu'on ait taſché d'oppoſer à leur brillante lumiere. Pour n'amuſer trop long temps voſtre Alteſſe, je finiray apres que vous m'aurez permis de dire que je ſuis encores celle qui a eſté & ſera toute ſa vie,

MADAME,

Voſtre treſ-humble & treſ-obeiſſante & treſ-fidele Servante

A Utrecht ce 26 de Jan. 1644.

A. M. à SCHURMAN.

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Profeſſeur en la S. Theologie dans l'Academie de Leiden.

MONSEIUR,

Ce n'eſt pas merveille que les veritez qui procedent de voſtre eſprit ſont utiles à tout le monde, puis que les erreurs meſmes de voſtre imagination m'ont procuré un preſent ſi excellent & ſi reel que vos Memoires. Pardonnez moy, que j'appelle erreur

que

que vous croyez devoir faire la paix, ou il n'y a pas de partie offenſée. Car de fait, j'aurois treſ-mauvaiſe grace de vouloir vous obliger à me reſpondre promtement, & de m'offencer à cauſe de voſtre ſilence, puis que vos heures ſont ſi cheres, & ſi neceſſaires au public, que les particuliers n'y peuvent quaſi rien pretendre, ſans diſpenſe, & privilege expres. Or ſi je n'ay pû recevoir voſtre Princeſſe en la qualité d'Advocate, laquelle vous luy aviez donnée, je l'honnereray tousjours en celle de Maiſtreſſe; dont les actions Chreſtiennes, que voſtre ſtyle a conſacrées à l'eternité ſerviront de loy & d'exemplaire aux miennes, autant que la mediocrité de ma condition m'en pourra rendre capable. Je paſſe aux teſmoignages qu'il vous a plû rendre à ma derniere Lettre, qui me ſont autant de marques de voſtre intime affection; Laquelle ne vous a point permis d'uſer de la rigueur de voſtre jugement pour la traiter ſelon ſes merites. Je veux croire que pour une perſonne de ma capacité il vous ſemble aſſez, d'avoir trou-

touvé en une matiere ſi haute & ſi difficile, une opinion qui ne chocque point le ſens commun, ny les articles de la foy Chreſtienne. De plus voſtre Lettre touchant les Controverſes des Egliſes d'Angleterre, que Monſieur du Bois m'a preſentée de voſtre part, m'a donné grand contentement en la liſant, & ne me ſera pas moins utile que neceſſaire dans un ſiecle ſi dereglé que le noſtre. Car à mon jugement, vous avez mis la verité tellement à ſon avantage, que vous n'aurez plus rien à combattre que la paſſion aveugle & l'opiniatreté. Ce ſont des vices qui font bien la guerre aux ****** comme on vous aura rapporté ſans doute, & mon Frere vous en dira l'hiſtoire plus particulierement. Je ſuis parfaitement, & demeureray toute ma vie.

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble, & treſ-obligée Servante,

A. M. de SCHURMAN.

d'Utrecht le 20. d'Avril 1645.

A MON-

A MONSIEUR
MONSIEUR SPANHEIM
Docteur & Profeſſeur en la S. Theologie dans l'Academie de Leiden.

MONSIEUR,

C'eſt voſtre incomparable bonté & courtoiſie, qu'il vous a plû me prevenir par voſtre derniere lettre au devoir, que je vous euſſe rendu il y a long temps, ſi les prieres, & les inſtances de quelques uns de nos parens ne m'euſſent obligée de faire un petit voyage, par le quel le fil de mes penſées a eſté interrompu juſqu'à preſent. Je ne veux pas nier que le poids & la difficulté de la matiere qu'il vous a plus me propoſer ne m'ait empeſchée d'y aller ſi promptement comme je l'euſſe deſiré: mais tant s'en fault que ces exercices me ſoyent deſagreables, ou ennuieux, qu'au contraire, ſi j'en eſtois capable, je m'eſtimerois heureuſe d'y pouvoir employer tout le reſte de ma vie. Je taſcheray donc au pluſtoſt qu'il me ſera poſſible de vous communiquer mes me-

mes meditations ſur ce ſuject ; & ſi mes raiſons ne pourront ſatisfaire à voſtre jugement, au moins je monſtreray la bonne volonté que j'ay de me conformer à vos deſirs. J'ay feuilletté tous mes papiers pour trouver la lettre de Monſieur Joliver ; mais ç'a eſté en vain, & d'autant qu'il ne me ſouvient pas de ce nom, j'ay opinion qu'elle ne m'a pas eſté rendüe. Quoy qu'il en ſoit , je me promets de ſa civilité, qu'il m'excuſera en ce point, puis que ma condition ne ſouffre point que j'eſtende trop les bornes de ma familiarité par le commerce des lettres, principalement apres que j'ay eſte abuſée en la perſonne de ****** dont Monſieur Rivet, comme je croy , vous aura recité l'Hiſtoire, je finiray la preſente apres vous avoir remercie bien humblement de Voſtre treſ-cher, & treſ-agreable preſent, vous aſſeurant que je ſuis , & demeureray toute ma vie

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble, & treſ-affectionée Servante,

e 29. de Juin 1645.

A. M. de SCHURMAN.

A MADAMOISELLE
DU MOULIN.

MA TRES-CHERE SOEUR,

Puis que nous avons les meſmes intereſt de joye & de triſteſſe, nous avons eſté fort rejouis de voir en voſtre lettre les vrayes marques d'un viſage ſerain; & non ſeulement en poſture de rire, mais auſſi pour faire rire le chagrin meſme. Et de fait la gayeté de voſtre cœur ſe reveillant & eſclattant apres une grande eclypſe, ne peut produire en nous que des penſées plaiſantes & recreatives. En ſorte, que ſi vous me trouvez à preſent en une humeur plus gaye, & plus extravagante qu'à l'ordinaire, ſçachez que c'eſt vous qui m'y avez miſe. Vous me pardonnerez donc ſi je viens à vous divertir un peu de la ſerieuſe inſtruction de Monſ. voſtre Pere, & de la compagnie de la Philoſophie, à laquelle (comme j'apprens) vous avez donné ma place. Et quoy que pour m'oſter la jalouſie de ceſte rivale,

vale, vous taſchiez à me perſuader, que vous ne tenez rien de ſes bonnes graces que la mine & le ſemblant ; ſi eſt ce que je ne ſçaurois me perſuader, qu'elle ne vous ait fait de ſes careſſes. Que ſi vous eſtes reſolue de ne me reveler rien de ſes ſecrets & myſteres , j'ay opinion, qu'elle n'a voulu vous les communiquer que ſous le ſeau de ſilence, & d'une confeſſion ſecrete. Je ne veux pas nier pourtant, que vous n'ayez commun avec les plus ſages de meſler quelque petite folie parmy la ſageſſe, & notamment en ce point, que vous prenez plaiſir d'abuſer le monde, & de paroiſtre moindre que vous n'eſtes en effect. De plus quand je conſidere les avantages que vous me donnez, j'ay raiſon de croire que le pourtrait, que je vous ay envoyé dernierement, me flatte trop, & que l'Idée de l'original eſt preſque effacée de voſtre eſprit. De ſorte qu'il n'eſt pas merveille que voſtre Flaman (comme vous dites) vous eſt de peu pres eſchappé. Pour moy, je vois bien que mon François eſt deja preſt de s'embarquer , & de cercher ailleurs

 meil-

meilleur entretien, que je ne luy ſçaurois donner. Et ſi vous ne voulez que je vous eſcrive cy-apres des longues lettres en Flaman, & que nous n'ayons beſoin de truchemens pour nous faire entendre l'une à l'autre, il vous faut ſonger bien toſt à voſtre retour. Or pour finir ſerieuſement, je deſire fort d'entendre de vous la continuation de ces bonnes nouvelles touchant la convaleſcence de Monſ. voſtre Pere, & quel eſt à preſent en France l'eſtat de noſtre Religion, laquelle (comme on dit) eſt ttoublée par des nouveautez, qui pour leur conſequence ne peuvent eſtre que treſ-dangereuſes dans un Royaume ou il y a tant d'adverſaires. Je ſuis & demeureray toute ma vie

MA CHERE SOEUR,

Voſtre treſ-affectionée Sœur & treſ-humble Servante

A.M. de SCHURMAN.

Ce 8. de Decemb. 1646.

A MON-

A MONSIEUR
MONSIEUR SPANHEIM
Docteur & Profeſſeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

MONSIEUR,

Combien que j'aye eu cy devant un tres - grand deſir de voir voſtre dernier ouvrage, ſi ay je à preſent encore beaucoup plus de ſatisfaction & de contentement en le poſſedant. Car de fait quand j'en conſidere toutes les parties, il me ſemble que vous vous y eſtes ſurmonté vous meſme. Et tant s'en faut que je vous veuille plaindre de vous voir les armes à la main, que j'advoüe qu'il n'y eut jamais d'armes plus dignes de louange & d'applaudiſſement que les voſtres. Je ſçay bien, que j'aurois mauvaiſe grace ſi je voudrois ſouſtenir icy la perſonne d'un Juge, ou d'un Ariſtarche: neantmoins je ne vous ſçaurois refuſer d'en dire mon ſentiment, c'eſt en un mot que ceſte querelle, que la gloire de Dieu, & la juſtice de la cauſe vous a ren-

Digitized by Google

du neceſſaire , apportera ſans doute beaucoup de fruict aux ſpectateurs, de la confuſion à voſtre adverſaire & à vous de l'honneur & du triomphe. Ceſte opinion nouvelle, que vous avez diſgraciée, eſt fort approchante de celle qui autresfois a troublé nos Provinces, quoy qu'elle ſe deguiſe pour paroiſtre diſſemblable à ſoy meſme, & pour gaigner pays avant qu'on la puiſſe recognoiſtre. Or, Monſieur, vous luy avez oſté le maſque, & la faiſant approcher de la lumiere de la verité , vous monſtrez que toutes ces belles couleurs qui luy donnent de l'avantage, ne ſont que du fard, & que la bonne mine qu'elle fait à tout le monde, n'eſt qu'un beau ſemblant des faveurs , dont elle n'a rien moins que la realité. Veritablement c'eſt un erreur, qui d'abord ſemble bien petit, voire aſſez plauſible entant qu'il pretend d'amplifier la bonté, & la gloire de Dieu, en amplifiant ſa grace. Mais vous prouvez evidemment que d'attribuer à Dieu un deſir imparfaict, & ſans efficace, de ſauver, ou de vouloir eſtre ſauvez ſous une condition

tion impoſſible ceux qu'il ſçait aller en perdition, ce n'eſt pas ſeulement amuſer le monde à de beaux ſonges, & le convier à des banquets de Tantale: mais auſſi faire injure à la Majeſté divine & à la felicité du Souverain Dieu, pour donner quelque ſatisfaction & conſolation imaginaire aux meſchans & aux reprouvez. De ſorte qu'à mon jugement, vous l'avez tellement reduit à l'eſtroit, & coupé chemin à toutes ſes eſchappades, que de neceſſité il luy faudra ſe confiner dans ce labyrinthe de ſemblables abſurditez; ou n'avoir plus d'arreſt, ny de bornes. Or c'eſt là un mal qui avoit beſoin d'un prompt remede; & il y falloit, un autre Auguſtin comme vous, pour maintenir le party de la Grace contre les fardeurs de la nature. Quant à moy, je vous ſuis grandement obligée d'un preſent ſi rare, & ſi precieux, qui & pour la conſideration de ſon auteur, & pour celle de ſon propre merite, tiendra le premier rang dans ma Bibliotheque. Je ſouhaitterois fort d'eſtre auſſi capable de vous pouvoir rendre la pareille, que je ſuis

Digitized by Google

prompte à le recognoiſtre ; Ce que j'ay voulu vous teſmoigner par ce petit ouvrage de ma main, lequel ne vous ſera point deſagreable , ſi vous le recevez (comme je m'en aſſeure) d'une meſme affection que vous l'offre celle qui eſt,

MONSIEUR,

Voſtre bien-humble, & treſ-obligée Servante,

D'Utrecht Ce 20. d'Avril 1646.

A. M. de SCHURMAN.

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Profeſſeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

MONSIEUR,

Il y a un terme aſſez long que je vous ſuis redevable de vos treſ-agreables preſens, dont il vous a plû m'honorer devant voſtre voyage de Spaa. Et de fait je n'euſſe pas manqué de vous en remercier promptement, comme voſtre faveur & grande civilité l'avoit merité, ſi le regret que j'ay eu de voſtre de-

depart inopiné ne m'eut oſté l'inclination de vous aller entretenir en un lieu, qui m'avoir ravi le bon-heur de vous voir chez vous ; & de participer à toutes les graces, & dons celeſtes, dont noſtre Dieu a ſi richement orné voſtre perſonne. Certes j'ay deſiré paſſionnement ceſte felicité il y a long-temps, & je la regardois deſia comme preſente avant que vos lettres, & la promeſſe que j'avois faitte à mes autres amis ; m'en firent deſeſperer entierement. La difficulté de mes voyages, qui n'ont ordinairement des moindres intervalles que de quelque periode d'années, me fait d'autant plus regretter la perte de cette occaſion, qu'elle me ſemble moins reparable. D'ailleurs le nombre, & la ſuite de vos hautes occupations enchainent tellement toutes vos heures, qu'il ne me reſte aucune eſperance de vous pouvoir accueillir quelque jour en noſtre maiſon, ſi ce n'eſt que vous me faſſiez attendre de l'excez de voſtre bonté, ce que je ne puis pretendre de l'obligation de voſtre devoir. Je finiray en cette douce penſée que

 vous

Digitized by Google

vous vous laiſſerez vaincre par les vœux, & prieres de celle qui eſt parfaitement

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble & treſ affectionnée Servante

D'Utrecht ce 18. d'Octobre 1647.

A. M. à SCHURMAN.

A MADAMOISELLE DE GOURNAY.

MADAMOISELLE,

Si j'ay teſmoigné le reſſentiment que j'ay des advantages, que vos heroiques vertus ont procuré à noſtre ſexe, ce n'a eſté que pour me decharger d'un devoir que la juſtice m'avoit rendu neceſſaire. Or la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'eſcrire, nous monſtre aſſez, que voſtre civilité ne ſe meſure point à ſes objects ; & qu'elle ne reçoit pas des bornes d'ailleurs que d'elle meſme. De la vient qu'il vous a ſemblé peu de choſe de me remercier de ce qui vous eſt legitimement deu, ſi vous ne

Digitized by Google

ne m'euſſiez donné eſperance que mon nom ſe verra un jour conſacré a l'immortalité par la faveur de voſtre Muſe. Certes je voudrois eſtre auſſi digne de cette felicité, que vous eſtes prompte & liberale à me la promettre ; & que vous puiſſiez trouver de la conſonance & ſymmetrie entre le haut charactere de voſtre ſtyle, & entre la baſſeſſe de la matiere. Mais, quoy qu'il en arrive, je m'imagine par une douce reverie, que les marques de voſtre affection qui s'y liront ſans doute , ne me ſeront pas moins gloirieuſes que l'honneur d'une loüange que j'aurois meritée. Quand à ce que vous avez opinion, que je m'amuſe trop à l'eſtude des langues , je vous puis aſſeurer que je n'y contribüe que les heures de mon loiſir , & quelquefois apres d'aſſez longs intervalles; ſi ſeulement vous me permettez d'excepter la langue Saincte. Car autre qu'elle a pour ſuject la parole de Dieu, qui doit eſtre le premier object de nos penſées, & qu'il n'y a point de verſion qui nous exprime ſi bien la naiveté & l'emphaſe de ces S. Myſteres, elle a des pro-

proprietez & des ornemens , qui ne peuvent eſtre égalez par toutes les elegances ny de la Greque ni de la Latine. Ce dit S. Hierome, Apprenons ces choſes en terre, dont la ſcience perſeverera avecque nous juſques aux cieux, ſe peut fort bien appliquer à l'Hebrieu, dont l'uſage (ſelon le ſentiment des plus ſçavans) durera juſques dans l'autre vie. Or ce m'eſt une preuve infallible de vos bonnes graces , que vous croyez que mon eſprit ſoit né pour des meilleures choſes : Pour moy, ſi je ne puis ſatisfaire aux grands projects que vous avez fait de ma capacité , au moins je taſcheray de me conformer à vos bons advis, comme celle qui eſt,

MADAMOISELLE,

Voſtre treſ-humble, treſ-obeiſſante & treſ-fidele Servante.

A Utrecht ce 26. de jan. 1647.

A. M. DE SCHURMAN.

A MON-

A MONSIEUR,
MONSIEUR DE SAUMAISE
Chevalier & Conſeiller d'Eſtat du Roy de France.

MONSIEUR,

Il y a quelque temps que je vous ay teſmoigné par ma derniere lettre le reſſentiment que j'ay, & auray toute ma vie de tant d'honneur que nous avons reçeu dernierement chez vous. Depuis Monſ. * * * * * * m'a eſcrit touchant l'edition de quelques unes de mes Lettres, & notamment de celles que vous tenez de moy afin de les joindre aux autres; mais puis qu'il me ſouvient, que vous avez jugé ſi favorablement de celle qui ſe rapporte à voſtre Traicté de la Tranſſubſtantiation, comme ſi elle eut merité quelque place dans l'edition de celuy de la Meſſe, que vous avez en main; je ne voudrois point qu'elle fuſt privée d'un ſi beau jour, d'ou elle emprunteroit tout le luſtre, qu'elle n'a pas de ſoy meſme. Quant à moy certes, je ne puis m'imaginer

giner qu'il en reviendra grand profit au public : mais ce m'eſt aſſez de contentement de faire ceder mes opinions à celles de mes amis. Je deſirerois ſeulement une choſe, que l'aigreur du ſtyle de controverſe fuſt aucunement addoucie par quelque advertiſſement au Lecteur, qu'elle n'avoit eſté deſtinée qu'à une conference privée. Pardonnez à ma franchiſe que je vous arreſte à ſi peu de choſe. C'eſt que je me fie à voſtre bonté & amitié comme celle qui eſt

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble & treſ-obligée Servante

D'Utrecht ce 26. de Nov. cIↃ IↃ C XLVII,

A. M. de SCHURMAN.

A MONSEIUR,

MONSIEUR DE SAUMAISE

Chevalier & Conſeiller d'Eſtat du Roy de France.

MONSIEUR,

L'excuſe de voſtre ſilence eſt ſi juſte & ſi legitime, que je n'ay point rai-

raiſon de me plaindre que de l'excés de voſtre induſtrie & civilité ; laquelle vous a porté à me rendre des offices, qui dans l'eſtat ou vous avez eſté, n'ont pû vous apporter que de l'incommodité. Neantmoins j'ay eſté forte rejoüie que vous m'avez adverti de voſtre meilleure diſpoſition. Et j'eſpere qu'à ce renouveau prochain noſtre bon Dieu renouvellera vos forces, comme celles d'un aigle rajeuniſſant. De meſme j'ay eſté bien aiſe d'entendre que la lettre, que j'ay pris la hardieſſe de vous eſcrire en une langue moins uſitée, ne vous a pas ennuyé : mais qu'au contraire vous l'avez ſi bien reçeu, & luy avez donné tant d'avantages, qu'elle ne releve que de voſtre pure faveur ; dont les obligations me tiennent tellement enchaiſnée qu'au lieu de m'acquitter des vieilles je ne fay qu'en contracter des nouvelles. Le preſent qu'il vous à pleu me faire dernierement, n'a point ſeulement apporté du luſtre à mon eſtude ; mais auſſi de belles lumieres à mon eſprit. 'Certes à mon opinion la recerche de ce ſubject n'eſtoit point indigne de vo-

voſtre incomparable ſçavoir, qui ne reçoit pas d'autres bornes que celles de tous les ſiecles enſemble; & il y falloit un œil clair voyant & penetrant dans les plus reculez cabinets de l'antiquité, comme le voſtre, pour decouvrir un erreur ſi deguiſé & ſi communement receu que celuy des Ans Climacteriques. Vous avez monſtré que les termes par les abus des hommes changent ſouvant leur premiere ſignification; & que celle de noſtre temps eſt ſi differente en ce poinct, de celle des anciens, qu'il ne nous en reſte rien que le maſque. Or pour diſgracier ces vanitez tout d'un coup, vous avez fait bien à propos l'Hiſtoire de leur origine, qu'elles ont pris du fonds de la ſuperſtition & de l'idolatrie payenne. De plus j'ay eſté treſ-ſatisfaicte d'avoir veu vos ſentimens touchant l'Aſtrologie, qui fait icy une des principales parties: puis qu'une treſ-illuſtre perſonne m'a donné autrefois occaſion de luy en declarer les miens en une lettre qu'on a deſtiné à la preſſe: leſquelz, combien que je ne les aye pro-

propoſé que fort generalement, & par maniere d'acquit; ſi les trouverez vous du tout conformes aux voſtres. Pour finir, je ne puis m'empeſcher de vous preſſer encore ſur voſtre promeſſe (j'interprete ainſi les dernieres paroles de voſtre Livre) que vous nous communiquerez un jour voſtre traicté *De termino Vitæ*; lequel comme vous auſſi l'avez remarqué) approche & depend aucunement de cettuy-cy. En ce faiſant vous obligerez grandement & le public d'un bien ſi long temps deſiré, & treſ-particulierement celle qui eſt,

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble & treſ-obligée Servante

D'Utrecht ce 18. de Mars cIↃ IↃ c XLVIII,

A. M. de SCHURMAN.

Digitized by Google

A MADAME, MADAME DE SAUMAISE.

MADAME,

La Lettre, que j'ay eu l'honneur de recevoir de voſtre main, porte des characteres ſi illuſtres de cette bonté & courtoiſie extraordinaire, dont il vous a pleu nous recevoir dernierement chez vous, que je la garde, comme un treſprecieux tableau & gage de vos genereuſes faveurs. Et de fait je ne penſe pas avoir ſi bien rencontré en faiſant mon pourtrait (lequel vous avez jugé digne de voſtre approbation) que vous y avez exprimé parfaitement les marques de voſtre treſ-noble & treſ-liberale genie, me remerciant de ce que je vous doy, & vous chargeant des obligations que je vous ay, & auray toute ma vie, comme celle qui eſt veritablement,

MADAME,

Voſtre treſ-humble, treſ-obeiſſante, & treſ-obligée Servante,

A.M. de SCHURMAN.

D'Utrecht ce 18. de Mars cIↃ IↃ c xlvIII

Je

Je vous preſente icy un petit eſſay de ma Muſe, & de mon ciſeau, en recognoiſſance de tant de bien-faicts que j'ay reçeu de vous : & j'eſpere que l'occaſion nous naiſtra un jour, de vous en pouvoir teſmoigner plus amplement mes reſſentimens.

A MONSIEUR,

MONSIEUR SPANHEIM.

MONSIEUR,

Les exemplaires de mes lettres, qu'il vous a plû m'envoyer, teſmoignent aſſez, combien je ſuis redevable à voſtre affection & courtoiſie, qui leur ont procuré un ſi beau jour. Et je ſuis bien aiſe, que vous ne ſemblez pas encore regretter la peine que vous y avez pris. C'eſt leur bonheur principal : mais pour le continuer, ils ont encore beſoin d'un autre, c'eſt à ſçavoir la faveur & bonté du lecteur, pour n'eſtre du tout infructueuſes à l'utilité publique. Or je m'aſſeure, que voſtre Prefa-

ce , laquelle je regarde comme une treſ- belle ſtatue , que vous avez dedié à mon honneur , & qui ne peut donner aux ſpectateurs que de treſ-avantageuſes impreſſions de mes eſtudes, y contribuera tout ce qu'il y faut. De ſorte que vous ne m'euſſiez pû donner de marques plus illuſtres de voſtre Amitié, que celles dont vous avez conſtitué le public pour teſmoin. Pour ce qui eſt du pourtrait que l'imprimeur y a mis avec les vers empruntez du mien, je ne vis jamais rien qui approchât de ſi pres de ſon original, & qui en eût moins de l'air & de la poſture : mais il faut pardonner à la licence des peintres. En fin ce m'a eſté un grand contentement de voir les exercices de Monſieur voſtre Fils, qu'il luy a plû me communiquer , & en proſe, & en poëſie ; tant pour l'elegance & la gravité de ſon ſtyle, que pour la meureté de ſon jugement, & la ſolidité de ſes raiſonnemens. Il paroit aſſez que ſes genereux deſſeins le portent à un ſçavoir auſſi relevé , qu'univerſel ; ce qui nous fait eſperer, que noſtre ſiecle ver-

verra un jour un ſecond Spanheim, qui ne naiſtra pas des cendres, mais du cerveau d'un Pere incomparable. Je vous ſupplie treſ-humblement, que par voſtre permiſſion il treuve icy les remerciemens que je luy dois de l'honneur qu'il m'a fait, en ſouſmettant la queſtion, qu'il y traite, à mon jugement, & qu'il vous plaiſe de l'aſſeurer, que ſi j'eſtois capable de la qualité & de l'autorité de juge en ce point, je luy decernerois des triomphes dignes de ſon merite. Je me rapporte du reſte à mon Frere, qui vous va voir: & vous prie de croire que je ſuis parfaitement,

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble & treſ-obligée Servante

D'Utrecht ce 15. d'Aouſt 1648.

A. M. à SCHURMAN.

POEMATA

ANNÆ MARIÆ à SCHVRMAN.

Ampliſsimo Doctiſsimoque Viro,

D. JACOBO CATZIO.

VT cygnum reſides perhibent intendere voces,
Cum Zephyri albentes attigit aura ſinus;
Vtque avis innumeros modulatur gutture cantus
Mirans læta novum ſolis in orbe jubar;
Sic tua torpentem laxavit Epiſtola venam
Pectus ubi afflavit ſuada diſerta meum.
Aſt minus hinc juſtas ſubeunt mea carmina leges
Dum ſponte innumeros non remoranda ruunt.
Iam feror Icariis ignota per æthera pennis,
Fidere non tutis viribus auſa meis,
Mox pavidi devexa ſubit Phaëthontis imago
Tentans præcipiti carminis ire via.
At meritos virtute tuos mea tangat honores
Pa-

Pagina, ſit laudis pars quotacunque tuæ.
Quis, licet ingentis ſuccumbam pondere molis
Obruta, non votis annuat ergo meis?
Hic mecum reliquas ſiſtens Hollandia curas,
Geſtiet applauſus ingeminaſſe tibi;
Qualiter exceptus communi Tullius ore
Cum ſtreperet toto mota corona foro.
Quid ni? hoc ingenium, mores, facundia ſuadent
Et fortuna notas reddit ubique pares.
Hic igitur patrio, vel ſolum gratulor orbi,
Dum ſibi vult plus quam conſuluiſſe tibi;
Nam ſi tanta premant divinos Munera cantus,
Quid, damna ut reparet, culmen honoris habet?
Si tot delicias perimant ſanctoſque furores,
Pectora quo vatum fonte ſcatere ſolent:
Nonne hic vel gemino tibi Munere gratuler aucto.
Quid vis ingenii par ſit utrique tui.
O donata tuis felicibus otia amicis
Quæ Patriæ curis, nec ſine laude, vacant.
Hinc mecum Batavæ veneratur numina Muſæ
Virgineus, ſtudiis æquior ille chorus:
Hinc, cui nota, venus, vel amœni gratia dicti
Catziadæ tantum fas putat ore loqui,
Huc progreſſa velut modulis exterrita raucis
Muſa, fatigatos linquit in ore ſonos,
Vixque repercuſſis ſuperat vox ultima chordis;
O Patriæ & Muſis, Vir Venerande, Vale.

A D
D. BARLÆUM.

QUas ego pro tanto perſolvam Munere grates?
Anne tuis referam carmina carminibus?
Aſt mea fama jubet, falſæ ſi parcere fas eſt,
Scribere Barlæo nil, niſi ſcribo nihil,

Neque ſilens neque reſpondens

A. M. S.

Clariſſimo Viro,
D. ANDREÆ RIVETO
S.

TAnta tua, Rivete, viget vox inclyta famæ,
Vt ſolam invidiam velle ſilere putem.
Si memorare tuas laudes vel convenit hoſti,
Conciliet tantum te mihi purus amor.
Ecce igitur properam quam parvula charta ſalutem
Dicit, Amicitiæ candida ſigna meæ.

Cui nihil tuis Virtutibus amabilius.

A N-

ANNÆ MARIÆ à SCHURMANS UNIONI.

Ut minus lateat.

QVo te, Nympha, cui tam custodita, quouſque
Subtrahis, & muta laude ſepulta lates?
Cælata virtutis onus ſit inertia, ſit nox,
Fit gravis æternæ mortis imago quies.
Prodi parca Venus, partuque Batava marino
De tot virtutum naſcere, diva, mari.
Sol in virgine plus ſatis eſt; in Sole rogamus
Virgo ſit, accendas orta, fugeſque diem.

AD OCCULTUM APOLLINIS

cujuſdam ad lucem me provocantis Oraculum Reſponſio.

MAgnum Muſa virum ſonat; utque ego ſim
quoque vates,
Ingenium *Conſtans* da mihi Phœbe tuum.
Aſt quo jure meum poſcit clareſcere nomen.
Cum pro me cauſam, qui latet, Autor agat.

EPI-

EPIGRAMMA
IN
Nobiliſſimi præſtantiſſimique Viri,
D. CONSTANTINI HUGENII
Opus-Diurnum.

Quod in gratiam lectiſſimæ ſuæ quondam Conjugis

Dnæ. SUSANNÆ à BAERLE
conſcripſit.

QUæris an hæc claram mereantur carmina lucem,
Quis neget? Hanc poſcit Nobilis UMBRA ſibi.
Nec, ſi forte velis, potes occultare diurnum,
Cum natura tibi Phœbe, repugnet, Opus.

A D.
Illuſtrem Virum,
ZULICHEMII Dnum.

CUr me mortalem poſcunt tua carmina teſtem,
Quæ teſtes Clarias promeruere Deas?
Sed tua jure meas poſcunt ſibi munera grates,
Quas tibi cum nequeam reddere, nomen habe.

A. M. à SCHURMAN.

Digitized by Google

AD

EPIGRAMMA

Viri הַשֵּׁם

D. CONSTANTINI HUGENII ZULICHEMI TOPARCHÆ

quod ſic habet.

NOmen habe, Schurmanna canit. Lepidiſſima Virgo!
Nomen habes nequiit dicere, dixit habe.
O ſi ridenti potis eſſet dicere verum,
Si, quod habet, dando nomen habere daret!

RESPONSIO.

ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN.

HUgenio cum non ſit, nomine, clarior alter,
Quis melius, dando nomen habere, daret?

ALIUD.

Anne bonum credat, nequeam cum ſolvere, nomē?
Quis dare, quæſo, bonum, quo caret ipſe, poteſt?

ALIUD.

Quare tuum, Constans, noſtro vis cedere nomē?
Sic mihi, mutato nomine, nomen eris?

AD

AD SERENISSIMAM
ANGLIÆ REGINAM
è puerperio nuper egreſſam
A. cIↃ IↃ c xxxv. tempore hyberno.

E C H O.

Alludens ad inſignia Regni Britanni tribus roſis figurata.

QVæ tibi nunc gelido miracula nata Decēbri
Quippe moras ſteriles Flora peroſa? Roſa.
Sortem viciſti communem : Angliſque perennis
Arridet veris ſpes generoſa. Roſa. (que
Sic genitrix ſis ſæpe Deûm. Sors ſtatque cadit-
Dum paris , aut ceſſas Diva operoſa. Roſa.

INCLYTÆ & ANTIQUÆ URBI
TRAJECTINÆ
Novâ Academiâ nuperrimè donatæ gratulatur.

ANNA MARIA
à SCHUMAN,

TV qua lege potens agris dominaris, & altis
Mœnibus, & moles tollis ad aſtra tuas.
Cui prior eſt cura ingeniis clareſcere , & armis
Palladis ignavam pellere Barbariem.

Nil

Digitized by Google

Nil te cornigeri moveant diſpendia Rheni.
Quodque ingrata Lares liqueris unda tuos.
Nil moveant ſuſpenſa avidæ commercia turbæ,
Quæque dabat volucres ſors vaga divitias.
En ſubeunt refugo potiores flumine lymphæ,
Vt tua perpetuis fontibus arva rigent.
Omnia læta vides nitido ſplendeſcere vultu,
Et jam deliciis ſiſtere vota ſuis:
Quippe novos facilis reſerat tibi Pegaſus amnes
Blandaque Caſtalias Muſa miniſtrat aquas.
Hinc bibet indigena, & ſitientes Nectara Belgæ,
Hinc bibet & geminus quâ patet uſque Polus.
Hinc quoq; Myſtarũ facunda per ora Minervæ
TRAJICIES *placidas (munera mentis) opes.*
Aſt quæ (forte rogas) agitant tua pectora curæ?
Non hæc Virgineis pervia Sacra choris.
Omnibus hic ſeritur, metiturque, ut amica quieti
Alma Themis diſcors arceat Orbe Chaos,
Vtque pio irradiet divina Scientia cultu,
Et caleat ſummo qualibet Ara Deo.
Hic ſcopus, hic ſiſto; ſatis inter publica Mundi
Gaudia lætitiæ ſigna dediſſe ſuæ.
Salve ô ſpes Populi, Generis melioris origo,
Cui Sol Iuſtitiæ Lumina prima dedit:
Salve iterum attonitis Lux orta noviſſima ſeclis
Ne Sol Iuſtitiæ vergat ad ima tibi.

RE-

REMARQVE D'ANNE MARIE DE SCHURMAN.

Sur ce qu'apres un air ſombre & ſuivy d'une pluye eſpaiſſe (qui continua le jour de l'Inauguration de l'Academie d'Utrecht environ juſqu'à 9. heures du matin) le Soleil parça les nues, & s'eſclatta inopinément ſur le frond de ceſte pompe ſolemnelle, juſtement au point qu'elle fit ſa ſortie de la maiſon de ville.

Quelle mine de deüil, quelle triſte parure
A d'un voile ombrageux obſcurcy la Nature,
Et au jour du Triomphe eſloigné de nos yeux
La beauté des beautez, la lumiere des Cieux?
Ja tout le monde attend que l'Aurore regarde
Les vœux de l'univers d'une œillade mignarde,
Et que le Ciel, fermant la porte au deſplaiſir,
Se monſtre favorable à ſon juſte deſir.
Et toutesfois d'abord ſa triſteſſe importune
Trouble par ſes humeurs l'allegreſſe commune.
N'eſt ce pas que Nature eclipſant à nos yeux,
Travaille pour l'effect d'un coup miraculeux?
Or cependant Pallas dans ſa Cour magnifique
Orne ſon appareil, & ſes charmes applique
Pour faire ſon entrée, & par un train royal
Eriger dans ce lieu ſon ſiege triomphal.
Mais au point qu'elle ſort du palais de Juſtice,
Voici comme Phœbus, à ſes deſſeins propice,
Eſcarte ces amas, rompt ce rideau flottant,
Et va deſſus le front de ſa pompe eſclattant.
Il nous veut teſmoigner qu'il ne luit que pour elle,
Et pour autoriſer une action ſi belle;
Voire pour preſider à la ſolemnité
D'un ſiecle d'or naiſſant à la poſterité.

Pre-

Digitized by Google

Preſage merveilleux & treſ heureux augure!
Sur qui le Ciel nous fait prendre cette ouverture,
Que l'Aſtre de Juſtice, amy de ſon deſtin,
Conduira les progrez d'un ſi luiſant matin.
Et qu'avons nous beſoin d'aucun autre interprete,
Puis que meſme Apollon ainſi nous l'interprete?

Magni ac generoſi animi

HEROINÆ GORNACENSI,

Cauſam ſexus noſtri fortiter defendenti gratulatur

ANNA MARIA à SCHURMAN.

PAlladis arma geris, bellis animoſa virago;
Utque geras lauros, Palladis arma geris.
Sic decet innocui cauſam te dicere ſexus,
Et propria inſontes vertere tela viros.
I præ Gornacenſe decus, tua ſigna ſequemur:
Quippe tibi potior, robore, cauſa præit.

IN SYMBOLUM SUUM,

Ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται.

QVis non ſollicito Chriſtum veneretur amore?
Quem ſimul Echo omnis conſcia clamat.
Amat.
Hic nos ſolus amat qui ſanguine paſcit amantes;
Tartaraque edomuit qui moriens. Oriens.

Hunc

Digitized by Google

Hunc igitur ſapiens caſtâ pete mente puella,
Nitereque hoc ſponſo, nec tibi fide. Fide.
A. M. à SCHURMAN.

A. MARIÆ SCHURMAN
AD
ΗΧΟΥΣ DOUSICAS
Provocatio.

Num à Nobiliſsimo Viro D. Dousa *provocata, in lucem prodire debeat, nec nè?*

O Vos Douſarum reſonantes Carmina Nymphæ,
Ne, quid me deceat, diſſimulate; Late.

Clariſſimo Ornatiſſimoque Viro,
D. G. STAACKMANNO.

SI veneranda docet frontem obvelare vetuſtas,
Et fugere ignotum virginis ora forum:
Cur alia eſt animi natura bonis, hominum quæ
Arbitrium fugiunt, ſufficiuntque ſibi?
A. M. à SCHURMAN.

APOLOGIA
ANNÆ MARIÆ
à SCHURMAN

Contra erroneos quoſdam rumores, quibus propter nominis Schurmanni homonymiam, Aſtræam d'Urfe è Gallico in Belgicum ſermonem vertiſſe creditur.

CVr mea laſcivis prætexi nomina chartis
Fama eſt? Cur meruit fama ſiniſtra fidẽ?
An

An dubiæ tantum poterit fallacia vocis,
Credar ut ingenium deſeruiſſe meum?
Haud eandem curant omnes. Et myrtea ſerta
Quæ nunquam merui, tale meretur opus.
Non dominæ invideo, grati ferat ipſa laboris
Præmia: diverſæ nos tenet artis amor.
Id monuiſſe juvat; ne me miſiſſe Camœnas
Iactitet invictas ſub ſua ſceptra Venus.
Nec violaſſe tuas leges Aſtræa putabor:
Quippe ſuum tribui cuilibet ipſa jubes.

EPIGRAMMA

IN

HISTORIAM GELRICAM

Clariſſimi Viri,

JOH. ISAACI PONTANI.

PAlladias artes quondam coluêre Sicambri,
Et ſors clara togâ, claraque Marte fuit,
Sed jam Lethæis ingrato tempore lymphis
Merſa fere antiquæ gloria gentis erat.
Hanc pius immemori revocat Pontanus ab orco,
Et reddit patrio lumina tanta ſolo.
Hic ſacra conſilia, & magnorum effata virorum,
Geſtaque Francorum nomine digna refert:
Quæque olim magnis animis dedit æqua vetuſtas
Præmia mirari ſecula noſtra facit.
Sic ſimul æternos virtuti jure triumphos
Vindicat, & populo priſca trophæa ſuo.

Annon qui toto parat hæc ſpectacula mundo,
Dignus ut applauſus hinc prior ipſe ferat?

A. M. à SCHURMAN.

MEMORIÆ

Celeberrimi Hiſtorici & Iuriſconſulti

ARNOLDI BUCHELII

Eruditiſſimas Notas

IN

HISTORIAM ULTRAJECTINAM

Una cum vita finientis.

GRatia dum doctæ fuerit mihi grata Miner-
Et tua, Bucheli, gratia dulcis erit. (væ,
Nam quæ mors homines inter commercia tollit,
Vivere te memori pectore nulla vetat.
Vt fueras quondam priſcæ virtutis imago:
Sic mihi jam virtus ſemper imago tui eſt.
Non ego tam celebris laudes meditabor amici.
En claret propriis, quas dedit ipſe, Notis.
Qui vitam patriæ & perituris addidit annis,
Is meruit nunquam, poſt ſua fata, mori.

A. M. à SCHURMAN.

In

In Reverendi, Nobilis Doctiſſimique Viri,

D. ANDREÆ RIVETI

S. S. Theologiæ Doctoris

VINDICIAS

MARIAE matris Domini.

OMnia ſacrilegus tandem pervaſerat error,
Et jam Roma potens terram miſcebat O-
lympo:
Nec quænam facies veneranda Virginis eſſet
Dignoſci poterat: vultuſque erat unus utrique
Et Matri & Soboli, ſimiliſque per omnia cultus.
Viderat hæc ardens animis Rivetus, & una
Detrahit has larvas, propriiſque coloribus ornat
Virgineam frontem, primo de fonte petitis.
Quin male conficti ſubvertit numinis aras,
Et meritos (quales genuina modeſtia ſuadet,)
Reſtituit mundo magnæ genetricis honores.
Hic, ſi forte placet nitidis depicta tabellis
Simplicitas, autor toto celebrabitur orbe.

A. M. à SCHURMAN.

Nobiliſſimo Doctiſſimoque Heroum

D. CLAUDIO SALMASIO

Felicem è Galliis reditum gratulatur

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

HOſpes ave Batavis jam tandem reddite terris:
  Quin orbis reſonet: Battavus Hoſpes ave.
Quem Regum illecebræ, quem tot promiſſa Potentum
  Reddere vel patrio non potuêre ſolo.
Hinc tibi, Salmaſi, quos non referemus honores?
  Qui nos prætuleris gratis honore tuis.
Nunc quoque te fama eſt, pro noſtris fortiter aris,
  Moliri ſummum Relligionis opus.
Peſſimus interpres veteris Baronius ævi
  Protinus ultrices ſenſit adeſſe minas.
Et licet ingentes imitetur mole gigantes,
  Crede mihi, calamo mox cadet ille tuo.
Quid ni? cum ſeptem geminæ præcordia Lernæ
  Vix animam, ante tuo fulmine tacta, trahant.
Hoc tibi certamen merito decernit Olympus,
  Ut paret Alcidi digna trophæa ſuo.
Quod ſi vota mei non dedignabere ſexus.
  Is quoque grata tibi præmia ſponte feret.
Blanda puellarum comitabitur aura triumphos;
  Virgineuſque canet carmina læta chorus.
Hæc agitanda viris potius ſi cura videtur,
  Eſt tamen à noſtro non aliena foro.
Proque Lupa Cæſar, cum tu pro virgine certes,
  Cur non virgo tibi laurea ſerta daret?

Ultrajecti III. Non. Jan. cIↃIↃXLIV.

Digitized by Google

Reverendo, Clariſſimo, Doctiſſimoque Viro,

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

QVid me, Spanhemi, revocas Heliconis ad amnes,
Neglectamque jubes ſollicitare chelyn?
Non mea, crede mihi, ſublimi carmina cedro
Nec ſunt aſpectus lumine digna tui.
Attamen invitæ minus eſt litare Minervæ,
Quam quæ dona cupis parva negare tibi.
Te duce ſponte ſequar; tua nam veſtigia cœli
Monſtrabunt, veluti lactea ſigna, viam.
Sæpe olim veteris ego ſum mirata Pelaſgos,
Queîs data Muſarum gloria prima fuit.
Pulchrius Heſiodo, vel magno majus Homero,
Iudice me, nullum viderat orbis opus.
Iam mera credebam divina oracula voces,
Quas celebrat ſeptem Græcia docta virûm.
Iam mihi præclaro radians Academia vultu,
Vertice ſtelligerum tangere viſa polum.
Attica quid memorem, quid nomina magna Lycei?
Illa ſalutiferi ſideris inſtar erant.
Quin Stoa invictæ cultrix quondam inclyta mentis,
Flexerat in cultum pectora noſtra ſuum.
Hac ego tum cura & ſtudio jactabar inani,

Digitized by Google

In medio quærens littora tuta mari.
Aſt ubi dignata eſt divini gratia verbi
Clarius in noſtra ſpargere mente jubar:
Protinus ut ſtellæ pereunt Titanis ad ortum,
Palladis obſcuræ ſic periêre faces.
Scilicet auguſtos humana ſcientia faſces
Non potuit tantæ non ſubiiſſe Deæ.
Tum mea nectareo humectans præcordia ſucco,
Cæleſtis viſa eſt ſic mihi Suada loqui:
Quid facis, ô demens Virgo, quid quæris inani
Gutture Tantaleas non ſaturanda dapes?
Crede mihi inſipidas, quas tellus parturit, undas
Non animi ardentem poſſe levare ſitim.
Quippe ſui ſimilis non eſt mortale quod optat
Spiritus, hoc unum pagina ſacra dabit.(tem,
Hæc docet immenſum complecti mente Tonan-
Machina quem mundi non tamen ipſa capit.
Hîc veram invenies requiem, variaſque potentis
Fortunæ poteris ſpernere tuta vices.
Talia nec Samii docuêre ſilentia Myſtæ,
Nec placido Actæus prodidit ore Senex:
Non hæc legiferi memorant effata Lycurgi,
Nec ſapit hæc ſapiens veridicuſque Solon:
Deficit hic acies divina Platonis; hebeſcit
Magnum naturæ lumen Ariſtoteles.
Quin bona mortalis perituraque munera vitæ
Hi potius ſummo ſubſtituêre bono. (rum,
Et quoniam (ut perhibent) mors ultima linea re-
Mors meritò hic ſummum creditur eſſe malũ.
O vitam miſeram! brevior quam terminus ævi

Clau-

Claudit, & æterno nox premit aura jugo:
Aut potius fauſtam! celeri devolvere fuſo
Stamina cui Lacheſis non remoranda ſinit.
Aſpice magnanimos Brutos, rigidoſque Catones,
Vt proprias armant in ſua fata manus.
Quis furor eſt voluiſſe viros, forteſque videri,
Nec vitæ ingratas ſuſtinuiſſe moras?
Quis furor hanc lucem toties dixiſſe beatam,
Vivere ſi pœna eſt, ſi qua perire ſalus?
Deſine mirari ſpeciem virtutis honeſtam,
Quæ genium vitii ſplendidioris habet.
Quod ſi Cecropiæ poſſent à funere chartæ
Aurea diſcipulis ſecla referre ſuis:
Et ſi lecta ſuo non illuſiſſet amico
Pagina, præcipiti quem dedit ipſa neci:
Quid præter formas rerum exhibuiſſet inanes,
Quas rata felices reddere poſſe rogos?
Scilicet hoc primæ latuit clementia cauſæ,
Vivere qua ſine mors, qua duce vita mori.
Sint porro Elyſiis ſolatia dulcia campis,
Miſceat & Phrygius pocula læta puer;
Sitque ingens Heroum animis poſt fata volu-
Sidera & æthereas pervolitare domos: (ptas,
Et quacunque levem ludat ſub imagine turbã,
Fac dare, quæ fingit, Muſa prophana queat:
Quid niſi corporei meditetur gaudia ſenſus,
Gaudia vel blandus qualia ſomnus habet?
Mitto quod effrænes colat, ut ſua Numina, mo-
Sacrilegâ turpes dum facit arte Deos. (res,
At quæ delapſa eſt alto Sapientia cœlo,
Altius humanis mentibus una ſapit. Hæc

Hæc licet ingentes animos exuſcitet; atqui
Plura tamen votis conſeret illa tuis.
Nec jubet æternam tantum ſperare ſalutem;
Sed potis ante atram quemque beare diem.
Singula quid referam, quid tentem vocibus au-
Talia ſentiri non niſi mente ſolent. (res?
Tunc ego, des veniam teneris placabilis annis,
Diva precor, par eſt me tua juſſa ſequi.
Ne te feſtines oculis ſubducere noſtris,
Neve tuum prima fronte referre gradum.
Illa tamen contra, mea ſors & origo morari
Longius hac, inquit, me regione vetant.
Sunt mihi non pauci raræ pietatis Alumni,
Queis dedimus noſtri pandere jura fori.
Quod ſi ſacra cupis tanti cognoſcere regni,
Et quæ Lethæi non rapit unda lacus;
Quæque locis non ſit fruſtra didiciſſe beatis
Hos juvet in dubiis conſuluiſſe viros.
Dixerat, & ſtimulos acres in corde reliquit,
Inceditque ſacro pectus amore ſui.
Hinc, ſibi præcipuos quos deſignarat amicos,
Non potui ſumma non coluiſſe fide.
Hos inter, ſtellas velut inter Luna minores,
Eminet & Nomen ſic, FREDERICE, *tuum.*
Te præeunte canam majora, & forte cothurno
Non indigna gravi, te præeunte, canam.
Æmula ceu pulſis reſonat convallibus Echo:
Sic referam dociles ad tua verba modos.
Gorgonei valeant fontes, doctæque Sorores.
Tu mihi Parnaſſus tu mihi Phœbus eris.

Ultrajecti XI. Kal. Febr. CIƆ IƆ C XL IV.

Sur la bien venue & la demeure de la Treſ-Noble & Vertueuſe Dame,

MADAME

UTRICIA OGLES, dite SWAEN.

à UTRECHT, au Mois de Novembre l'An cIↃ IↃ CLXVII.

NYmphe, de qui le chant, digne du cheur des
Anges,
Nous ravit dans le Ciel, diray je tes Louanges?
Non je diray pluſtoſt, bel Aſtre de la Cour,
Le bonheur de ce lieu, où tu fais ton ſejour.
Car pour chanter ton los, ton luth, ta voix, ta grace,
Il faudroit l'emprunter, & te ſuivre à la trace.
Tes Pſeaumes, animez d'un divin mouvement,
Ont pouvoir de fleſchir un cœur de Diamant. (mes,
Tantoſt leurs doux accens nous font fondre des lar-
Tantoſt perdre l'eſprit aux plaiſirs de leurs char-
Ce que l'antiquité a forgé (comme on croit) (mes.
Pour ſe faire admirer, je monſtre icy au doit.
La lyre d'Amphion, la muſique d'Orphee,
Ne ſont plus fictions d'une fantaſque Idée;
C'eſt icy le Phœnix, l'unique * CYGNE Noir, * Swaen
Le Roſſignol d'hiver, qui chez nous ſe fait voir.
Diray-je que tu es une Nymphe Hollandoiſe,
Regardans ton berceau? ou que tu es Angloiſe?
Puis que ſous ce climat jadis les doctes Sœurs
T'ont nourri d'Helicon des plus douces liqueurs.
Non, ce n'eſt pas aſſez: & l'Eſpagne, & la France,
Et l'Italie y veut avoir la preference:
Car tu en tiens les airs, les charmes, les accors,
Pour ravir l'ame aux vifs, & pour la rendre aux
Bref, tu as effleuré toute la gentileſſe, [mors.
Qu'a l'envi tout le monde & admire & careſſe.
Bien venue à Utrecht, qui t'a donné ſon nom:
Et c'eſt toy qui luy rends un plus fameux renom.

A. M. de SCHURMAN.

EPICEDIUM
IN
OBITUM
Doctrinâ & pietate Clariſſimi Viri

D. MEINARDI SCHOTANI.

QVis Schotane ſibi te non ſuſpiret ademptum,
Nec tua cygnæâ funera voce fleat?
Qui tot divinis radiabas undique donis,
Queis potius nobis, quam tibi natus eras.
Quique novam ut poſſes mortalibus addere vi-
Non piguit mortem te properare tuam.(tam,
Non ſitis argenti, aut aliena negotia mundi,
Nec mora magnificæ deſidioſa dapis:
Sed tua cœleſtis qui viſcera torruit ardor,
Is vetuit longos te numerare dies.
Aſt licet æthereus penitus te carpſerit ignis:
Hoc tamen, ut Phœnix, naſceris ipſe rogo.
Dum vivet pietas, facilique modeſtia vultu,
Et nivea gaudens ſimplicitate fides;
Dum fera flexanimis demulcens pectora virtus,
Nomine naſcetur gloria digna tuo.
Non tua ſors lachrymas, ſed noſtra requirit, ama·
Nam tua mors nobis, non tibi pœna fuit,(ras:
Quis tanti referat capitis diſpendia? velo
Iſta tegi ſatius, more Timantis, erit.
At memorare tuos generoſa in morte triumphos
Me juvat, & celſi munera læta poli.

Illic

Illic dulce tibi veterum meminiſſe laborum:
Si tamen hæc nullus ſit meminiſſe labor.
Felix qui noſtrum potuiſti ſpernere mundum:
Quicquid felices reddit Olympus habet.
Omnia quæ votis poſcebas gaudia quondam,
Iam datur in ſolo cernere mente Deo.
En tua quo præeunt veſtigia ſponte ſequemur.
Hæc tibi nos tantum ſolvere juſta cupis.

A. M. à SCHURMAN.

IN OBITUM

SUMMI VIRI

D. ANDREÆ RIVETI,

à morte Patris ſui, in locum ejuſdem ἐνσπόνδως aſſumpti,

EPICEDIUM.

DIcite, Pierides, cur tanto pectora luctu
Plangitis, & mæſtos funditis ore modos?
Curque ſedet pulla lugens ſub veſte Lyceum,
Noſtraque cur vultus Templa dolentis habent?
Gallia quem lætis ſurgentem vidit ab undis,
Et patrio placidum ſpargere in orbe jubar,
Hunc votis magnum venerata Batavia Solem,
Huc contra ſolitum currere fecit iter.
Hic modo Palladio, modo celsâ fulſit in Aulâ;
Et tam diverſis par tamen unus erat.
Vivida cœleſtis Doctrinæ ſemina fovit,
Fœcundâque novos meſſe beavit agros.
Et Romæ cœcas errorum diſpulit umbras,
Reſtituens ſummo debita jura Deo.

Con-

Conſpicuus ſemper Victor pugnavit in hoſtes,
  Lucifugas telis perdidit ille ſuis.
Ipſe ſui ſimilis, ſimiliſque per omnia Phœbo,
  Omnibus auxilio, præſidioque fuit.
Nec tamen inſtabilem fas eſt dixiſſe Planetam,
  Semper enim recto geſtiit ire gradu.
Talis erat, miſerâ quem flemus voce, Rivetus,
  Qui ſua funeſtis lumina merſit aquis.
Fallimur improvidæ, non atris occidit undis,
  Sed ſuperum exoriens clarus in orbe micat.
Nec minus hic ſanctæ radiant veſtigia vitæ,
  Et radiat ſcriptis author ubique ſuis.
Obſtupui ad triſtes, Muſâ referente, Cypreſſos;
  Vix potis hæc querulis verba ſonare modis:
Siccine perpetuos patitur ſors noſtra regreſſus,
  Et noſtro ancipites verſat in orbe vices.
Lætitiæ finis dolor eſt; nihil uſque beatum.
  Munera quæ Cœlum contulit, umbra rapit.
Filia bis fueram felix: Horam ante ſupremam
  Denaſci natam bis, mea fata ferunt.

A. M. à SCHURMAN.

IN

IN OBITUM

Reverendi Clariſſimique Viri,

D. CAROLI DEMATII

S. S. Theologiæ in celeberrima Academia atque Eccleſ. Ultraject. Myſtæ fideliſsimi.

ULtrajectinum, rogitas, lugere Lyceum
Quid jubet, & nigra pulpita veſte tegi?
Hic Sophiæ colitur, toto celeberrima mundo,
Regia, quæ geminum ditat utrimq; Polum.
Bis ſenis radiat ſublimibus alta Columnis,
Queis innixa jugis tendit ad aſtra ſuis.
Has inter trinas ſibi jure dicavit Olympus,
In quibus inſculpta eſt cernere jura Dei.
Sed venit ex alto tempeſtas ſæva Tonantis,
Qua ſubito in præceps de tribus una ruit.
Materies adamantis erat; quadrique figura;
Materiem ſummæ vicerat artis opus.
Sit nunc prima Deûm creſcentis cura laboris,
Sacra ruat fulcro ne ſpoliata Domus.
Atlanti ſimilis veniat DEMATIUS *alter,*
Qui par ſit tantas ſuſtinuiſſe minas.

A. M. à SCHURMAN.

ELO-

ELOGIA

Nobiliſſimæ Virginis,

ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN.

Typographus Lectori.

Nomina Auctorum qui Nobiliſſimam iſtam Virginem commendarunt ſcriptis publicis & privatis, ſecundum litterarum initialium ordinem, ſine ullius præjudicio hic ſunt diſpoſita.

CASPARUS BARLÆUS HEROICOR. LIB. III.

QVa tibi Diva parens generis? num docta Batavis
Te peperit Carmenta tuis? tituloſque virorum,
Doctrinæque decus debet natura puellæ?
Scandis Apollineos colles virguncula. priſcâ
Excidimus jam laude viri. vileſcimus ultra,
Fœminaque ingenio noſtros tranſcendis honores
Mirabor magis? an rerum portenta dolebo?

Num

Num dicam peccaſſe Iovem? vel maſcula miris
Inverti ſimulacra modis? Sempronia nobis
Altera, & Arctoo melior ſub ſidere Sappho
Naſcitur, atque novam protrudit Pallada terris
Iuppiter & veteres mulier ſcrutatur Athenas.
Non Latium, non Roma ſatis, non ſufficit uno
Ore loqui, minor eſt ſimplex facundia votis
Virginis. Argolicas etiam (proh numina) voces
Anna *legit, ſociatque ſuum cum Cecrope Belgã.*
Si mirum antiquæ committi ſcripta Corinnæ,
Hæc etiam, quod ſcribat, habet, ſi conſcia rerum
Prodidit exactis Manto ſua carmina ſeclis,
Egregiumque aliquid grandes cecinere Sibyllæ,
Et Mariæ *mens iſta poteſt. ſociata marito*
Polla fuit, juvitque ſui commenta poëtæ.
Nec minus illa virûm ſtudiis ſuccurrere poſſet,
In ſocios admiſſa thoros. quid Belgica jactas
Belligeraſque rates, & magno Principe fultas
Imperii creſcentis opes? quid dídita famâ
Prælia? barbaricis oneratas mercibus alnos,
Totque novis paſſim laxatas mœnibus urbes?
Hic majora ſtupe, rarum Battavia nomen
Conficit una tibi. præſtat facunda virago
Tot titulis, faſtuſque leves virtutibus anteit.
Nec precium jam ſexus habet. cũ virgine, docti,
Communes animos geritis. viliſſima noſtri
Portio noſtra manet. ſolis diſcernimur, eheu,
Corporibus, geniumque viris confundit & artes,
Et, qua nos ſapimus, vir dici parte meretur.
Quid dignum te, Virgo, loquar? veneranda pu-(dori
It

It juxta doctrina tuo, caſtiſſima mores
Vita probat. doctam ſubmiſſa modeſtia mentem
Flectit, & ingenuos decorat reverentia vultus.
Quis thalamos, formoſa, tuos conſcẽdet amator?
Ridebis cui ſponſa viro? cui nupta marito?
In Batavis ſi Phœbus amet, te conjuge Daphnẽ
Negligat, & tali cupiat ſe jungere Divæ.
Dos tua tot fuerint artes, prudentia, virtus,
Dos tua tot fuerint linguæ, tua gratia, candor,
Simplicitas, & quicquid amant ſciviſſe Camœnæ.
Anna, (*fatebor enim*) *nõ me tua nomina tantum*
Afficiunt, vatemque trahunt; ſed quicquid in iſta
Virginitate queat ſummum flexiſſe Tonantem,
Suſpicimus, Muſiſque placens me tãgit honeſtas.
Scribimus hæc, loquimurque tibi ſi dicere coram
Cogerer, hærerent forſan ſuſpenſa poëtæ
Verba, nec ad ſolitas fluerẽt mea carmina leges.
Sin minus illa placent, & ſi magis oſcula veſter
Sexus amat, nos illa domi debere putabis.
Invenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

Idem ELEGIAR. Lib. III.

PArturiunt jam bella ſcholas, lituoſq; tubaſq;
Inter, Apollineas fabricat Aula domos.
Naſcitur, & mediis Sapientia gliſcit in armis.
Nec Iove, ſed Getico patre renaſcor, ait.
It Ducibus doctrina comes, cum milite Phœbus
Ambulat, & Clarias vindicat haſta Deas.
Ipſa novos juxta gradiens Bellona magiſtros,
Mitigat ingenii vim rabiemque ſui,

Et cuperet pugnare minus. niſi templa focoſque
Acer & indomitus ſollicitaret Iber.
Exorſa eſt jam mitra loqui. ruit æmula laudum,
Et valida pubes ambitione calet.
Migrant in terras Superi, Pietaſque Themiſque,
Ingentemque ſonant pulpita ſacra Deum.
Nec ceſſat Medicina loqui. formantur in artes
Pectora & effigiem cuncta ſcientis habent.
Nos fecit natura rudes. cultura, laborque
Expolit, hac hominem cura ſecunda facit.
Bis gigni debet Sapiens. bis reddier orbi.
Nec niſi cum poterit ſe genuiſſe, ſapit.
Quod ſtamus Batavi, Phœbo debemus & armis,
Hanc geminam ſupplex Belgica poſcit opem.
Auriatus quod ſervet, habet; quod ſervet, Apollo
Hic animos nobis aſſerit, ille lares.
Trajectine, tuis cœptis intervenit Anna.
Annuit augurio nobilis Anna *ſuo.*
Iam redit & virgo. redeunt miracula terris.
Pone videt vates ire puella ſuos.
Deſimus nos eſſe viri. fit virgo, quod olim
Nos fuimus. vatum nomina virgo rapit,
Iupiter hanc dona ſexu meliore puellam.
Vel dic, attonitis omnibus, eſſe Deam.
Pallada dic. non quæ tremebundam concutit ha-
ſtam,
Sed quæ naſcentem concutit ore Scholam.

CLAU-

CLAUDIUS SALMASIUS

In Præf. ad Miſc. Defin.

HAbemus in urbe unius diei itinere hinc diſſita, Virginem Nobilem, haud minus quam Hippian numeroſa arte multiſciam, & tanto magis eo nomine mirandam, quod in hunc ſexum rarius cadit tanta ingenii fœcunditas, tanta artium copia, cum omnes calleat, tot virtutum conjunctio, cum nulla careat. Quæcunque manu confici & mente concipi poſſunt, tenet una. Sic pingit, ut nemo melius. Sculpit, fingit ex ære, ex cera, ex ligno ſimiliter. In phrygionica arte, & in omnibus quæ muliebrium ſunt curarum & operum, omnes antiquas & hodiernas provocat ac vincit mulieres. Tot vero doctrinarum dotibus inſtructa eſt, ut neſcias in qua magis antiſtet. Tot linguarum donis ornata eſt, ut non contentâ Europæis, in Orientem uſque, ſtudio & induſtria pervolarit, comparatura ibi Hebraicas, & Arabicas, Syriacaſque, quas adjungeret jam quæſitis.

Latinè ita ſcribit, ut virorum qui tota vita hanc elegantiam affectarunt, nemo politius. Gallicas Epiſtolas tales concinnat, ut vix meliores Balzacius. Cæteris in Europa linguis æque bene utitur ac illi quibus ſunt vernaculæ. Cum Judæis Hebraice, cum Saracenis Arabice, poteſt commercium habere litterarum. Etiam viris arduas & ſpinoſas ſcientias ita tractat, Philoſophiam nempe ſcholaſticam & Theologiam, ut omnes ſtupeant, quia prodigio ſimilis res eſt; nemo æmuletur, quia nemo poteſt mitari; nullus etiam invideat, quia ſupra invidiam ipſa eſt.

CONSTANTINUS HUYGENIUS
In Epigrammatibus.

DE facie gratum eſt: ſed enim, bis quinta Dearum,
Cur magis illuſtri parte ſtupenda lates?

PIngere ſe incertam nequiit, quæ, mobilis uſque
Et nova, non ceſſat ſe ſuperare manus.
Nec lateo quâ parte tamen, ſi cœperis eſſe
Lector, ubi inſpector deſinis eſſe mei.
Mente, manu vultum retuli; plus litera pinxit,
Scripta refert mentem litera, picta manum.

IN

IN EANDEM.

HActenus una fuit; furto datur altera Phœnix.
Publica privatum gratia crimen habet.
Quàm bene non prodit, quæ ſe, fugiendo, fatetur
Dextra Phœnicem ſurripuiſſe ſibi!

IN EANDEM.

ANna, fatebor enim, poteras plus picta placere,
Formaque non ſculpti gratior æris erat:
Sed magè ſculpta places. Ajunt vænire puellam,
Picta cui multo mala colore nitet.
Quæ, tantum virtutis amans, ignorat Amantem,
Cui ſpecie ſi fas, non placuiſſe, placet,
Quæ paucis non dura viris ſi nupſerit, unis
Ingeniis uno nupſerit ingenio,
Quæ, mens tota, velit ſola ſe mente videri,
Membra ſupervacui ponderis inſtar habet.
Pſilotro niteat, cretam ferat oblita? ſcalpi
Debuit, & ſcalpi debuit ungue ſuo.

DANIELIS HEINSII

Carmen extemporale,

IN

EFFIGIEM

ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN, à Celeberrimo pictore JOANNE LIVIO, ad vivum expreſſam.

DIvi pictoris opus, cæleſtis imago, (nus
Quā dedit hic, Divas pingere digna ma-
Quæ cū omnes vellet, nec poßet pingere Muſas,
Expreßit decimam, cum decimaque novem.

GEORGIUS STAACMANS.

Nobilissima Domina,

Si me non ulterius abs Te rejecit Ultrajectum, quam tui incurium me fecerunt Hagenſes curæ : ſalva res eſt. Erubeſcat hac quidem conditione compages iſta chartacea, Ραψῳδίαν ferens ἀντὶ Πανηγυριστικȣ̃. Saltem oſtendet, eâdem veneratione quod te proſequar etiamnum, quâ Franekeræ ſum proſecutus. O felicia tempora! præ his quibus vix licet quicquid hoc eſt officii inofficioſi. Libuit tamen ſic litare; non tam gratiis tuis, quam animo meo. Quod ſi inſpexeris, Domina; deprehendes luctatam eſſe voluntatem cum ratione: & viciſſe quidem illam, quo ſolet fructu. Mihi vero non alium expecto, quam ut habear inter venerantes tui,

Nobilissima Domina,

Hagæ Comit. xvi.
Kal, Oct. Anno
cIↃ IↃ c xxxvi.

Venerantiſſimus
G. STAACKMANS.

De

De ſui ſeculi Minerva.

ANNA MARIA à SCHURMANS
Ultrajectum incolente.

SEu ſtupeo vecors,atque uſum neſcio linguæ:
Sive loqui tacita religione vetor :
Seu mihi viſus habet : ſeu quod ſpectare laboro,
Spectari aſſiduo fulgure poſſe negat :
ANNA, tuas novi,nec poſſum dicere, dotes.
Cui poterit minimum dicier, ANNA tui?
Ni metus, & curæ, placeantque ſilentia Divis
Ni pia commendet pectora cæcus amor:
ANNA,ſacris exeſſe tuis & lege jubebor;
Et vix intulero, lege jubente, pedem. (eſt:
Volvere mente aliquid Dîum , res plena pericli
Voce aliquid dîum promere, plena magis.
Carcer in hoc vaſto eſt,ſunt hæc in luce tenebræ.
Ceu medium obnubat nox violenta diem.
Dum vagor immenſis ſpatiis, me vincla coërcẽt:
Dum mihi ſe pandunt plurima , cerno nihil.
Ne pelagus celſis intutum mentibus amens
Ingrediar ; portu ſtat mea fixa ratis.
Neu jubar impura nitidum fuligine fœdem ;
Frena libet calamo ponere, frena manu.
At ſtimulus pungit me rurſum, auctorq; volendi
Scire nefas dotes, & ſiluiſſe tuas : (eſt:
Par ſi prodigium noſſet Memphitica plebes;
Saxa minarentur prodigioſa polo.
Quidlibet auderet , tantum ſi indempta fuiſſet;
Atque adeo verum, Græcia vana, decus.

Quæ non templa ſuis, & pulvinaria monſtret
Hoſpitibus, tali Roma ſuperba Deâ?
Numen adhuc lateat, ſi tutelare Quirites;
Haud optent aliud, propitientque ſibi.
Cultum ubi quiſquiliæ viles, ubi turpe lupanar
Repperit, ac ſpecies propudioſa canis:
Monſtra ubi complerunt feſtis ſolemnibus urbē,
Lymphatam, & rabidum ſacra profeſſa nefas:
Quot fuerint devota tibi delubra, quod aræ;
Mortali facie quæ tegis, ANNA, Deam?
Majores, priſcisve pares oriantur Athenæ:
Cum veteri certans numine numen ades.
Muſis una novem, numeroſis una Sybillis.
Tu potior: præſtet ſola Minerva tibi?
Hanc Iovis è cerebro genitam fert fabula: veros
Et peperiſſe tuum eſt, & poliiſſe Ioves.
Hac genitâ rutilum cœlo manaverit aurem:
Natales decorant aurea ſecla tuos.
Hæc dederit nulli de virginitate triumphum:
Tireſiæ nimium tu quoque dura fores.
Quicquid ab hac pulchrum rudiori prodiit ævo;
Tu facis ingenio pulchrius, atque manu.
Orphea, Praxitelem, nec Apellem reſpice; cum
Pallada diſcipulas inter habere queas. (tu
Ægide claruerit victrix, & Gorgone cæſa:
Palladio fuerint Pergama tecta diu:
Tu, quæcunque ſubis, vel inermis mœnia ſervas,
Nil tibi cum Marte eſt; ſæviat ille foris.
Quem potuit nudus prohibere ab limine vates,
Suſtineatne tuis ſedibus eſſe gravis?

Nul-

Digitized by Google

Nulla tibi ſed enim fundunt armenta cruorem;
Nulla arbuſta virent; nulla ſacratur avis.
Mundanos ſuperas, ac dedignaris, honores;
Æthereiſque tuâ te pietate negas.
Det titulos ſolidâ defectis laude; decoret
Indecores; & queis Orbis amatur, amet:
Orbis honor, Pallaſque tui SCHURMANNIA *ſecli;*
Quæ cedunt aliis, ſat meruiſſe tibi eſt.
Nos quoq; damnamus, quicquid maleſana vetu-
Confictum egregii numinis inſtar habet:(ſtas
Seu propter quodcunq; datū eſt adſcendere cœlo;
Seu quicunque ſuum ducitur inde genus.
Nec ſunt bruta tamen penitus præcordia Belgis;
Vt ſpernant aures quod ferit, atque oculos.
Ad populum miſſis phaleris, pompâq; dicarunt
Se ſtudio totos interiore tibi.
Belgica te divam ſi non edicta loquuntur;
Te ritu proceres, Anna, decente colunt.
Vt tibi pyramides nullæ monumentaque ſurgant:
Nec ſtatuas tellus, nec ſimulacra gerat:
Experiare aliquo noſtratia pectora juſſu;
Non uſquam fuerint obſequioſa magis.
Præcipuè, feſſus qua ſe pater abdidit olim
Rhenus; & ignotas lentus adivit aquas.
Qua primum pietas effulſit vivida: ſumpſit
Atlantem pietas unde caduca ſuum.
Vrbs celebris gemino tollat ſe Præſule: gentem
Imbuerit ſanctis moribus ille feram;
Egerit hic regem magno pro Cæſare; Belgam
Impoſitum frendens & trepidarit Iber:

Præſule, quid, major niſi ſis tu, ſumma Sacerdos;
Teque minor, quiſquis non ſua ſceptra tulit?
O rutili regina chori! Iunone remotâ,
Cumque ſuis ſaculis aufugiente, manes.
Antonina tuos habeant pomœria vultus:
Vſque nitent radiis Franekerana tuis.
Cynthius ipſe ſolet, Cynthique vicaria lampas,
Et noctem, & nebulas, deliquiumque pati.
Tunc ſe quantumvis intendant lumina, ludunt
Vmbræ aciem; & ſubito, quæ micuêre, latent.
At tu ſtella potens, innubi luce coruſcas:
Sola vagos oculos tu cynoſura regis:
Solaque inocciduo refoves ſplendore tenebris
Obſeſſas animas, & ſuperare doces.
Si te priſca minus VViltorum caſtra morantur:
Ex merito noſtros pendere crede lares.
Hi te ſuſpiciunt, &, ſi patiaris, adorant:
Hi poterunt nunquam dememiniſſe tui.
Illa ſibi plauſere magis tunc forſitan, hoſti
Cum quater objicerent millia dena virûm:
Cum neque relligio, cum nec Sapientia fidum
Armatâ caperet Pacis in arce locum.
Prò pudor! haud preſtet raptis de fæce popelli
Millenis aliquot dia virago viris?
Dania plebejas miſit ſub tartara turmas;
Et quod condiderat Francia, fregit opus.
Auſpiciis erecta novis faſtigia tandem
Cernimus, Auſoniis æmula culminibus:
Cernimus expanſum Phœbo Muſiſque theatrum:
Tanti ſpectatrix unica, Pallas, eras;

In-

Incola ſeu cupias ſeu tu mage civis haberi:
Nil Vltrajectum Pallade majus habet.
Scilicet ille tuo celebratur ludus honori:
Atque tuum nomen pulpita docta ſonant.
Quo potius cœli interpres concedat; & unâ,
Grande ſatellitium quæ trahit alma Themis?
Vibret ubi potius venerandum Delius ignem?
Theſauros promat turba novena ſuos?
Hic mihi certandum ſi ſit, te præſide certem:
Deque tua expectem præmia digna manu.
Tu, quicquid genuit Phœnicia, nutriit Hellas,
Heſperia excoluit, Virgo ſtupenda, ſapis.
At, quod, Virgo, ſapis; cur paucis novimus? iſtud
Supra hominem certe eſt, æthereumque ſapit.
Indigenam te nacta, quibus modulatibus iſtud
Vtrique accineret Gallia læta polo?
Quantâ iſtud curâ, quantoque Hiſpania faſtu;
Quam Latium argutis proderet elogiis?
Iſtud idem æterno Batavorum oracula ſignent
Carmine: ſit nobis eminus illa ſequi.
Nam quid te dignũ dabimus? quæ terra metallũ,
Quæ-ve tuo dignum nomine marmor habet?
Quid dignum, tot regna ſuis licet ambiat ulnis,
Vaſta capit Tethys? quid juga ſumma ferunt?
Te ſatis haud tulerint ſublimem audacibus alis
Mille aquilæ: reſonant mille nec æra ſatis.
Cumque tua excedant ipſam præconia famam,
Te ne etiam noſtro fas erit ore cani?
Fas erit & plumbo merſam ſordeſcere gemmam;
Et regale tegi fæce lutoque caput.

Quæ

Quæ fuerant raris conceſſa Heröibus olim,
Sunt ea certa tuo vertice digna parum:
Quique illis laudum Oceanus, ſplēdorq; ſerenus;
Vix eſt gutta tibi, vixque favilla levis.
Luxurient alibi Charites, Suadæque, fatentur
Hic ſeſe ſteriles; hic tenet ora pudor.
Et tamen hic mutæ plus, quam facundia quævis,
Imperii acquirunt, te tribuente, ſibi.
Quod pietas, arteſque tuum, & ſapientia, ſexum
Induerint; cauſſas non habuêre pares?
An tibi fors naſci libuit, clariſſima, ſexu
Non mare; nec maribus ſequior ille foret?
Nobilis occubuit letho Cleopatra virili:
Damnavit mœchos Penelopæa fides:
Præripuit caſtis palmam Lucretia; patrans,
Arria cum Pæto quod fuit auſa ſuo.
Centum aliæ valeant; & quæ Meraræa valebat
Centum alias animo, pluſque timore Dei.
Vna omnes ſuperas virtute Heröidas omni;
Vna quod Heröum eſt; una quod ante fuit.
Rex Solymæ exſtaret, quondam quæſitus ab ortu:
Te nunc occidua quæreret ipſe plaga.
Qui ſcelere Alcidis exemit ſerius ævum,
Et ſolium furiis, & feritate ſolum:
Qui populum exemplo munivit, jure tribunal:
(Da veniam) tanta conjuge dignus erat
Æmula cœlitibus cui mens cœleſtia verſat:
Æmula perpetuum dextera condit opus:
Spemne tibi indulges thalami mortalibus? æther
Zelotypus-ne parat myſtica fata tibi?

Te

Te tantam colimus ſaltem nos, ANNA, ſtupendo;
Solvimus & meritis ſobria vota tuis:
Gloria Belgarum ſalve, virtutis aſylum,
Arx Sophiæ, cœli pignus, imago Dei.

AD EANDEM EPIGRAMMATA.

I.

TE letho ereptam volui, ſupraque locatam
Terrigenas; calamo præditus, Anna, levi.
Quas tibi vindicias, & quanta trophæa pararem,
Si mihi Romulei Flaminis arma forent?
At non te calamus, non arma aliena beabunt:
Cum ſis auſpiciis ipſa beata tuis.

II.

DEcrepiti columen Mundi, fulcrumque labantis:
(Nil exempla juvant nî meliora malos)
Num benè quid poterit de te diadema mereri,
Si te conſtituat principe terra loco?
Debetur princepſque locus, diademaque dudum:
Sed quicquid ſolvat, debitor Orbis erit.

De

De Raet Penſionaris van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt,

HEER JACOB CATS RIDDER, &c.

In ſijn TROURINGH.

PRinceſſe, wiens gemoet verlieft op oude boucken,
Noyt dwaeſheyt heeft gepleeght, die jonge lieden ſoucken,
Maer die uyt hooger drift, verſcheyden vande jeugt
Geen ander liefde draegt, als tot de ware deugt,
Tot kunſt en wetenſchap, tot alle groote ſaken
En wat in eenigh menſch kan wyſe tochten maken,
En wat in eenigh hert de beſte ſinnen prent;
Soo dat een yder ſchrickt die uwe gaven kent.

Onder haer Effigies inde TROURING.

Wie oyt dit aerdigh beelt ſult komen aen te ſchouwen
Hout vaſt, dat gy hier ſiet een roem van alle vrouwen.
Van dat de werelt ſtont tot heden op den dagh
Niet een die haer geleeck, of nu bereycken magh.

JOAN-

Digitized by Google

JOANNES BEVEROVICIUS

In Vitæ Termino.

NObiliſſima Virginum, Recte dictum eſſe, τὴν πολυποίκιλον σοφίαν τȣ̃ θεȣ̃ ἀνθρώποις οὐκ ἐφικτὴν, vel vitæ humanæ demonſtrat terminus, quem γνήσιοι Μȣσάων θεράποντες καὶ ὑποφῆται determinare hactenus contenderunt. Cum prima facie dura videretur, ac medicinæ myſtis parum conducibilis ſententia: *Cuique, morborum, mortiſque, & tempus, & genus, ab æterno decreta,*

Et ſi fata Iovis poſcunt, hic terminus hæret:

equidem veritatis οἴστρῳ βεβολημένος, πάσῃ σπȣδῇ καὶ μηχανῇ ejus veſtigia mihi perſequenda duxi, ideoque non unius profeſſionis, nec unius gentis conſulere volui eruditos. Aſſurrexit mox artificum induſtria pulchre lapis hic terminalis, non volvendus amplius, ſi tu, Virginum eruditiſſima, marmoreum è Parnaſſa ei dignaberis imponere faſtigium. Qui vel ex literis, quibus pro ſingulari tua comitate non ſemel me bea-

beaſti, incomparabilis ingenii *βαθύτητα*, & admirandæ eruditionis *πανοπλίαν* potui perſpicere, non ignoro quid in divinis, quibus fere ſolis jam tibi vacare eſt animus, è divinæ mentis adytis haurire & expromere queas. Vidiſti terminum humanę vitæ à quamplurimis diſtingui ratione Dei & noſtri; hac mutabilem, illa fixum plane & immobilem. Sed tuam fidem, *σεβασμιώτατον ἐμοὶ κάρα*, nonne quocunque modo diſtinguatur, idem eſt terminus, cum ſit terminus? Quid ei opis à mutabili, cui inſtat decretorius? Mihi profecto hic aqua hæret, &, quamvis multum & diu meditanti, *λύειν τὰς ἀπορίας* non licuit. Tibi vero, divinæ & humanæ Sapientiæ antiſtita, ut facile eſt, *ἐκ τῶν ἀπόρων πόρον εὑρίσκειν*, ita etiam atque etiam te rogo, hæc ad exactiſſimi judicii tui obruſſam exigere, quæ minus placent obelo transfodere, & pronuntiare *τὴν ἀρέσκουσαν* ne graveris: ſed *ἐξ ἄκρου μυελοῦ ψυχῆς*, ut loquitur Euripides, non *οὐδοῦ σοι παρούσης, τῶν ἄλλων ἀτραποὺς* ingreſſa. Nec de me ſolum, ſed & de omnibus, quicunque ullibi *σοφίας ἀληθινῆς*
γνή-

Digitized by Google

γνήσιοι ἐργασταὶ, bene mereberis, ſi obſcuræ huic quæſtioni de tuo fulgore lumen fœnerari patiaris. Mihi tantum munus, non dicam aureum cenſebitur, & χρυσοῦ ἄξιον ἀντιπερύσασθαι, ſed ὑπὲρ πάντα τὰ τιμιώτατα τίμιον. Ἔρρωσο εὐγενεστάτη καὶ αἰδεσιμωτάτη παρθένων, ἀμφότερον τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι ἐρρωμενεστάτη. Dordrechti a. d. IX. Kal. Februar. anno ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου ἐνσαρκώσεως CIↃ IↃ C XXXIX.

JEAN LE LABOUREUR

En ſon Hiſtoire du voyage de la Reyne de Pologne, imprimée à Paris l'an 1648.

LE jour ſuivant vingt-ſixiéme de Decembre, la Royne de Pologne fit une action digne de la Majeſté des lettres. Ayant ouy parler de la doctrine de la celebre ANNE MARIE DE SCHURMAN, Damoiſelle native de cette Ville, & de la beauté de ſon Cabinet: elle voulut aller chez elle; mais ſans ceremonie, pour éviter la foule du peuple qui l'auroit ſuivie. C'eſt pourquoy elle laiſſa ſa Cour,

& entra incognite dans le carroſſe de la Mareſchale, eſtant ſeullement ſuivie de Monſieur l'Eveſque d'Orange, & de quatre ou cinq perſonnes , dont je fus l'une. Elle vid en paſſant la grande E-gliſe, & alla deſcendre au logis de cette dixiéme Muſe, l'une des merveilles de ſon ſiecle & de ſon ſexe. Elle ne vid pas ſans admiration les merveilleux ouvrages qu'elle a fait de ſes mains , tant de peinture ; de miniature , & d'enlumineure, que de graveure, au burin; & au diamant, ſur le cuivre , & ſur le verre, qui luy doivent donner la reputation d'exceller dans les plus nobles Arts entre les mecaniques : toutesfois elle demeura plus eſtonnée de l'entendre parler tant de langues, & reſpondre de tant de ſciences. Elle reſpondit en Italien à Monſieur d'Orange, qui l'interrogeoit par ordre de la Royne : & elle argumenta treſ-ſubtilement en Latin ſur quelques poincts de Theologie. Elle repartit auſſi fort élegamment en meſme langue, au compliment que je luy fis pour Madame la Mareſchale. Elle parla Grec avec le Sieur Corrade premier

mier Medecin de la Royne : Enfin elle nous euſt encor parlé d'autres langues ſi nous les euſſions ſçeuës ? car outre la Grecque, la Latine, la Françoiſe, l'Italienne, l'Eſpagnole, l'Alemande, & le Flaman qui luy eſt naturel, elle a encor beaucoup de connoiſſance de l'Hebreu, Syriacque & Chaldaïque ; & il ne luy manque qu'un peu d'habitude pour les parler. Elle ſçait de meſme la charte de tous ces pays ; & elle ſe peut vanter d'y voyager ſans guide, auſſi bien que ſans Interprete. L'on parle avec meſmes éloges de la Princeſſe Palatine *Eliſabeth* de Boheme : tout le Septentrion en fait ſa gloire ; mais le bonheur de la voir manqua à celuy de noſtre voyage, parce qu'elle demeure à la Haye, où la Royne de Pologne ne paſſa point.

Digitized by Google

Amor meus crucifixus eſt.

In Symbolum Nobiliſs., Ornatiſſ. Virginis,

D. ANNÆ MARIÆ
à SCHURMAN.

Unicæ ſexus ſui gloriæ.

VIrgo hac, ante alias, docto ardet Amoris amore,
Illius ſemel eſt quod crucifixus amor.

NVnc carmen & mundum crucifigenti dolor omnis,
Quem infligunt illi, lætitia atque honor eſt.

LEs ſaincts ſeuls doctes ſont : car leur parfaict ſçavoir
Deſire ſeulement *Chriſt*, & ſes biens avoir.
Le ſeul *crucifié* contient leur cognoiſſance
Et ſes merites ſont leur unique eſperance.

J. DE LAET FILIUS.

No-

Digitized by Google

Nobiliſſ. ANNAE Belgicæ, incomparabili Virgini exhibitæ, hîc exhibentur, earundem Epigrammata Latina apud N. Grudium & J. Poſthium legas.

ANNA { Suſia, veſtalis apud Nicol. Grudium. Planda, } apud J. Poſthium. Utenhovia, MARIA à SCHURMAN.

Eraſmus L. IX. Epiſtol. ad Annam Verſalam Trinaipem Verania.

TRes Annas *Mundi memorat ſpatioſa vetuſtas,*
Tres, quas ſeclorum luſtra tulere decẽ.
Arctaq; nunc ſimili regiuncula laude ſuperbit,
Tres Annas *noſtro tempore Belga canit.*
Qui volet, ætates exactaque ſecula laudet,
Dant mihi, dant Annas *ſecula noſtra ſuas.*
Tres Muſis compone, licet, nec ut ante novena
Turba erit Aönidum, ſed duodena chori.
Invida quas Annas *opponet Iberia noſtris?*
Quas Latium, aut ſimiles Gallia docta dabit?
Aut quæcunq; uſquam Regio ſub Sole, decoris
Inclyta vel ſtudiis, ingeniiſve jacet?
Si tamẽ ulla pares numeret, quarta omnibus una
Æquiparanda, aliiſque anteferenda venit.
Annæ *quæ geminat nomen*, Schurmanna *propago,*
Annarum *&* *ſexus* Anna *perenne decus.*
Hæc erit Anna *mihi. Non lingua, mente, manuque*
Inveniet noſtra hæc Anna perenna *parem.*

J. SMITH, III. Idus Octobres
Anno CIↃ IↃ C XXXVII.

In eandem Virginem, Ad iſta:
Non linguâ, mente, manuque.

DÆdala acu, calamo, cœlo, varioque colore,
Cerâ, adamante ſuum dextra pingit opus.
Pone ſimul verum & pictum, ſpectator utrumque
Verum, aut pictum unâ juret utrumque manu.
Ipſa ſtupet Natura, ſtupet Tritonia, & iſtis
Pulſandum digitis tradit Apollo chelyn.
Grajus, Hebræus, Arabs, Italus, Syrus, ipſe Latinus,
Atque alii patriæ picta elementa ſtupent.
Nec triviis Annæ ſatis eſt adſueſſe Camœnis,
Aut gentis linguas edidiciſſe ſuæ.
Judæos, Arabeſque, Syros, Grajoſque, Britannos,
Cumque Italis Gallos, Auſonioſque legit.
Et legiſſe parum, ſua gaudet & audet ad illos
Scripta dare, & civis nomine digna legi.
Aurea ſeu claudit numeris, ſeu libera fundit
Verba, meros blando Suada dat ore favos.
Pulchrior in pulchro mens corpore, dædala quotquot
Artifices ſequitur mox ſuperaſſe docet.
Artes quid memorem Clarias, Sophiæq; receſſus
Utraque Aönios Oenotrioſque ſenes?
Et ſuper hæc ſummi myſteria nota Tonantis,
Virtutumque choros, cordaque plena Deo?
Non poſſunt, licet ipſa manum, linguamque miniſtret,
Nec ſatis hæc pingi, nec ſatis illa cani.

J. SMITH. III. Cal. April. Anno
CIƆIƆCXXXVIII.

Ad

Ad nobiliſſimam, & varia eruditione celeberrimam Virginem,

ANNAM MARIAM à SCHURMAN.

GRandia fœmineæ ſortis portenta ſuperbus
Defuncti ſecli concelebravit honos.
Sed quas cantatis, ſparſim natura puellis
Partitas variæ contulit artis opes:
Arduaque excelſæ mentis miracula in una
Dum collecta videt virgine, tota ſtupet.

ALIUD.

MAteries laudis titulos diducta per amplos,
Eloquii ornatu liberiore tumens,
Nonnunquam ingenio ſcriptoris plurima debet;
Atque affectatus ſpargitur arte ſtupor.
Sed SCHURMANNA, tua quicquid de mente refulget,
Ingenii rara nobilitate potens,
Attoniti præconis opes perturbat, & inter
Juſta tuæ laudis vatibus horror ineſt.

ALIUD.

QVæ toties laudem meritis ingentibus æquat
Eloquii virtus maſcula, muta ſilet,
Dum generoſa tibi tentat præconia, & auſu
Diſpare inexhauſtum lambere geſtit opus.
Depoſitum cœli, tot in una virgine dotes,
Sola tibi ſuppar ſcribere virgo poteſt.

ISAACUS GRUTERUS.

Digitized by Google

LE Sr. DE. BALZAC

En ſa lettre à Monſ. Girard.

Monsieur,

Il faut avoüer que Madamoiſelle de Schurman eſt une merveilleuſe Fille, & que ſes Vers ne ſont pas les moindres de ſes merveilles. Je ne penſe pas que cette Sulpitia, que Martial à ſi hautement loüée, en fiſt de plus beaux, ni de plus Latins. Mais qu'il y a de pudeur & d'honneſteté parmy les graces & les beautez de ſes Vers! Que la vertu de ſon ame ſe meſle agreablement dans les productions de ſon eſprit! Je vous ſuis bien obligé de m'avoir fait connoiſtre cette merveilleuſe Fille, & de m'avoir envoyé avec ſes Epigrammes, l'eloquente lettre de Monſieur Naudé. Je vous renvoye le tout par mon homme, qui ſeroit party dés hier, ſans une fortune qui m'eſt arrivée, pour rendre plus que je n'ay reçeu. Sur le point que je vous allois eſcrire, on m'apporta un Livre nouveau, duquel ayant voulu li-

re

Digitized by Google

re la Preface, voici ce que j'y ay trouvé,

Habemus in urbe unius diei itinere hinc diſsita, &c.

Si Monſieur de Saumaiſe eſt autheur du Livre & de la Preface, comme on me le mande, quand il s'en fera une ſeconde edition, je le prieray qu'au lieu de *Gallicas Epiſtolas tales concinnat, ut vix meliores Balzacius*, il face mettre *multo minus bonas & minus Gallicas Balzacius*. Je croiray encore eſtre trop honnoré de ce temperament que j'apporte à mon honneur. Il y a de la gloire à eſtre ſi prés d'une ſi excellente perſonne, de quelque façon qu'on y puiſſe eſtre, & dans une comparaiſon comme cele-là, le deſavantage meſme eſt obligeant.

LUDOVICI JACOBI
à ſancto Carolo, Cabilonenſis Carmelitæ in Bibliotheca illuſtrium Fœminarum, quæ ſcriptis claruerunt.
DESUMPTUM.

ANna Maria à Schurman *in ditione Colonienſi hoc ſæculo præclaris parentibus, ſed proh dolor! à Religione noſtra alienis, nata. Ab ipſa, uti videtur adoleſcentia, in morum honeſtate educata ac humanioribus literis impensè dedita, poſtea ingreſſa Philoſophiæ fontes, atque abdita Theologiæ, in eruditiſſimam tandem Muſam evaſit. Vndè creſcente famâ, cum eminenti doctriná, ſexus fœminei, noſtra ætate, miraculum ſeu naturæ monſtrum ob ingenii ſtupendi fœcunditatem, ab omnibus prædicatur & vocatur. Pari digna eſt laude, ob ingentem & inauditam linguarum cognitionem, nam (quod prodigioſum eſt) nullam ſive Orientalem, ſive Occidentalem ignorat. Verſatiſſima eſt in lingua Hebraicâ, Chaldaicâ, Syriacá, Arabicá, Turcicâ, Græcâ, Latinâ, Gallicâ. Anglicâ, Italicâ, Hiſpanicâ, Germanicâ, Belgicá, & Batavicâ, ô res miranda! etiam in omnigenæ literaturæ ſtudio*

dio celeberrima. Hinc factum eſt, ut ſummam contraxerit amicitiam cum doctiſſimis quibuſque viris, qui nunc per Europam florent. Id comprobatum habetur ex diverſis præſtantiſſimorum auctorum teſtimoniis, inter quos quatuor in teſtes adduco. Primus omnium erit Gabriel Naudæus, Pariſinus, Eminentiſſimi Iulii Cardinalis Mazarini Bibliothecarius, vir æterna laude dignus, in Epiſtola ad Ioannem Beverovicium, Batavum, Medicum & Philoſophum eximium, quæ excuſa eſt Lutetiæ Pariſiorum anno 1642. *in* 8. *ad calcem* Famæ triumphantis Panegyrici de ANNA MARIA SCHURMANA *ab erudito Poëta Dominico Gilberto, Cæſenate Italicè editi.* Sed alium (*ait Naudæus*) quoque, BEVEROVICI *Clariſſime*, ſive teſtem meæ in te obſervantiæ, ſive laudum tuarum, & ANNÆ MARIÆ præconem, habes dudum in GULIELMO COLLETETO, vatum, qui nunc in Gallia caſtigatiſſimè ſcribunt, longè præſtantiſſimo. Hic enim ut ANNÆ MARIÆ prçcellentem in omni diſciplinarum genere, quæ tractari inculpatè ab ingenuis hominibus poſſunt,

ſo-

ſolertiam, ut Maxime omnium cognitam habet, ita maximè omnium efferre eam laudibus ubique ſolet, & memini nuper cum illum in amœniſſimo ſuburbano ſuo offendiſſem, multum ei ſermonem fuiſſe de mirabili naturæ providentia, quæ provectæ jam in ſenium, & emeritæ propemodum MARIÆ GORNACENSI, fœminæ tantâ eloquentiæ, ingenii, doctrinæque famâ præditæ, ut viris etiam doctiſſimis obſtruere poſſit, veluti ſuccreſcentem ANNAM MARIAM ſufficere voluerit, quæ ſequioris ſexus gloriam, pari cum illa ingenii aucumine, nec minori forſan gloriæ ac nominis celebritate, apud æmulos homines ſuſtineret. Quin etiam rationi valdè conſentaneum eſſe dicebat, ut elogium quo MARIÆ noſtrati, LIPSIUS homo Belga, & ingeniorum cenſor acerrimus, viam ad immortale decus munire cœpit; illud idem MARIÆ SCHURMANNÆ Belgicarum Virginum ſolertiſſimæ, Gallus aliquis reſtituat. Te verò quem præter alias lucubrationes ejus quoque Minervæ Batavæ panegyricum in-

inſtituiſſe reſciverat, amavit propterea ſemper majorem in modum, & tunc etiam contendere à me non deſtitit, ut quoties tecum per literas confabuler, ſalutem tibi verbis ſuis nunciarem plurimam; nempe ea virtutis excellentia eſt, ut abſentes inter ſe connectat. *Hactenùs verba Naudæi. Sed prætereà habet hæc Muſarum coryphæa alterum encomiaſten peritiſſimum, nempè Claudium Salmaſium, Divionenſem, qui non ſolùm ore, ſed etiam calamo ſemper, & ubique eam laudat: præſertim per honorificum de Anna perhibet teſtimonium* in Præfatione Obſervationum ad Jus Atticum & Romanum, *quam inſcripſit ampliſſimis ac omnium humaniſſimis Fratribus Petro & Iacobo Puteanis, Pariſienſibus.* Quid veteres (*inquit*) memorias revolvimus, & quæ pridem fuere miramur, quæ fortaſſe nec fuere? Habemus in urbe unius diei itinere hinc diſſita, &c. *Tertium obtinebit locum inter eximios* SCHURMANNÆ *Panegyriſtas Iacobus Crucius, Batavus, vir ſanè doctus & eloquens, qui libro quinto Epiſtolarum, ſcribit Epiſtolam ad Minervam noſtram, varias*

rias ejus doctrinæ laudes continentem, quam attexere huc deſtinavi, præcipuè ea quæ ad propoſitum noſtrum faciunt. Ne mirere (*inquit*) Virgo lectiſſima, quod meæ etiam ad te eunt literæ. Doctrina tua cujus jam pridem fama percrebuit, etiam ignotos blanda quadam vi, ad ſui amorem & venerationem impellit: virtus arctiſſima animorum conjunctione, longè etiam remotos, devincit. Quanquam ſi rem recto judicii oculo æſtimemus, notior ille nobis eſſe debet, de cujus doctrina, & virtute audivimus, quam cujus vultum vidimus. Quare cum inſignes animi tui dotes, non pectoris cancellis incluſæ, lateant; ſed in illuſtri famæ theatro collocatæ, ad nos quoque dimanarint, facile mihi ſpero veniam dabis, quod ad te ſcribo, cujus tam mihi nota virtus, quam ignotus vultus. Quid vultum dico? Hominem non externis illis, ſed internis, ingenio nempe, doctrina, probitate, & modeſtia metiri didici. Adeò ut tam illos ignorem, quibus adſum, ſi ſint mali, quam eos noſcam, à quibus abſum, ſi boni. In horum numero te poſuit

ſuit apud me literata tua virtus, ita mihi audita, & conſtanti bonorum ſermone, tam altè in animo meo inhærens, ut neminem in Batavia noſtra, videar noſſe melius. Pulchrè dixit Plato: *Virtutem ornare hominem*; Si te vidiſſet, pulchrius; *hominem ornare virtutem*. Nam non ut lucus in lignis: ita virtus in verbis conſiſtere putanda eſt. Praxi non theoria hic opus, & eſſe, quam videri, boni, malunt. Solo vitæ uſu, nec boni ſumus, nec homines: nam id quoque beneficium, in brutis natura indulſit. Doctrinæ fructum ille poſſidet, qui non ſapit modò rectè, ſed facit. Raro fit, ideòque laudabilius, quod à raris. Tu mihi inter eos, quæ doctrinam cum virtute conjungis non minus eximiè, quam piè. Nam abſque ea quid ſodes eruditio noſtra? quid labores, in ſacro hoc Muſarum choro? Vindicam? nihil. Conjuncta eminent: & fruſtra Muſas nobis, aut Sibyllas, fruſtra Pythias objiciat antiquitas: fruſtra Diotimam, aut Aſpaſiam Socratici: fruſtra Lælii & Hortenſii filias Romani, aut Corneliam Grachorum matrem. *Et*

pau-

paulo inferius, Perge tantum, & dum aliæ in vinculis illis conjugalibus, aureiſque compedibus ſibi placent & fuſum faſtidioſum tractant, aut colum; tu calamum: aut dum inter ſpeculum & pectinem otioſe verſantur, tu decima Muſarum, inter libros, mutos illos ſapientiæ magiſtros, & libera ab omni œconomiæ cura, ac liberorum, curis melioribus incumbe, quæ Muſas ſapiant, & earum veneres. Mirum, quid in virgineo illo ſtatu & otio literario indoles poſſit, ad alta nata, & quæ non tincta ſolum, ſed imbuta amœniore literatura, nominis ſui famam, doctis ingenii monumentis, ad poſteritatem propagat, & aræ æternitatis devovet. Quid enim ſcriptione tua, quid ſtilo terſius, quid venuſtius? Cujus ut ſtricturas aliquot vidi, in tuis nuper ad Colvium literis, non minori admiratione, quàm voluptate animum meum affecêre. Ita latinæ erant, & quamquam virginali gratia, & candore dulciſſimæ, mire tamen etiam ſententioſæ & graves. Quaſi ſub manu nata, tam polita ſunt, tam accurata, quid ſeria tandem, quid elabo-

rata

rata, & quæ, ut cum Poëta loquar *demorſos ungues ſapiunt*? Sed laudibus tuis (quas ignorare peregrini eſt, diſſimulare improbi) recenſendis impræſentiarum ſuperſedeo, ne quod mei moris non eſt, aſſentari videar. *Hæc ille. Simili cohoneſtatur encomio, ab eodem auctore, qui jure merito de Anna dicere poteſt, numquam ſatis, ubi materia ſuperat opus. Audiamus igitur illum de novo, eam, heröico carmine laudantem libro* V. *Epiſtolarum pag.* 528. *& ſeqq.*

Doctrinæ ſtat fixus honos. Muſiſque perennat
Gloria, Piëridumque decus, dum tranſvolat annos,
Æternum ſibi longa parat poſt ſecula nomen.
Captet Avarus opes, petat Ambitioſus honores,
Et trabeas votis ardentibus ambiat: At tu
Rectius ô quanto Aönidum SCHURMANNA *Sororum*
Delitiæ, quæ deſidias, & marcida luxu
Otia, degenerumque nimis contagia morum
A cunis exoſa tuis, pietatis amorem
Materno cum lacte bibis, pia ſemina laudum,
Virtutumque exempla dabant, generoſa parentum
Nomina. Mox tacito paulum provectior ævo
Doctrinæ [neque enim piguit ſubiiſſe labores]
Fundamenta jacis, ſtudiiſque intenta, tenellam
Ætatem ante venis meritis, progreſſibus ornas:
Impatienſque moræ, doctus prætexta Camœnas
Aſpicit, & primis Pallas ſe oſtentat in annis
Ingenii præſaga tui, laudiſque futuræ
Entheus ardor agit, docilemque per ardua ducit
Maſcula vis; haud tarda ſequi, quacunque patenti

Ad Muſas datur ire via. Nox omnis in uſu eſt
Et lucis pars nulla vacat: preciumque labori
Ponis, & Aönias meditaris pectore lauros,
Doctrinæ ſecura tuæ: generoſa calorem
Mens ſtimulat, vireſque acuit. Velut intus aquæ vis
Cum furit, & magno oppoſitā premit agmine molem.
Perrumpit diſcenda labor: ſtant præmia cœptis
Virtutemque rependit honos: non invia rerum
Culmina deterrent animum, ſed ut altus Olympi
Celſior exurgit vertex, cum nubibus actos
Præcipitat nimbos, & rauca tonitrua Cœlo:
Libera ſic tibi mens, per tanta negotia victrix
Emergit, ſimiliſque ſui. Tu conſcia rerum
Dic mihi Calliope (nec enim ſine numine tantùm
Virgineus ſe prodit apex, & gloria Nymphæ)
Dic linguas quas UNA *tenet, quas ore rotundo*
Prompta loqui, doctiſque ſimul committere chartis
Audet ovans. Te ſævus Iber, te Teuto, Britannus,
Nympha ſtupent, teque Hebrææ, Latiæq; Camænæ
Suſpiciunt, te Celta colit, te ſolibus uſtus
Laudat Arabs, atque una inter ditiſſima linguas
GRAECIA *miratur tantas in Virgine dotes.*
Rarus honos! Quid enim potuit ſublimius unquam
Fœmineo prodire ſinu? quid dignius? At nec
Hoc durus ſtat ſine labor. Præconia poſcit
Ingenitus majora pudor, juvenilibus annis
In linguis ſudaſſe parum, mentemque, animumque
Nobilior jam cura coquit, nec ſufficit uno
Eminuiſſe modo Magni præcepta Platonis
Doctaque ſcrutari Stagiræi ſcripta Magiſtri
Eſt animus, dum fata ſinunt, Sophiæque latentis
Arcanas penetrare vias. Academia, nec non
Iam Latinum, jam Stoa placent, jā Cecropis artes.
Brachmanumq; ſcholæ: dum non niſi ſplendida ſpi-
Æternumque ſtruis ventura in ſecula nomen, [ras,
Dumque artes ex arte trahis. Quis mente repoſtas
Vir-

Digitized by Google

Virgineâ virtutis opes? quæ Muſa labores
Digna canat? ſeu vaſta juvat confinia celſi
Ingenio luſtrare Poli, delidumque Booten,
Eridanumq; Lyramq; Aquilâ,tum quicquid ab alto
Naturæ miratur honos : ſeu viſcera terræ
Rimari ſit cura tibi pecudeſque feraſque,
Aut plantas quas fœta parit, pictaſque volucres,
Indigenaſque maris, medioque natantia ponto
Monſtra, tui totidem ſunt argumenta laboris.

Paulò inferius.

Pergis ad hæc [neque enim veteres exoſa labores]
Is curis SCHURMANNA *comes ſublimibus. Alta*
Ingenium ſublime decent. Quid priſca revolvam
Sanctorum monumenta Patrum? quid docta Rabinū
Scripta, quid arguti ſubtilia dogmata Thomæ?
Quid Floros, Tacitoſque, & Grajis credita faſtis?
Eximioſque olim natos ab Apolline Vates
Commemorem, quos docta legis? Majoribus inſtat
Ardua vis animi, ſtudiiſque innata cupido
Expleri, paſcique nequit. Non ulla puellæ [tur
Lingua ſatis. Quos Perſa ſonos, quæ verba loquun-
Æthiopes, tum qua Samaritum gratia linguæ
Diſcere amas ſummoſque viros conatibus æquans,
Occultum nihil eſſe ſinis, metaſque latentes
Intras, & abſtruſos perrumpit fama receſſus.

Idem etiam paulò inferius.

Præclaris neque enim (mirabile dictu)
Artibus emicuiſſe ſatis, nec docta mereri
Aönidumque, virumque ſimul ſuffragia ; Laudis
In partem venere manus. Ventura ſtupebis
Poſteritas, cum Lyſippos in Virgine cernes
Parrhaſioſque Orco reduces, redivivaque Apellis
Ingenii monumenta vagus mirabitur Orbis:
Omnigeniſque elementa ſuis expreſſa figuris
Excuſis certare typis, nec cedere prælis,
Tantus amor calami! tanti eſt inſignibus annos

Artibus excoluiſſe! levi ſeu ſculpere cælo
Fert animus, ſeu pingere acu, variaſquè animantū
Effigies, florumque altis inferre tapetis,
Naturamque æquare manu, dum candida fuſcis
Lilia contexis violis, & germina formis
Diſparibus, Tulipamque ſuo quæ cærula fundo eſt,
Aut umbone rubet, decus aut regale Coronæ
Threjiciis quæ miſſa plagis, nardumque, roſaſque
Quæ ſuperent candore nivem, vel odoribus Hyblā,
Arte refers, pretioque beas. Quid multa? ſonoros
Uranie tibi diva modos, Polyhymnia cantus
Suggerit, & molles docet in teſtudine nervos
Virginea pulſare manu, cytharaque, chelyque,
Formoſam reſonare tuas Amaryllida Muſas.
Non ſemper ſcrutanda placent. Diſtricta jocoſe
Miſcetur decori virtus, mentiſque benigna
Temperies, doctique ſales. Alterna Camœnas
Otia blanda juvant. Non intermiſſa colonis
Fertilitas exhaurit agros, ſtudiiſque negatum
Stare diu, ſi feſſa ſui ſub mole fatiſcant.
Danda quies animo. Magnus ſic fertur Achilles
Armorum ſtrepitus inter, lituoſque, tubaſque
Indulſiſſe jocis. Non ſi Parnaſſia Muſæ
Antra mihi ſacroſque aditus, atque aurea pandant
Limina, commemorare tuæ præconia laudis
Sufficiam, noſtroque amplecti ſingula verſu.
Quid mihi fœminei quondam miracula ſexus,
(Pieridum immortale decus) doctaſque Sibillas,
Praxillam, Teleſillam, & Graccham cana Vetuſtas
Objicis? ingenio claram, quid Græcia mendax
Aſpaſiam, & quæ ſacra tuis ſunt nomina faſtis?
Hic major ſe prodit honos: ſupereminet omnes
Schurmannæ *Aönio prolutum nectare pectus,*
Et celſo mens nata Polo. Te Fama nepotum
Ingenii mirata decus, vitæque labores,
Per terras, pelaguſque vehat, lauroque ſuperbum

Nomen eat, qua ſe Thracum Mavortia tellus
Pandit, & algentem Rhodope procurrit in Æmum:
Qua Macedum per ſaxa fremit ſpumantibus undis
Axius, herboſæque tegunt Alyacmona ripæ,
Huic uni libaſſe ſatis.

Quartus & ultimus virtutum Schurmannarum perpetuus admirator (ut propriis auctoris verbis utar) erit Jacobus Martin, Pariſinus, adoleſcens de re literaria bene meritus, qui in laudem incomparabilis Heroïnæ noſtræ ſequens Epigramma, & ſuccinctum elogium concinnavit, cujus beneficio acceptum nos hîc damus.

Græcorum matrem ſileat Romana vetuſtas,
Et taceat Sappho Græcia victa ſuam.
Cedite Romanæ, Græcæ quoque cedite Muſæ
Neſcio quid Batavo majus in orbe micat.

Δίγλωττός τις (*inquit Galenus lib. 2. de pulſ. diff.*) ἐλέγετο πάλαι, καὶ θαῦμα τοῦτ' ἦν ἄνθρωπος εἷς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο. *Bilinguis olim quidam dicebatur: eratque res miraculo mortalibus, homo unus duas exacte linguas tenens.* Quid obſecro dicturus Princeps ille Medicorum, ſi hoc ſæculo revixiſſet, videretque nobiliſſimam ſimul, & doctiſſimam Virginem, non δίγλωττον aut τρίγλωττον, neque etiam πεντάγλωττον, ſed (ut novo & in-

audito, in re ſimiliter nova atque inaudita utar vocabulo) παντάγλωττον? Tot enim linguas intelligit ANNA, ut vix duas perfecte loqui credi poſſit; rurſus unumquodque idioma tam exacte callet & loquitur , ut in ſingulis ediſcendis totum otium ſuum contriviſſe videatur. Poſſunt jam audacter nationes omnes ſuis quæque linguis ANNÆ Panegyricum conficere , nec vereri debent ne ab ipſa exaudiantur, quæ omnes intelligit;illud certe ingenio ſuo & doctrina conſecuta eſt Virgo famâ ſuper æthera nota , ut nationes pene omnes ANNÆ laudibus perſonantes intelligat, jamque

Unus Schurmannæ famæ non ſufficit orbis.

Patere , quæſo ; Clariſſimum totius Europæ ſidus , & immortale literarum decus, hoc qualecunque tuarum virtutum præconium,

Hancque hederam virides inter tibi ſerpere lauros!

Hæc Iacobus Martinus. Illud æternum Muſarum jubar & ornamentum in Gymnaſio Vltrajectino apud Batavos magnum nomen & apud Magnates , præſertim inclytas Reginas Annam Auſtriacam Gallia-

rum

rum & Navarræ, & Ludovicam Mariam Gonzagam Vladiſlai IV. *Poloniæ Regis Conjugem (quæ Annam Vltrajectum inviſit die* 26. *Decembris* 1645. *dum in Poloniam profecta eſt) non minorem ſibi conciliat auctoritatem. Tandem ad id quod intendimus, deveniamus, & quæ doctrinæ monumenta poſteris hactenus tradiderit hæc Minerva, aſpiciamus. Scripſit igitur eleganti Stylo Latino.*

De vitæ humanę termino Reſponſum, *ſive* totius diſputationis Terminum. *Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire* 1639. *in* 4. Studio *Ioannis Beverovicii , cum aliis celeberrimis Philoſophis ejuſdem argumenti Auctoribus. Prodiit etiam* idiomate Batavico, *Dordraci.* 1639. *in* 4.

Diſſertationem de ingenii muliebris ad doctrinam , & meliores doctrinas aptitudine. *Lugduni Batavorum ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Quam *eloquentiſſimo ſermone Gallico reddidit eruditiſſimus Poëta laureatus Guilielmus Colletetus, Pariſinus.*

Epiſtolas aliquot *de eodem problemate* inter Annam Mariam à Schurman &

Andream Rivetum, Pictavienſem, Theologiæ Doctorem Calviniſtam, *Lugduni Batavorum, ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Eas *quoque Gallicas fecit præfatus Guilielmus Colletetus, cujus beneficio & ſingulari erga me amicitia legi in ejus præclaro Muſæo San-Marcello Pariſino.*

Epigramma Latinum *ad Ioannem Iſaacium Pontanum Hiſtoriæ Gelricæ Scriptorem*, quod *legi ante prædictam Hiſtoriam* in folio *editam.*

Epigramma reſponſivum *ad Conſtantinum Hugenium* ad occultum Apollinis cujuſdam ad lucem me provocantis oraculum. *Legi etiam* inter *Conſtantini Hugenii* Epigrammata lib. 2. p. 92, & 93.

Epigramma Latinum *in auctorem Hiſtoriæ Vltrajectinæ. Quod etiam perlegi ante relatam Hiſtoriam.*

Epigramma aliud Latinum *de Hiſtoria fabuloſa alterius Batavæ Annæ Mariæ Schurmannæ, quod legi, ſed ineditum quod ſciam.*

Epigramma Latinum *In obitum Ioannis Polyandri editum Lugduni Batavo-*

rum

rum 1646. in folio cum Oratione funebri *Polyandri.*

Carmina varia, Latina & Batavica *ſcripſiſſe compertum habeo ex relatione Doctiſſimi Nicolai Heinſii, magni Danielis filii, nuper Pariſiis degentis. Præterea ſcripſit,*

Epiſtolam eloquentiſſimam Latinam *ad Iacobum Crucium.* Quam *legi inter Epiſtolas Crucianas lib.* 5. *pag.* 514. & ſeqq.

Epiſtolas duas *ad Ioannem Beverovicium. Quas etiam vidi* inter Epiſtolicas quæſtiones *prædicti Beverovicii Roterodami, ſumptibus Arnoldi Leers,* 1644. *in* 8. editas *Latinè.*

Epiſtolas alias Latinas *ad Adolphum Vorſtium, Andream Colvium, & Iacobum Lydium : Et hi viciſſim ad eam. Quas quoque perlegi* editas.

Epiſtolas Gallicas *etiam* eloquentiſſimas *concinnavit & ſcripſit ad Annam Auſtriacam Galliarum & Navarræ Reginam Chriſtianiſſimam, Armandum Cardinalem Ducem Richelium, Mariam Iarſiam Gornacenſem & Carolum Ducheſnium Medicum Regium.* Quas *vidi MSS.*

Digitized by Google

præſertim illas *ad Mariam Gornacenſem, ut retuli in ejus elogio*, eaſque *aſſervat in ſuo Muſæo eloquentiſſimus ac eruditiſſimus Hiſtoriographus Regius Franciſcus de la Mothe le Vayer, cujus ſingulari erga nos benevolentiâ perlegimus.*

Epiſtolas Latinas *&* Græcas eloquentiſſimas *ad Ioannem Beverovicium, quas ipſe aſſervat in Muſæo, ut habeo ex dicti Beverovicii Epiſtola ad eruditiſſimum Guidonem Patinum, Doctorem Medicum Pariſienſem Dordrechti, die* 23. *Maii*, 1646. *ſcripta, & ab ipſo mihi communicata. Ex hac epiſtola etiam colligo Annam ſcripſiſſe.*

Epiſtolas Hebraicas & Arabicas nonnullas.

Alia ejus ſcripta licet non pauca hactenus me latent. Quotidie enim varia componit & ſcribit. Omne nunc ſtudium in ſacra Scriptura ponit.

Vivit hoc Muſarum delitium Vltrajecti in Hollandia hoc anno ſalutis 1646. *dum hæc ſcribimus circa annum ætatis ſuæ Trigeſimum quartum.*

De Annæ Mariæ Schurmanæ *laudibus & ſcriptis per honorifica reddunt te-*

ſti-

ſtimonia Iacobus Catzius in Poëmate Belgico, *Zacutus Luſitanus*, *Medicus*, in Hiſtoria Medicorum, *Valerius Andreas Deſſelius* in Bibliotheca Belgica, 1643. *in* 4. edita. *Gabriel Naudæus*, loco citato, *Dominicus Gilbertus*, *Cæſenas*, in Famæ triumphantis Panegyrico de Anna Maria à Schurman, *Gabrieli Naudæo* dicato. *Maria de Iars Gornacenſis* libro de æqualitate hominum & fœminarum *ac* in Epiſtolis *ad Annam* ſcriptis. *Caſpar Barlæus* lib. Epigrammatum. *Conſtantinus Hugenius* Ibid. *Andreas Rivetus* in Epiſtolis *ad Annam*. *Adolphus Vorſtius* Ibid. *Andreas Colvius* ibid. *Iacobus Lydius* Ibid *Ioannes Beverovicius* ibid. *Iacobus Crucius* ibid. *in Mercurio Batavo à pag.* 507. *uſque ad* 536. *Lazarus Meyſſonnerius*, *Matiſeonenſis*, *Medicus Lugdunenſis* in Epiſtolis *ad I. Beverovicium*, *Claudius Salmaſius* loco relato. *Daniel Heinſius* Garmina *in ejus laudem luſit*, *Guilielmus Colletetus* in Pręfatione in Verſionem Diſſertationis de ingenii muliebris ad doctrinam & meliores doctrinas aptitudine, *&* in vitis Poëtarum, nempe in vita Mariæ de

Ro-

Romieu. *Iacobus Martinus* loco citato. *Ego etiam* in Tractatu Gallico, *de præſtantiſſimis totius Orbis Bibliothecis* in appendice *pag.* 29. *nec non* in elogio *Mariæ Iarſiæ Gornacenſis*. *Carolus Ducheſnius ſupra relatus* in Epiſtola quam præfixit Diſſertationi de ingenii muliebris &c. *Paulus Iacob Lugdunenſis* in Elogio Gallico Annæ Mariæ Schurmannæ; *R. P. Hilarion de Coſte Ordinis Minimorum*, in Præfatione Elogiorum illuſtrium Mulierum. *Franciſcus Colletetus Guilielmi Colleteti filius in Epigrammate Gallico ad Annam Mariam Schurmannam.*

Digitized by Google

Digitized by Google